dönemeç

aylık edebiyat dergisi

TEMMUZ/AĞUSTOS 1981 100 LİRA SAYI 48/49

şiirimizde ulusal kurtuluş savaşı özel sayısı

Attilâ İlhan
«KURTULUŞ SAVAŞI» DEMEK

inceleme
Efdal Sevinçli - Yaşar Aksoy - Hasan Barışcan - Ramis Dara - Ahmet Günbaş - Halil Şahan - Hidayet Karakuş - Hüseyin Yurttaş - Sabit Kemal Bayıldıran - Mehmet Yaşar Bilen

soruşturma
Attilâ İlhan - Fazıl Hüsnü Dağlarca - Cahit Külebi

şiir
Aydın Yalkut - Ali Yüce - Arif Karakoç
Kemal Bayrakçı - Arif Madanoğlu - Abdullah Şanal
Yaşar Aksoy

İÇİNDEKİLER

dönemeç aylık edebiyat dergisi — Yıl: 5 Sayı: 48 / 49 Temmuz / Ağustos 1981

Sahibi: Hatice Yurttaş, Sorumlu Yönetmeni: Halil İbrahim TUFAN,

Yönetim Yeri: 865 Sok. No. 17/203 Merkez İş Hanı Kemeraltı - İZMİR Tel: 146776 - 254558, Abone ve Yazışma: H. Yurttaş P.K. 41 Konak-İZMİR, Banka Hesap No: T. İş Bankası Kemeraltı Şb. 839, Sayısı 50 Lira, Yıllık abone 500 Lira, Dış ülkeler için: 1.000 Lira. Dağıtım: GEDA/İzmir, Toplum Kitabevi/Ankara.

Kurucuları (1976) : A. Rıza Ertan, Hüseyin Yurttaş, M. Kadri Sümer, Ahmet Günbaş

Dizgi ve Baskı : KARINCA Matbaacılık Tel : 13 53 90 - İZMİR

ATTİLÂ İLHAN

«KURTULUŞ SAVAŞI» DEMEK...

Basit, sıradan bir saptama, çok kimseyi şaşırtıyor:

XX. yy. başında, ünlü Avrupa ülkeleriyle ABD'den başka, bağımsız ülke yoktu. Bir de Japonya mı? Bizim kurtuluş savaşını doğru dürüst değerlendirebilmek için, bunu bilmek zorunludur. 'Batılı, beyaz ve hrıstiyan' emperyalizm, yeryüzünün paylaşılmasını bitirmek üzereydi: Afrika, Avustralya, Lâtin Amerika çoktan halledilmiş! Asya'nın büyük bir kısmı, bu arada Hindistan, Çinhindi, Ortaasya ve Sibirya, bağımsızlıklarını yitirmişler! Geriye kalan üç büyük, birkaç küçük ülkeyse, ya ufak ufak kemiriliyor, ya da kesinlikle denetim altına alınmış!

Osmanlı İmparatorluğu, o üç ülkeden birisi, (öbürleri İran'la Çin). 'Batılı, beyaz ve hrıstiyan' emperyalizm, ikiyüz yıldır, Devlet-i Aliyye'yi dağıtmayı iş edinmiş. Dağıtılmasında hepsi mutabık da, kimin hangi parçayı alacağında hır çıkıyor. Zaten borca boğup, nüfuz alanları kurarak 'hükümranlığını' epeyce kısıtlamışlar. Düyun-u Umumiye, malî denetimini elinde tutuyor. Bâbıâli, Düvel-i Muazzama'dan izin almaksızın, gümrük resimlerini bile artıramaz. Rusya'nın rızası olmadığından, Bağdad demiryolunu Erzurum'dan geçirememiştir. Daha neler neler.

Batı hrıstiyanlığının büyük hayali, yüzyılın başında, gerçekleşti gerçekleşiyor: Türkleri, Avrupa'dan sürmek!

* 'mazlum milletler'in, ilk bağımsızlık savaşı

Zamanın büyük emperyalistleri İngiltere, Rusya Çarlığı'yla uyuşunca, hem Cermenleri haklayabileceğini ummuştu, hem de Osmanlıları. Avrupa'da başının iki belâsı, bunlar. Harb-ı Umumî nihayetinde, Paris'te imzalatmayı başardığı iki anlaşma, umutlarının gerçekleşmesini simgeliyordu: Versailles ve Sevres! İlkiyle Cermenler dize getirilmişti, ikincisiyle Osmanlılar: Orta Anadolu'daki birkaç vilâyetlik bir Osmanlı beyliğinin, kime ne zararı dokunur?

Oysa İngiltere ,artık Arapların (doğal olarak petrolün) denetimini

tümüyle ele geçirecek; İran, hatta Azerbaycan üzerinde söz sahibi olacaktı. Böylece, Hindistan yolunu iyice güven altına alıyordu. Yalnız yolunu mu, Hindistan'ın kendisini de! Çünkü Hindistan demek, milyonlarca Hindu ve müslüman demekti: hepsi tutsak, hepsi 'mazlum'. Bunun gibi, Kuzey ve Kara Afrika, Çinhindi, Avustralya, 'batılı, beyaz ve hristiyan' emperyalizminin sömürgesiydiler. Nerede ufacık bir kımıldama olsa, emperyalizm, zırhlıları, topları, güçlerini yeni yeni göstermeye başlayan uçaklarıyla üzerine varıyor, orayı ateşe veriyordu. 'Batılı, beyaz ve hrıstiyan' emperyalizmin dışında, yeryüzünde uygarlık yoktu; bağımsızlık da olmamalı, öteki halklar Avrupa'ya boyun eğmeli, onu beslemeli, istediğini yapmalıydı.

Bu çerçeveden bakıldı mı, 'Millî Mücadele'nin uluslararası önemi o dakika farkedilir. Türkler silâha sarılır sarılmaz, 'batılı, beyaz ve hristiyan' emperyalizmine karşı, **('Medeniyyet dediğin, tek dişi kalmış canavar')**, 'doğulu, müslüman ve öbür dinlerden' mazlum ulusların direnişi başlamıştır. Bu yüzdendir ki Mustafa Kemal, Türkler yalnız ulusların değil, bütün mazlum ulusların haklarını savunuyor dediği zaman, haklıydı. İngilizler de, bunun farkında oldukları için, direnişi yuvasında boğmak istediler. Müslüman Hindlileri (bugünkü Pakistan ve Bangladeş) fena halde etkiliyordu. Ayrıca Çarlığın çökmesiyle boşta kalan Azerbeycan, Dağistan, Buhara Hanlığı ve Çin Türkistanı üzerindeki 'muhtemel' egemenliklerini, tehlikeye atıyordu.

Hele Sultan Galiyev, elinde **'Das Kapital'**, kafasında 'Sosyalist Turan Cumhuriyeti' hayalleriyle devreye girince!...

Bir an, Anadolu'daki Mustafa Kemal hareketiyle, Asya içlerindeki Sultan Galiyev hareketinin 'güçbirliği' düşünülürse, İngiltere'nin o zamanki telâş ve korkusu daha iyi anlaşılır. Böyle bir güçbirliğinin gerçekleşmesi halinde, 'Mazlum Milletler'in, 'batılı, beyaz ve hristiyan' emperyalizme kök söktüreceği açıktır. Şu halde, ne yapıp yapılmalı, Anadolu'daki hareket genişlemeden bastırılmalıdır. Genişlemesi, 'mazlum milletler'le 'zalim milletler'in ilk kapışması olacak, bundan besbelli emperyalizm zarar görecektir.

Şimdi, yüzyılın son çeyreğini yaşıyoruz, durum nedir? 'Batılı, beyaz ve hristiyan' emperyalizm, gerçi güçlü ve ayaktadır, yeryüzünde birçok ülkeyi hâlâ (gizli ya da açık) denetimi altında tutuyor; ne var ki Türk kurtuluş hareketinden sıçrayan kıvılcım 'mazlum milletleri' sarmış, koskoca bir blok oluşturan Üçüncü Dünya ülkelerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

* 'ulusal demokratik devrim' aşaması

Müdafaa-i Hukuk, ulusal hakların, önce 'Batılı, beyaz ve hristiyan' emperyalizme karşı savunulmasını içeriyordu ama, o kadarla kalmı-

yordu; ayrıca, aynı hakların saltanata karşı savunulmasını da gerektiriyordu. 'Millî Mücadele; Amasya Tamimi'ndeki, **'Milleti, bizzat, milletin azm-ü kararı kurtaracaktır'** fikrinden; Ankara'daki, **'Hakimiyet bilâkayd-ü-şart milletindir'** fikrine ulaştıysa da, bu, Türkiye'deki siyasal iktidarın yapısal karakterini değiştireceğini göstermez mi?

İrade-yi Şahane, yerini İrade-yi Milliye'ye bırakacaktı.

Tuhaftır, Fransız İhtilâl-i kebiri 1789'da gerçekleşmiş ama, Harb-ı Umumi öncesinde, yeryüzünü paylaşan, paylaşmak iddiasında olan ülkelerin çoğunluğu monarşi'ydi. Hadi, sayalım: İngiltere Krallığı. Almanya (Prusya) Krallığı. Avusturya/Macaristan İmparatorluğu. İtalya Krallığı. Rusya Çarlığı. Osmanlı İmparatorluğu. Harb-ı Umumi'nin taraftarlarından Japonya'nın da monarşi olduğu gözönünde tutulursa, tek cumhuriyet Fransa mı oluyor? O savaşın en önemli sonucu, galiba, bütün bu monarşilerin sapır sapır dökülmesidir. 'Batılı, beyaz ve hristiyan' emperyalizm, yeryüzünün öteki kesimlerindeki egemenliğini henüz koruyabilse de, sınırları içindeki iktidar savaşını halka kaybetmişti. Belki bu yüzden, emperyalizmle Anadolu'da ölüm kalım mücadelesine girişmiş Türk halkının anti-emperyalist savaşımı, aynı zamanda, ulusal bir demokratik devrim niteliği kazanacaktır.

'Resmî' devrim tarihimiz, ne diyor? 'Yabancı işgaline karşı memleketin her tarafında, yer yer girişilmiş olan silâhlı direniş hareketlerinin, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından, önce eşgüdüm altına alındığını, sonra birleştirildiğini, nihayet düzenli orduya dönüştürüldüğünü' mü? Anadolu devrimciliğinin büyük dersi, burada yatıyor: Kurtuluş Savaşı'nda, silâhlı direniş, halk tarafından 'kendiliğinden' başlatılmıştır. Başka türlü şöyle diyebilir miyiz acaba? Mustafa Kemal Paşa, İrade-yi Milliye'yi, Kuva-yı Milliye halinde somutlaştırabilmek için, halkı silâhlı eyleme zorlamamış, tam tersine, halkın **spontané** silâhlı eylemi, emperyalizme ve işbirlikçilerine karşı savaşmak azmini böyle somutlayışı, Mustafa Kemal Paşa'nın hem 'Millî Mücadele'nin, hem de onu izleyecek ulusal devrimin 'olabilirliğini' kavramasına yol açmıştır.

Demek ki 1919'da, Anadolu'da, nesnel olarak, hem anti-emperyalist kurtuluş savaşı, hem de ulusal demokratik devrim için, elverişli koşullar hazırdı. Mustafa Kemal'in gerçekçi devrimciliği, aynı anda, her iki durumun varlığını görebilmesinde olduğu kadar; görmekle kalmayıp, iç ve dış kışkırtmalar ve ihanetlerle başka yönlere kayabilecek, belki de dağılabilecek devrimci potansiyeli, belli ve belirli bir doğrultuya yoğunlaştırabilmesindedir.

Doğrultu, ulusal kurtuluşun ('istiklâl-i tam') sağlanması doğrultusudur elbet, ama daha Havza'da alınmış kararlar, İrade-yi Şahane'nin yerini İrade-yi Milliye'ye bırakacağını belli etmiyor muydu? Buysa, Ulusal demokratik devrimin taa kendisi! Teokratik ve kişisel iktidarın

yapısı değişecek, demokratik ve kamusal bir iktidar oluşacaktı ('Halk Hükümeti'), ardından da toprak reformu ve endüstri devrimi. Vahdeddin, çok belirgin bir işbirlikçi politika gütmeseydi, ulusal demokratik devrimin oluşması zorlaşırdı belki, fakat ülkeyi parçalamak ve işgal altına almak niyetindeki emperyalizmle Osmanlı'nın açık işbirliği, (Sevres anlaşmasını imzalamışlardır.) anti-emperyalist Kuva-yı Milliye'nin, ulusal demokratik devrimci güce dönüşmesini kolaylaştırmıştır.

İngiliz belgelerini incelemiş olan herkes, Vahdeddin'in ve 'Damat' Ferid Paşa'nın, Halifelik Makamı'nın 'manevî nüfuzunu' Arabistan üzerinde korumak koşuluyla, mülkün tamamını en az onbeş yıl için İngiltere'ye sömürge vermeyi önerdiğini bilir. ('Papalık' gibi birşey olacaktı, yani). Bu takdirde İngiltere'nin, zaten sultası altında tuttuğu Arapları ve Hind Müslümanlarını, büsbütün emperyalizme başeğmeğe zorlamak için 'Hilâfet Makamı'nı kullanacağını acaba hiç mi düşünmemişlerdi? Mustafa Kemal'e karşı bile, Halife'nin Ordusu diye Kuva-yı İnzibatiye'yi çıkaran emperyalizm, Halife'yi denetimi altına aldı mı, bundan, âlem-i islâmı evcilleştirmek amacıyla yararlanmaz mı?

Gerçekte hilâfet kurumu, Osmanlı sınırları dışındaki Türk ve Müslümanları harekete geçirmek için kullanmayı, daha önce **Wilhelmstrasse** (Kaiser'in Dışişleri Bakanlığı) akıl etmiş; İngiltere'yi ve Rusya'yı müşkül durumda bırakmak niyetiyle, Harb-ı Umumi içinde Cihad-ı Mukaddes ilân ettirdiği gibi, çok daha evvelden pan-türkizm ve panislâmizm akımlarını kışkırtmıştı. Kaiser Wilhelm, ikidebir Dersaadet'e düşüp, Filistin'de niye cami yaptırıyordu sanırsınız? Böylelikle, 'aziz dostu' Halife Abdülhamid aracılığıyla, rakip emperyalizmleri sarsacak hareketlere yol açmak istiyordu. İngiltere şimdi bunun tersini niye yapmasındı? Değil mi ki Berlin'in denetlediği İttihatçı 'makûlesinden' kurtulunmuş, Halife ve Padişah 'bütün ümidinin İngiltere devlet-i fehimesinde olduğunu' belirtmişti; Emperyalizm, 'batılı, beyaz ve hristiyan' egemenliğini yaymak ve pekiştirmek amacıyla, elbette müslümanların halifesini de kullanabilirdi.

Olaya buradan bakıldı mı, Türk devriminin bir başka yanı, Mustafa Kemal'in pan-türkizme ve pan-islâmizme neden o kadar karşı çıktığı daha iyi anlaşılır.

Neden o kadar ısrarla ve inatla lâik olduğu da!

EFDAL SEVİNÇLİ

ŞİRİMİZDE ULUSAL KURTULUŞ SAVAŞIMIZ

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu, çöküşünü hızlandıran günleri yaşamaktadır: Trablusgarb'ın İtalyanlarca işgali (1911), Balkan Savaşı'nın patlaması (1912), Birinci Dünya Savaşı'na giriş (1915) ve çöküşü hızlandıran beceriksiz, tutkulu bir kadro; İttihat ve Terakki..

Savaşlar toplumumuzun ayrılmaz parçalarıdır artık. Bu çöküntü içinde savaşların, isyanların zararının yanında -ilginçtir- yararını da yaşıyoruz. Egemenliğimiz altında yaşayan ulusların bağımsızlıklarını kazanmaları toplumumuzu, aydınımızı alt üst etmektedir. Artık **«Osmanlıcılık»** düşüncesinin savunucuları bile Osmanlıyı yaşatacak gücü aramaktadırlar. 1908'de 2. Meşrutiyet'in duyurulmasıyla **resmen** gelişen **«Türkçülük»** akımı, Osmanlı düşülküsünün çürüklüğünü Tanzimat kuşağına öğretip varlığımızı, kimliğimizi bize tanıtlamıştır. Uluslaşma kavgası veren egemenliğimizdeki topluluklara bakarak «biz kimiz?» sorusunun yanıtını veren İttihatçılar birden kapıldıkları ülkülerinin cezasını Birinci Dünya Savaşı belâsıyla ulusa ödetirlerken büyük önder Mustafa Kemal'e de Anadolu'nun kapılarının açılmasını sağlamışlardır..

1. Dünya Savaşı'nın acıları içinde egemenliğini yitirmekle karşı karşıya gelen Anadolu insanı, bozkırın içinden kimliğini yeniden ve güçle bulmasını bilmiş, bağımsızlığa olan bağlılığını yönlendiren Mustafa Kemal'le gerçek kurtuluşu sağlamıştır.

Bağımsızlık inancıyla savaşan ulusunu, Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşı içinde şöyle anlatıyor: «Temel ilke, Türk ulusunun onurlu ve şerefli bir ulus olarak yaşamasıdır. Bu, ancak tam bağımsız olmakla sağlanabilir.

....

Oysa, Türk'ün onuru ve yetenekleri çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir ulus, tutsak yaşamaktansa yokolsun daha iyidir.

Öyleyse, ya bağımsızlık, ya ölüm!»

Ya Bağımsızlık, Ya Ölüm

15 Mayıs 1919. İzmir, emperyalistlerin piyonu olarak karşımıza çıkartılan Yunanlılarca işgal edilir. 1. Dünya Savaşı'nın paylaşımı içinde ülke topraklarına, yeraltı ve yerüstü varlıklarımıza el koyan emperyalistler İstanbul hükümeti ile uzlaşma içindedir. İlk kurşunlar atılmış, direnişler başlatılmış olsa bile ulus şaşkınlık, yılgınlık içindedir. Bugün anlatımına alıştığımız fakat çoğu kez gerçek özünü kavrayamayanlarımızın bulunduğu Kurtuluş Savaşımız, M. Kemal'in öncülüğünde gerçekleştirilirken içimize işleyen tek ilke vardı: **Ya Bağımsızlık, Ya Ölüm!**

Bugün, ulusa savaşın acılarıyla öğretilen bu ilke, yazınımızda en çok kullanılan konu başlıklarını, içeriklerini oluşturuyor. Ulusal bilincin en güçlü yansıması olarak şiirlerde, romanlarda, öykülerde, oyunlarda işlenen bu iki kavram hem okuyucunun, hem yazarın en hassas oldukları sözcükler olarak karşımızda duruyor...

Türk Yazınında Ulusal Kurtuluş Savaşı

Savaşa alışmış, çöküntü içinde kurtuluş yıllarını tartışan Türk sanatçısı, Ulusal Kurtuluş Savaşını, anti-emperyalist bir tavır içinde karşılamasını bilmiş ve bu savaşın kime karşı verildiğini çok iyi saptamıştır. «Millî Edebiyat Kuşağı» sanatçılarıyla karşıladığımız Kurtuluş Savaşı bize roman türünde **Ateşten Gömlek, Vurun Kahpeye, Yaban,** öykü türünde **Milli Savaş Hikâyeleri,** oyun türünde **İstiklâl** gibi yapıtların yaratılmasına neden olurken tarihsel sırayla şiir türünde de **İstiklâl Marşı, Mustafa Kemal, Milli Mücadele Destanı, Kuvayı Milliye, Üç Şehitler Destanı, İstiklâl Savaşı, Atatürk Kurtuluş Savaşında, İzmir'in İçinde Amerikan Neferi, Sakarya Meydan Savaşı, Maraş'ın ve Ökkeş'in Destanı** gibi içeriğiyle bağımsızlık ve özgürlük duygusunu en iyi bir biçimde yansıtan, Kurtuluş Savaşımı betimleyen, özellikle savaşın bütününe amaç açısından yaklaşan ürünler de yaratılmıştır ozanlarımızca...

Türk şiirinde Kurtuluş Savaşını anti-emperyalist tavırla karşılayan ozanlarımızın yanında süre içinde özellikle savaşın cephe gerisini romanlarda işleyen yazarlarımızın çıkmış olması, savaşın top lumumuzdaki acı gerçeğini bize öğretmiş, yazınımızda savaş-insan ilişkisini daha çıplak, daha somut algılamamızı sağlamıştır. Şiirin duygusallığının romanla bugün bütünlenmesi sıcak ve soğuk savaşın çizgilerini bizlere çok iyi öğretmektedir: **Kalpaklılar, Doludizgin** (S. Kocagöz), **Esir Şehrin İnsanları, Esir Şehrin Mahpusu, Yorgun Savaşçı** (Kemal Tahir), **Sırtlan Payı** (A. İlhan), **Haçin** (Z. Coşkun) v.d... Bugün savaş psikolojisi ve sosyolojisinin en önemli kaynakları, en güçlü tanıkları bu romanlar, öyküler, şiirler ve oyunlar olacaktır... Bitmeyen bir konu zenginliği içinde yazınımızda bugün bile işlenebilen bir malzeme olarak duran Kurtuluş Savaşımız, özünü oluşturan bağımsızlık ve özgürlük kavramları değerlerinde oluşan değişmelere koşut olarak yazarlarımızın, ozanlarımızın dillerinde, kalemlerinde yeni özlerle karşımıza çıkıyor, canlanıyor... Bu, bağımsızlık ve özgürlük sevdalısı bir ulusun yazınının ilginç bir görüntüsü olsa gerek diyor, sözü asıl konumuza bağlıyoruz.

Şiirimizde Ulusal Kurtuluş Savaşına Doğru

Ulusal Kurtuluş Savaşı başlamadan önce Türk yazınında güçleri oranında bu güne adları kalabilen 50 kadar ozanla karşılaşırız. Ancak bu sayısal çokluk Servet-i Fünûn topluluğunun dağılmasının ardından gelen ve bütünlüğü olmayan Fecriâtî topluluğu ozanları yanında kendi bağımsızlıklarıyla varolan ozanları da içeren bir karışıklık gösterir... Savaşlarla uğraşan Mehmet Emin, Mehmet Akif gibi ozanlarımızın yanında yıldızlarla uğraşan Cenab Şahabettin ve Faik Alî Bey, göllerde kamış olma sevdalısı Ahmet Haşim ile geçmiş tarihin akıncılığından yaşadığı yıllara gelemeyen Yahya Kemal ve «şair-i azam» kalmayı başarmış Abdülhak Hamit, savaşın koşullarına birlikte girerler...

Bu ozanlar ordusu içinden özellikle M. Emin ve M. Akif düşünsel kaynaklarla besledikleri şiirleriyle şiir boyutu yanında iki ayrı düşünce akımının ideoloğu olarak bugünlere dek gelirler... İslâm Birliği inancıyla Kurtuluş Savaşına bel bağlayan M. Akif, batıya karşı savaşmakla batılı olma isteğinin Kurtuluş Savaşı içinde birleştiğinin ayrımından uzak olması nedeniyle 1921 yılında yazdığı İstiklâl Marşı şiirinden sonra Kurtuluş Sa-

vaşı üstüne yazmamış ve savaşın amaçlarının birçoğuna da karşı tavır almıştır.. Bunu hepimiz biliyoruz..

Mehmet Emin ise «Cenge Giderken» şiirinden gelen Türkçülük ününü Türk Ocaklarında Türkçülük düşüncesiyle pekiştirerek Turan'a gitmeyi tasarlamış, Ziya Gökalp ile birlikte düşüncesi uğruna ozan kalmak zorundaymışçasına hece ölçülü şiirler yazmış ve emperyalist tavırdan (!) anti-emperyalist tavra Kurtuluş Savaşıyla geçmiştir. Bu geçişi iki Türkçü ozan Mustafa Kemal'in kişiliğinde gerçekleştirmiş, ona övgü şiirleri yazarak savaşın anlamını yüceltmişlerdir...

1. Dünya Savaşı'na ve Kurtuluş Savaşı'na düşüncelerinin gelişim ve değişimine göre bağlılık gösteren bu ozanlarımızı inanışlarını gerçekleştirme yolunda haklı buluyoruz.. Çünkü daha bağlı oldukları düşünsel kaynaklar toplumsal yapımızda tam değerlendirilememiş ve toplum kendi çalkantısını üstünden atamamıştır.. Ozanlarımız da bu çalkantıdan nasiplerini almışlardır..

Ancak bu olumlu/olumsuz görünüş içinde Kurtuluş Savaşına gelesiye değin irili ufaklı nice ozan, Balkanların, Trablusgarb'ın, 1. Dünya Savaşı'nın şiirini ister kahramanlık duygularıyla, ister acıyla, üzüntüyle, isterse savaş düşmanlığıyla diyelim yazmakta, söylemektedirler:

«Harb Şarkısı

Bulgar yine baş kaldırıyor... düşmanımızdır
Balkanlar artık yolumuz, meskenimizdir
Ölsek de ne gam! Düşman ili medfenimizdir. - Süleyman Nazif»

«O Zaman Görürler

Trablus için :

Ey güzel, mazlum trablus, ey yetim, bi-kes gelin;
Kalbimin dürdanesi; kâşâne-i ruhum benim!
Hacle-i namusunu telvise yeltendi senin.
Kanlı haydutlar, İtalyanlar... bu korsanlar; leîm! - Esad Rıza»

«Ordunun Andı

Vatana :

Yoldun saçını, bağrını topraklara sürdün,
Annem, yeter.. Allah için olsun, yeter, Annem!
Bak bir şu soğuk taşlara: ıslandı, kan oldu
Annem, yeter.. Elbet bu felâket biter, Annem! - F. Sacid»

(Bu örnek üç şiir parçası Nesl-i Atî adlı haftalık bir dergide 7 Mart 1329/ 1913-1914 yılında yayınlanmıştır..)

«Ordunun Destanı

....

Bırakınız, her bir şeyi gözlerine aldırsınlar;
Tayyareler havalardan,
Diretnotlar denizlerden, mitralyözler karalardan
Kudurarak, böğürerek üstümüze saldırsınlar.
O zehirli bombaları, kundakları, obüsleri
Hastahane, mabed gibi çatılara yağdırsınlar;

....

....

Türk-yurdu'na yaklaşanlar burda iki şey bulurlar:
Öldürücü bir demir el, bir de kanlı derin mezar!. - Mehmet Emin 1916»

«Asım'dan

....

Ah o yirminci asır yok mu, o mahlûk-ı asil,
Ne kadar gözdesi mevcut ise, hakkıyle sefil,
Kusdu Mehmetçiğin aylarca durup karşısına;
Döktü karnındaki esrarı hayasızca.
Maske yırtılmasa hâlâ bize afetti o yüz...
Medeniyet denilen kahpe, hakikat, yüzsüz.

....

Ölüm indirmede gökler, ölü püskürmede yer;
O ne müdhiş tipidir: savrulur enkaz-ı beşer...
Mehmet Akif-1917»

Savaş yıllarının ozanları arasındaki düşünsel gelişime de tanıklık eden yukarıdaki örnekler, özellikle duygudan çıkarak düşünseli şiire aktaran, toplumun sorunlarına belirli bir düşünce temeliyle yaklaşan ozanlarımızın gelişimlerini çok iyi sergiler.. Özellikle anti-emperyalist tavır, imparatorluk duygularının kofluğunun ardından, şiirimize yeni bir bakış açısı getirir, güç katar.. Fakat ozanlarımızdaki asıl bilinçlenme Türkiyemizin kuruluşundan sonradır.. Hem savaşlara, hem Kurtuluş Savaşına geliştirilmiş bir şiir dili ve duygu, düşünce içeriğinin birleşimiyle yaklaşan güçlü ozanları, Cumhuriyet döneminde buluyoruz..

Kurtuluşun Simgesi: İzmir

15 Mayıs 1919'dan başlayarak güzel şehrimiz İzmir'in işgali, Anadolu insanını derinden sarsmış, hatta bütün gücünü sanki elinden almıştır.. Ancak, Mustafa Kemal'in başlattığı bağımsızlık kavgası güçlenerek ilerledikçe İzmir'in kurtarılma isteği, İzmir özlemleri bitmeyen bir istek olarak büyümüş, Sultanahmet mitinginden 9 Eylül 1922'ye değin İzmir özgürlüğün adı, simgesi olmuştur..

Günümüzde adı «İzmir Yollarında», «İzmir'e Tahassür» şiirleriyle unutulmayan Kemalettin Kami Kamu'nun bu iki şiirinden alıntıyla konuya girip sözümüzü diğer ilginç örneklere bağlayalım:

«İzmir Yollarında

....

Sorarım sana, anne:
Madem ki gün gelecek,
Herkes aynı meleğin
Önünde eğilecek..
Niçin o güne değin
Çan sesleri duyayım?
Bugün de bir, yarın da!
Bırakın, uyuyayım
İzmir kapılarında...

«İzmir'e Tahassür

....

Geçende, ablam da öyle diyordu.
Bu bahar İzmir'e girmezse ordu,
Kanmam sözünüze sizin de anne.

....

Şimdi bir kuş olsam, kanadım olsa,
İzmir'e giden yol eğer bu yolsa,
Bir başıma bile giderim anne!
Bir çetin bilmece sorsam Paşa'dan.
Söylemem memleket bağışlamadan,
Mutlaka İzmir'i isterim anne!»

Bir küçük çocuğun duygulanışı içinde hepimizi saran **Kurtuluş** özlemi, kavaşma özlemi içiçe girmiş Kurtuluş Savaşımızla bütünlenmiştir Kamu'nun bu iki şiirinde..

Kitaplığımızda bulunan **Yeni İnci** (1. sayı - 1 Haziran 1338/1922 - 12. sayı - Temmuz 1339/1923) dergisini daha önce taradığımda Kurtuluş Savaşı'nın sıcaklığı içinde yazılmış nice şiir içinde özellikle İzmir'i ele alan şiirlerin çokluğu dikkatimi çekmişti. Şiir dili yönüyle zayıf olsa da, çoğu o yılların eğilimi içinde

halk şiirinin etkisiyle dörtlükler ve hece ölçüleriyle yazılmış olsa da savaşımıızn ve özgürlük duygularımızın en yakın tanıklarıdır bu şiirler. Bu şiirlerin çoğunun yazarı «millî ,ve mizah' manzumeleriyle pek büyük şöhret kazanan genç ve hassas şairimiz Baha Kâmil Beğ (Çileli)» dir.. Sedat Simavi'nin çıkarttığı bu dergide ve Güleryüz adlı mizah dergisinde savaşın mizahını da yazan Baha Kâmil Çileli'nin ilk şiiri «İzmir'im» adını taşıyor Yeni İnci dergisinde:

«Üç yıl oldu, güzel İzmir hasretinle ağlarım,
Gece gündüz ah derim, yüreğimi dağlarım,
Senden ayrı düşdüm diye karaları bağlarım,
Bin çiçekli bahçelerin hayalimden gitmiyor,
Bilmem neden nazlı İzmir bu hicranlar bitmiyor!

....

Feda olsun bu can senin toprağına taşına,
Söyle İzmir neler geldi o talihsiz başına?
Nedir sebeb hicranına, gözlerinin yaşına?
Ağlama sen, yine hilâl üzerinde doğacak,
Pek yakında hak nuru zulmetleri boğacak! sayı1, sf. 22»

Kurtuluşumuzla, özgürlüğümüzle bir tutulan İzmir'in kurtuluşu gerçekten de sıcak savaşın sonu, düşmanın yurdumuz dan çıkartılışının tarihi olmuştur.. **İzmir'e kavuşamama, özgürlüğe kavuşamama** olarak ele alınmış ve 1922 yılının bağımsızlık özlemleri İzmir'e adanan, seslenen şiirlerle güçlendirilmiştir.. Örneğin 10 Eylül 1922 tarihinde yazıldığı bildirilen Necmeddin Sahir'in «Güzel İzmir» şiirinin son bölümünü birlikte okuyalım:

«Sen yıllarca bu orduyu gözledin,
Şafak renkli bayrağını özledin.
O ne büyük bir ateşdi gönlünde!
İşte onlar bugün senin göğsünde,
İşte bugün karanlıklar dağıldı,
Yurdumuza altın ışık yayıldı,
Bulutların arasından doğarak,
Gökyüzünde gülümserken albayrak,
Sarı zeybek sana sundu bir iksir,
Sen kavuşdun ay yıldıza Türk İzmir.

- Yeni İnci, Eylül-1922, sf. 10 -

Bayrağın, askerin, ordunun İzmir'e varması, kavuşması Kurtuluş Savaşına duyulan inancı vurgulayan sözler şiir dili, anlatımı zayıf, duyguya bağlı şiirler olarak bağımsızlık savaşımızın verildiği gün lerin en sevilen şiirleri olmuştur.. İzmir'de, **«rıhtımda diz çöküp düşmana kurşun sıkan»** yiğitlerden, **«İzmir'in İçinde Amerikan Neferi»**ne dek İzmir kurtuluşun simgesidir... kurtuluşun adıdır...

Ulusal Kurtuluş Savaşımızın Şiirinde Ustalık: Destan Şiir

Toplumu alt üst eden savaş, kıtlık, açlık, sel felâketi, zelzele, salgın hastalık, ölüm, kıyım gibi olaylar toplumu oluşturan bireyleri duygusal yönden etkilemiş ve ozanların dilinden çoğunlukla **destan** türü içine giren şiirler doğmuştur.. Kurtuluş savaşımızın verildiği yıllarda kendi alanlarında şiirimizin ustası olan ozanlarımızın varlığından sözetmiştim. Ancak, bu yıllarda **Kurtuluş Savaşımızın bütününü içeren, savaşın öyküsünü şiirleştiren ozanlar ve şiirler bulamıyoruz..** Halk şiirimizde uzunluğu 100 dörtlüğü aşan **destan** türü şiirler biliyorsak da, halk ozanlarımız arasında da kurtuluş savaşının öyküsünü şiirleştiren, destanlaştıran örnekleri pek bulamıyoruz. Daha çok övgü amaçlı ve Atatürk adıyla bütünlenen şiirleri okuyoruz. (Halk Şiirimizde Kurtuluş Savaşı incelemesine bak.)

Cumhuriyet döneminde şiirimizde

oluşan gelişimlerle ozanlarımızın bakış açılarını oluşturan düşünsel birikim Kurtuluş Savaşı Şiirinin de güçlü örneklerini yaratmıştır. Özellikle serbest şiirin, dilimizin anlatım gücüyle birleştirilmesinden sonra, Kurtuluş Savaşı'mızın anti-emperyalist tavrını, amacını çok iyi kavrayan toplumcu, toplumcu-gerçekçi ozanlarımızın bağımsızlığımızın öyküsünü, soluklu şiirlerle, destanlarla anlatabilmişlerdir.

Bugün yukarıdaki saptamamıza uyan Kurtuluş Savaşı'nın destanını yazan şu ozanları ve yapıtlarını biliyoruz: 1— Fazıl Hüsnü Dağlarca: a - **Üç Şehitler Destanı (1949), b - Bağımsızlık Savaşı - Samsun'dan Ankara'ya (1951), c - Bağımsızlık Savaşı - İnönüler (1951), ç - Delice Böcek (1957), d - Yedi Memetler (1964), d - 19 Mayıs Destanı (1919), e - Bağımsızlık Savaşı - Sakarya Kıyıları (1973), f - Bağımsızlık Savaşı - 30 Ağustos (1973), g - Bağımsızlık Savaşı- İzmir Yollarında (1973), h - Gazi Mustafa Kemal Atatürk - O, 19 Mayıs Destanı, Anıtkabir - (1973)**

2 — Cahit Külebi: Atatürk Kurtuluş Savaşında (1952)

3 — Nazım Hikmet Ran: Kurtuluş Savaşı Destanı (1964) - Kuvâyı Milliye Adıyla (1968)

4 — Ceyhun Atuf Kansu: Sakarya Meydan Savaşı - Destan - (1970)

5 — Gülten Akın: Maraş'ın ve Ökkeş'in Destanı (1972)
(Şiirleriyle ilgili değerlendirmeler için özel bölümlere bakınız)

Bu yapıtlar dışında belirli görüntülerle, olaylarla parçalarla bütünlemeye çalışılmış Kurtuluş Savaşı şiirlerimiz de var.. Örneğin Cumhuriyet dönemi içinde destan biçiminde Halûk Nihat Pepeyi'nin yazdığı **«Mütareke Destanı»** ve **«Milli Mücadele Destanı»** örnek yapıtlardan sonra Cenap Ozankan'ın **«Mustafa Kemal'in İstiklâl Destanı»**nı biliyoruz.. Ancak, şiir dillerinin güçsüzlükleriyle açıklanabilecek bir nedenle bu yapıtları ve ozanlarını pek anımsayanımız yok.. Fakat Şükran Kurdakul'un **«İzmir'in İçinde Amerikan Neferi»** adlı yapıtı 1966 yılından beri severek okuduğumuz ve 1922 ile 1966 yıllarını birbirine bağlayabildiğimiz bir yapıt...

Adlarının bir bölümünü burada andığım, bütününü de kaynakça bölümünde bulabileceğimiz Kurtuluş Savaşı konulu kitapların dışında binlerce ozanımızın da severek yazdığı binlerce şiir var elimizde. Kimisinde yalın Kurtuluş Savaşıyla ilgili konular iletilen, kimisinde de, savaşımızın önderi Mustafa Kemal'i işleyen şiirler bunlar:

«Mustafa Kemal'i düşünüyorum;
Yeleleri alevden al bir ata binmiş
Aşıyor yüce dağları, engin denizleri.
Altın saçları dalgalanıyor rüzgârda,
Işıl ışıl yanıyor mavi gözleri.»

- Ümit Yaşar Oğuzcan -

Ancak, bu şiirlerin çoğu ya tek tek savaş içinden görüntüler çizer, ya Mustafa Kemal'i yaşamıyla aktarır, ya da Anadolu insanının acılarını, sevinçlerini, umutlarını genel belirlemelerle aktarırlar:

«afyon
gizli gizli yağmur dokur
bir süvari ıslanır
karanlıkta
ıslıklar sıyrılır izmir'den
kuvayı milliye tutmuş kapıları
gece yarıları
üç telgraf gelir
redd-i ilhak uyanır
maşatlıkta
uf içi kalabalık büyük allah»

- A. İlhan -

Fakat, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın öyküsünü, şiir dili içinde aktarmanın, bütünsel bir görüntüyle vermenin zorluğu da bir gerçek. Bu uygulamayı yapmak yalnızca şiiri bilmekle olası bir durum değil..

Bugün, serbest şiirin olanaklarını destan türünün, destansı anlatımın olanaklarıyla birleştirmiş «Destan Şiirlerle» karşı karşıyayız. Bu tür şiirlerin hemen çoğunun yazılış öncesinde ozanlarımızın konularını oluşturan olayı, Kurtuluş Savaşımızı, bütün yönleriyle tanımaya çalıştıklarını, araştırma yaptıklarını görürüz. Bu şiirler yalnızca duygunun değil, bilginin de yansıdığı şiirlerdir:

«Kale Grotto yengini Prens Andre
Sağ ayağını dayamış obüs topuna,
Bakıyor Haymana ovasına.
Ezilmiş Haymana buğdayı
Diriltiyor belleğinde Andre'nin
Herakliya'nın saçlarını utku tarlasından
Biçilmiş taze yonca gibi.»

- C. Atuf Kansu -

Yalın duygu şiiri olmamalarının aksaklıklarını da içlerinde taşırlar. Kimi yerlerde anlatım yalnızca aktarmacı, öyküleyici bir nitelik gösterir. Şiir dili geriler: **«Maraş'taki Fransız askeri / Yeniden destekleniyor / Önemli sayıda asker getiriliyor / İslâhiye'den»** - Gülten Akın

Şiir dilini kuran bu usta ozanlarımız destansı anlatımın kendi içinde taşıdığı ufak tefek aksamaları, çok iyi bir dengelemeyle duyguyla, imgeyle besleyerek, şiirin kendi gücünü oluşturan ses, ölçü, uyak özelliklerini de kendi dillerinin gücüne katarak Kurtuluş Savaşımızı işleyen destan şiirleri, anıt şiirleri olarak bizlere sunarlar: **«Gece aydınlık ve sıcak/ ve kağnılarda tahta yataklarında/koyu mavi humbaralar çırılçıplaktı./Ve kadınlar/birbirlerinden gizleyerek / bakıyorlardı ayın altında / geçmiş kafilelerden kalan öküz ve tekerlek ölülerine. / Ve kadınlar, / bizim kadınlarımız; korkunç ve mübarek elleri, / ince, küçük çeneleri, kocaman gözleriyle / anamız, avradımız, yarimiz / ve sanki hiç yaşamamış gibi ölen / ve soframızdaki yeri / öküzümüzden sonra gelen / ..... / oynak, ağır kalçaları ve zilleriyle bizim olan / kadınlar / bizim kadınlarımız.»** Nazım Hikmet

Destan türünün şiir içindeki egemenliği ve günümüzde de kullanılması düşünülünce, şu belirlemenin kısa da olsa açıklayıcı olacağına inanıyorum; öncelikle ele alınan konunun toplumun bütününü sarması, yaşamıyla, geçmiş ve geleceğiyle konunun, içeriğin toplumu ve bireylerini çok yakından ilgilendirmesi, ozanı, geleneksel anlatım olarak şiirin ilk biçimi destana yönelmeye zorluyor. Ve destan anlatımının bütünü kapsamasının üstünlüğü, sanatçıya, ürününe destan adını vermesini zorunlu tutuyor bir yerde.. Ne denli kimi kısa şiirlerin anlatımı içinde de destansı anlatım izleri görülüyor, ozan da şiirine destan adını veriyorsa da, destan sözcüğünün iç anlamıyla ürün arasındaki ilişkide sağlanan, sağlanacak olan bütünlük, yüzyıllardan beri destanı belleklerden silmiyor.. Biçim olarak olmasa da içeriğin, konunun adı olarak yaşıyor... Eskimeyen bir tür olarak şiirimizde de sürüyor... Konu, olay, şiir dili bağıntısının yarattığı destan türünün günümüz de ozanlarımızın kendi belirlemeleriyle geliştirdikleri biçimler yanında kuralcı bir destan-şiir tekniğinin de yaşamadığını vurgulamak zorundayız..

Çalışmamız içinde yeni bir bölüme geçmeden köklü geçmişi oluşuyla sevindiğimiz şiirimizin özellikle destan anlatımıyla zayıf olduğunu da belirtmeliyim. Hele destanın oluşumuna yarayan binler-

ce olayı yaşayan bir ulusun çocuğu olarak hâlâ bir İstanbul'un alınışını anlatan, nice halk ayaklanmalarını, nice savaşları, acıları, sevinçleri yansıtan şiirlerimizin ve ozanlarımızın olmayışının **«geleneksel divan şiiri anlayışına bağlanışına»** akıl erdiremem.. Hep işin içinde bir bit yeniği görür, onu çözmeye çalışırım... Çünkü, «medhiyye» düzmesini çok iyi biliyoruz... Divan şiiri anlayışının kuralları içinde de olsa «münacatlarımız» pek yabana atılır gibi değil!...

Atatürk Şiirleri

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı konu olarak alan nice ozanımız, doğal olarak savaşımızın önderi, adıyla bütünlediği Kemalist ideolojinin yaratıcısı «Mustafa Kemal'i», «Gazi'yi», «Atatürk'ü», «Mustafa Kemal Atatürk'ü» yaşamıyla, düşüncesiyle, ilkeleriyle, fiziksel ve tinsel yanlarıyla şiirleştirmiş, şiirlerinin odak noktası yapmıştır.

Toplumumuzu düşünceleriyle, uygulamalarıyla peşinden sürükleyebilen bu büyük önder için şiirlerin yazılması özünde sevindirici bir durumdur. Ancak, Atatürk'ün ölümünden önce, ölümünde ve ölümünden sonra, günümüze değin yazılan bu şiirlerin büyük bir bölümü yüce öndere duyulan saygının, bağlılığın bir ürünü olarak ele alınabilecek olan, şiir niteliği taşımayan **«dize sıralamalarıdır.»** Özellikle ölümünden sonra, her ölüm yıldönümünde yazılan şiirlere dikkatle bakarsak Ata'nın saçlarının sarılığından, gözlerinin maviliğinden, bakışlarının çok keskin oluşundan sözeden, yüceltmenin de ötesinde «ona» bir insan olarak değil de bir «tabu» olarak yaklaşan görüşlerin yansımasını görürüz. Bu uygulama hem şiir, hem de Atatürk adına tehlikeli bir yolu açmış, Atatürk şiiri yazmanın kolay bir iş olduğunu belleklere yerleştirmiştir. Bu sözlerimin en kolay tanıklığını, her 10 Kasım'da dergilerde, gazetelerde yayınlanan şiirler yapabilir:

«Ulu Acı - 2 -

«Lâmbaları söndürüp seni yakıyorum geceleri
Adını bir döğme gibi işliyorum göğsüme
Evrene sığmamışsın şiire mi sığacaksın Atatürk
Seni çoğaltıyorum beynimde.
Bir kez daha inanmak ululuğuna
Bulutlar seni çiselerken yüreğimize her güz
Dört yönde yeşerirken gözlerinin izi
Biz ölmüşüz.

M. Sami Aşan» - Varlık, sayı 729 -

Kolay şiir yazma anlayışının yerleşiminde şiirimizde var olan bir gelenek de etkin olmuştur. Divan şiirinin kalıpçı anlayışının ilginç örneklerini oluşturan «medhiyye» ve «mersiyye» anlatımı çağımızın ozanını da etkiler Atatürk şiirlerinde.

Kurtuluş Savaşımızla adını özdeşleştiren Mustafa Kemal'i anlatan, öven, yücelten nice şiir yazılmış olsa da bunların çoğunun belleklerimizde iz bırakmaması bu etkilenmenin bir yansımasıdır.

Köklü bir şiir geleneğimiz var diye yeri geldikçe övünürüz. Ozan ordularımızın varlığını, şiir işçiliğimizin oluşumuna, gelişimine katkı sayarız. Gelgelelim, divan şiirinin tutucu anlayışı içinde, İstanbul'u «fetheden» bir devlet olarak, çağları belirleyen bu büyük olaydan sözeden bir tek şiirimizin olmayışını pek düşünmeyiz. Büyük ozan Bâkî'nin «demir kuşaklı pehlivanlar»ıyla kişiliğini övdüğü Kanunî için yazdığı şiiri, 2. Abdülhamit için okusak hiç birimiz karşı koymadan

dinler, yeri gelirse «demir kuşaklı pehlivanlarının» gücü üstüne «hezeyanda» bulunuruz 2. Abdülhamit'e... Kasidelerle, gazellerle, sözoyunlarıyla övgüler düzmeyi amaç edinen şiir anlayışını bugün ne denli yadsısak da, bizi kültürümüzün değişik yanlarından etkileyecek ve Atatürk için yazılan şiirlerin, Atatürk Şairlerinin doğmasına, özel günlerde yalnız Atatürk için şiir yazarak ozanlıklarını kanıtladıklarını sanan şiir meraklılarının çoğalmasına neden olacaktır... Bu da doğaldır... Ancak doğal olmayan Atatürk'ün ve eylemlerinin, düşüncelerinin «kasideci» bir şiir anlayışı içinde anlatılamayacağı, «medhiyye» yazıyorum diye «mersiyye» yazıyorum diye «onun» ardından gözü yaşlı ozancıkların doğmasıdır!.. Bu uygulama sonunda, «Atam sen kalk, ben yatam» tekerlemelerine dek varacak ve ucuzlatılmış şiir işçiliği yeri geldikçe şiir yoluyla Atatürk'ün hafife alınmasına değin gidecektir... gitmektedir de!... Yine de bu tür şiirlerin değersizliğinin anlaşılmasının sevindirici olduğu da bir gerçektir!..

Bu belirlemelerimin yanında yaşamını Atatürk ile bütünleyen Behçet Kemal Çağlar'dan da sözetmek zorundayım. Ata'nın varlığına, düşüncelerine saf bir inanç ve bağlılıkla tutulan bir ozan Çağlar... Şiirinde ses ögesini çok iyi kullanmasının getirdiği üstünlükle, Ata'ya olan duygusal bağıyla daha çok «onu» duygu yanı ağır basan sözcüklerle, dizelerle anlatmayı yeğlemiştir. M. Kemal'in de beğenisini kazanan, sofrasında oturan, tek partinin, C.H. Partisinin ilkelerini inançla şiirleştiren ozan, Atatürk, bağımsızlık, ulus, cumhuriyet, devrimcilik, halkçılık, çağdaşlık gibi sözcükleri şiirlerinde sloganlaştırarak bizlere aktarmış ve «resmî şair» kimliğiyle şiirimizde «Onuncu Yıl Marşı»nın da ozanlarından biri olarak tanınmıştır:

«Asırlarca
Ufkunda doğacağım, ufkunda batacağım;
Asırlarca yazsam hep seni anlatacağım!
Giyeceksem sayende bir gün deha tacını
«İstersen çiğne!» diye önüne atacağım...»

B. K. Çağlar

Atatürk şiirleri ara başlığı içinde hemen aklımıza Atatürk için şiirler yazanlardan sözetmek geliyor.. Elimizde uzayıp giden ozan adları 250 yi aşıyor.. Ancak yukarıda belirlediğim gerekçelerle bu adların çoğuna ozan demek çok zor.. Hele hele Atatürk için hepimizin bildiği gerçek ten güzel şiirlerin ve şiir yapıtlarının dışında daha nice yapıtı ve ozan adını iyi bir çalışma olan Muzaffer Gökman'ın «Atatürk ve Devrimleri Tarihi Bibliyografyası»nda bulabiliriz. Bu aktarmam, bir kolaya kaçıştan çok, birbiri ardına sıralanacak olan yüzlerce adın tutacağı yer durumunu düşünmemizden de kaynaklanıyor...

Bu bölümün sonunda Enver Naci Gökşen'in Türk Dili dergisinin 183. sayısında -Aralık/1966- yazdığı «Atatürk İçin İlk Şiirler» başlıklı çalışmasına yeni eklemeler yapıp örneklere geçeceğim..

Şiirimizde Atatürk'e yazılan ilk şiirleri saptamayı amaçlayan yazı, amacıyla ilginç.. Ancak yazarının da belirttiği gibi yeterli değil.. Özellikle Anadolu basını iyi taranmadığı, bugün sözlü kaynaklara değin inen kimi Atatürk şiirleri derlenip yayınlanmadığı sürece bu konu ilginçliğini ve eksikliğini koruyacaktır... B. Kemal Çağlar'ın da Türk Dili dergisinin 86. sayısında (Kasım-1958) sözettiği «Türk Şiirinde Atatürk» olayı araştırıcılara hâlâ açık bir konu... Konunun en özgün yanı da büyük önderin adının daha 1. Dünya Savaşından başlayarak şiirlerimizde, tür-

külerimizde yer almaya başlamasıdır. Kurtuluş Savaşı öncesinde tanınan M. Kemal, savaşla birlikte hem halk şiirinde, hem de çağdaş şiirde yerini alacaktır... Mehmet Emin'in dizelerinden, Yusuf Ziya'ya, Faruk Nafiz'e ve bugün adı unutulmuş, yaşadıkları günlerin «büyük millî şairi» olarak tanıtılmış nice ozan bu sıralamaya katılabilir, Atatürk şiirleri olay,-nı yeniden değerlendirmemize katkıda bulunabilir, yönlendirebilir, bilgilerimizi de ğiştirebilir...

İşte bu adlardan bir kaçı; Baha Kâmil Çileli, Fuad Hulûsi, Necmeddin Sahir, H. Rüşdü, Server Ziya, Moralızade Rıfat Ahmed ve Türkoğlu takma adlı bir ozan ve ozanlar... Bu ozanlardan Baha Kâmil'in Yeni İnci ve Güleryüz dergilerinde (1. sayı, Haziran-1922) şu şiirleri var: İzmir'im -s.1-, Kuzu ile Çoban -s.2-, Paşamıza Bayram Tebriği -s.4-, ve Güleryüz dergisi'nin 56. sayısında Mayıs 1922- Edirne'den Anadolu'ya - Güleryüz, s. 49-, Zafere Doğru - Güleryüz, s. 55-, Mehmed Çavuş'dan Papulas'a - Güleryüz, s. 57- daha nice «taşlamasıyla» birlikte yer alıyor.

Günümüze ilginç bir örnekleme olacağı inancıyla **«Paşamıza Bayram Tebriği»** (Ramazan Bayramı-E.S.) adlı şiirini birlikte okuyalım:

«Bak şu arslan kumandana, ne heybetli bakıyor,
Gözlerinden çıkan ateş şimşek gibi çakıyor,
Bu bakışlar düşmanların yüreğini yakıyor;
Azmi ile, tedbiriyle cepheleri yaracak;
Düşmanları çiğneyerek tâ İzmir'e varacak!
(Güleryüz) de kutlularken Paşamıza bugünü,
Pek yakında Şen İzmir'de yapmak ister düğünü,
Ulu mevlâ gösterecek inşallah o günü,
Ahfad seni münci diye yad edecek ey Paşa!
Azmin ile, iradenle, aklın ile çok yaşa! Baha Kâmil»

1922 li yılların heyecanı içinde çoğu şiirin, türkünün marş olarak bestelenmesine uyularak, bu şiir de Giridî Ahmed Cemaleddin Beğ tarafından bestelenmiştir.. Kurtuluş Savaşı içinde doğan birçok şiirin kusurlarını taşıyan ve marş olarak bestelenen bu şiirlerin halkımızın belleğinde kalmadığını biliyoruz..

Sonuç

Gerek Kurtuluş Savaşını, gerek bu savaşın önderi Mustafa Kemal'i, savaşan halkımızı anlatan şiirlerin niceliksel çokluğuna karşın niteliksel yönden yetersiz kaldığını belirtmek zorundayız. Özellikle duygunun şiiri olarak tasarlanan bu konular, şiir içinde konu olarak çok kolay «sömürülmüş», övgülere, ağıtlara dönüşen, bu yapıları içinde bile «orta» bir düzeye varamayan şiirler olarak karşımıza çıkmıştır... Kurtuluş Savaşını konu alan şiirimiz bugün bağımsızlığın ve özgürlüğün şiiri olmaktadır. Tıpkı başlangıçta olduğu gibi...

Şiirini bakış açısıyla, konu birikimiyle ve öyküleme içinde, şiir dilinin ustalığını konunun duygusallığı ile çok iyi kaynaştırabilen ozanlar değerlendirmemizi oluşturan şiirlerde başarılı olmuşlar, destan şiirleri yaratmışlardır:

«Edirne'den Ardahan'a kadar boz kanatlı üveyiklerin üstünde uçtuğu bir toprağın» türküsü, **«buğday konuşulan bir Mustafa Kemal sofrası»**yla birleşir, **«Maraşta gün öfkenin günü olur», «Mustafa Kemal'in halk ordusu köylü askerleriyle solgun bayrağını dikerler Anadolu'nun Duatepe'ye»** ve **«Dörtnala gelip Uzak Asya'dan bir Kayserili nefer halkıyla beraber İzmir rıhtımından Akdeniz'i seyreder»....**

YAŞAR AKSOY

SAVAŞAN ŞİİRLER...

İleri hep birden ozanlar, ileri/Halkla birlik, ateşi ve suyu aşın/Lânet olsun artık düşürenlere/ Elinden bayrağını halkın/Lânet, tembellik ya da korkudan/Dökülüp yolda kalanlara/Halk terlerken, savaşırken, acı çekerken/Gölgede yan gelip yatanlara...

Sandor Petöfi
(19.cu Yüzyıl Ozanlarına)

Özgürlükçü Ozan Petöfi, 19.cu yüzyıl ozanlarına çağrıda bulunuyor. Neden?... 19.cu Yüzyıl, Emperyalizmin azmanlaştığı ve dünya halklarını birbirine kırdırdığı zulüm, sömürü ve istilâ yıllarını kapsar. Bu yüzyılın sonu ile 20.ci Yüzyılın ilk çeyreği, Emperyalizmin Birinci ve İkinci Paylaşım Savaşlarına uzanacak olan azgınlık sürecini başlatır. Evren, baştanbaşa sömürü ve saldırı kırbaçları altında kanayacaktır. İşte, Petöfi böyle bir çağda yaşayan ozanın tarihsel görevini vurgulamakta...

Emperyalizmin en azgınlaştığı, çelik orduların anayurtları ezip yağmaladığı bir dönemde ozanın tarihsel görevi, şiirin o çağlar öncesinden gelen efsanevi devrimci gücünden ileri gelse gerek...

«...Asya, Afrika ve Güney Amerika'daki sosyal mücadeleler tarihinin bugünkü aşamasında, sanat ve edebiyat da kendi has kaynağına ve varoluşunun maddi özüne uygun bir yükselişte; anti-emperyalist sınırları zorlayıp genişletmiştir. Emperyalist saldırganlığa karşı halkçı direnişlerin öncü müfrezesi göreviyle, tarih sahnesinde yerini almıştır. Bu yer alışta, en dinamik ve en atak sanat dalı ise doğuş ve gelişim yasalarının özgün kişiliği ile şiiri, göğüs göğüse bir sosyal mücadelenin içinde ve hatta önlerinde izleyebiliyoruz. Bu öylesine bir önde gidiştir ki, sosyal direnişleri hazırlayan, sosyal mücadeleler bayrağına kendisini adamış toplumların kültür kaynaklarından çıkıp gelmekle açıklanabilir ancak...» (1)

«Bir öncü savaşçı» olan şiir, ulusal kurtuluş savaşlarının en vuruşkan cephe boylarında dövüşmesini pek güzel becermektedir. **«Köylere, ormanlara sömürgeciliğin kurbanı olanların beyinlerine sığınarak bütün fırtınalardan sonra da yaşamasını bilen, kurtuluş savaşları sırasında bile yayılmasını sürdüren»** (2). zalimle mazlum arasındaki dövüşte tarihsel görevini yerine getirmek için dizelerle silâhlanan şiiri, işte bu yüzden; bazen ulusal kurtuluşçu ozanın haykırdığı bir özgürlük destanı, bazen dağlardaki çeteler için yakılan bir türkü, bazen de şehit olmuş bir ulusal kurtuluş savaşçısına ağıt olarak somutta yaşıyoruz. Şiir bir bakıma en

kutsal işlevini omuzlamıştır bu aşamada. Yaşamın bütünlüğü içinde insanoğlunun günlük yaşantısından kesitler veren aşk, doğa sevgisi, güzellik, sevda dizelerinin anlamı yoktur bu kez. Bu kez şiir, ulusal direniş içindir. Ve şair de ulusal direnişin en ön safında dövüşen bir savaşçıdır.

Ey şair, uğraşma kendi derdinle/Milletin ağlayan ruhunu dinle/Karalar bağlayan bu ay-yıldızın/Uğrunda ölüyor kardeşin, kızın/Ey şair, uğraşma kendi derdinle/Milletin ağlayan kalbini dinle...

Yusuf Ziya (Ortaç)
Memleket-29 Mayıs 1919

Halkının esaret altında inleyen kalbini dinleyen şair, İzmir'in işgali üzerine sesini yükseltmekte ve diğer şairleri dövüşe çağırmaktadır. Şairin yurdu, yani Anadolu bir emperyalist saldırıya uğramıştır. Ülkesi sömürülen ve işgal edilen tüm dünya ozanlarının yaptığı ve yapacağı gibi, Türk ozanı da bu kavgada onurlu yerini alacaktır. Yusuf Ziya'nın çağrısına yüzlerce yanıt gelir. Anadolu'nun her yöresinden **kuvayı milliye şiiri** patlar yürek yürek...

KUVAYI MİLLİYE ŞİİRİNE TOPLU BAKIŞ

Kurtuluş Savaşında bir çok ünlü şairimizi **ulusal kurtuluş**'tan yana aşk ve bilinçle şiir yazarken görüyoruz. Başta Mehmet Akif, Mehmet Emin (Yurdakul), Ziya Gökalp, Yusuf Ziya (Ortaç), Orhan Seyfi (Orhon), Faruk Nafiz (Çamlıbel), Süleyman Nazif olmak üzere, Kemalettin Kamu, Samih Rifat, Niyazi Tayyip, Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Ali Canip (Yöntem), Ali Ulvi Elöve, Rifat Moralı, İshak Refet, Enis Behiç, Halide Nusret (Zorlutuna), Besim Atalay, Hicri Goncel, Tahir Karaoğuz, Tunalı Hilmi, Cemil Sena, Mithat Cemal (Kuntay), Neyzen Tevfik, Hikmet Recep gibi daha birçok şairler, şiirlerini onur verici bir biçimde antiemperyalist kavgada etkili bir araç olarak kullanmışlardır (3).

1919-23 arasında yazılmış Kurtuluş Savaşı Şiirleri, olanak bulduğu oranda İstanbul ve daha çok Anadolu Basınında yayınlanmıştır. Bizim saptadığımız 250'ye yakın şiir; Büyük Mecmua, Şair Mecmuası, Nedim Mecmuası, Türk Dünyası Mecmuası, Küçük Mecmua, Genç Kalemler, Dergâh, Anadolu Mecmuaları ile Hadisat, İleri, Açıksöz (Kastamonu), İstiklâl, Memleket, Mizan, Servet-i Fünûn, Hakimiyet-i Milliye, Sebilürreşad, İkdam, İnkılâp, Seday-ı Hak, İzmit, Kocaeli, Edirne Ahali, Yeni Adana vs. gazetelerinde yayınlanarak, mütareke karanlığından ulusal kurtuluşun aydınlığına doğru gittikçe coşan bir heyecan ve içerik zenginliği ile gelişip yaygınlaşmıştır.

Osmanlı Devleti çökerken Milli Edebiyat Akımı içinde, «**Vatan, millet, hürriyet**» gibi kavramların farkına varan, bir anlamda Osmanlıcı bir milliyetçilikten Türkçü bir milliyetçiliğe doğru geçişin sancılarını taşıyan Türk yazarları ve şairleri, Kurtuluş Savaşı ile beraber sancılarını doğuma dönüştürecek olağanüstü bir toplumsal olayla karşı karşıya kalmışlardır. Şair, bu dönemde cephedeki asker kadar bıçağın sırtındadır. Ya işbirlikçi olacak, ya da savaşacaktır. Savaşacaksa, verdiği kavganın anlamını bilmek ve benimsemek zorundadır. İşte, Türk şairinin kurtuluş savaşında büyük bir şaşmazlıkla bağımsızlığı savunmasının tarihsel değeri buradadır.

Vatan, emperyalist bir saldırı ile ayaklar altına alınmıştır. Mütareke, İzmir'in ve İstanbul'un işgali... Bu karanlık görünüm şairin vicdanında yankılanıp, şiddetle infilâk eder, Ulusal şiir, ağlamaktadır...

Vatanda korkulu rü'ya içindeyiz gerçek,
Fakat bu çok süremez, mutlaka şafak sökecek.
Ateş ve kanla siler, bir gün ordumuz lekeyi,
Bu insan oğluna bir şeyn olan Mütareke'yi.

Yahya Kemal

....

Çekemezken o kadar çile-i germ-ü serdi,
Vatanın derdi unutturdu bana her derdi,
Geldiğin alem-i balâ ne mübarek yerdi,
Neye bu Hak-i mezellette perişan oldum.

Amasyalı Hikmet
Hadisat-8 Mart 1919

....

Ey İstanbul, şu mukaddes matemi dinle,
Genç, ihtiyar ağlıyoruz senin derdinle.
Aşıkların ağlaşıyor, düşmanların şen,
Issız mezarlarla doldu her köşen.

Yusuf Ziya
Büyük Mecmua-Nisan 1919

....

Ey yeşil ağaçlar, çimenli dağlar
Niçin ırmakların öyle şen çağlar?
Duymadın mı hâlâ: Vatan kan ağlar
Evlâdı yastadır, kareler bağlar

Niyazi Tayyip
Karadeniz Gazetesi-Nisan 1919

....

Kara haberdi, bir ölüm kadar
Ansızın benizler soldu, sarardı
Baktım ki her gözde titreyen yaşlar
Her yüzde İzmir'in matemi vardı.

Faruk Nafiz
Büyük Mecmua-Sayı: 9

Şiirle uğraşan ve yüreğinde yurdunun acısını duyan herkes kaleme sarılmıştır. Yüksek Öğretmen Okulu öğrencisi Kemalettin Kami (Kamu) da «Türk'ün İlâhisi» şiirini yazar (4):

Sarmış matem buraları,
Saz benizli ovaları,
Boynu bükük yuvaları
Sen himaye et, Yarabbi...

Bu şiir, aynı okulda müzik öğretmeni olan Musa Süreyya Bey tarafından bestelenir, notası da 5 Haziran 1919 tarihli Büyük Mecmua'da yayınlanır. Türk'ün İlâhisi yavaş yavaş okullara yayılır. Oradan evlere sıçrar. Halk ve öğrenciler artık bu ilâhiyi söylemekte ve Şair Kemalettin Kamu'nun dizeleri sona ererken, esaret işkencesinin sona ermesi dileği, dinsel temadan yararlanılarak ustaca işlenmektedir:

Bir gün sabah olur diye,
Katlandık her işkenceye,
Bu felâketli geceye,
Ver bir nihayet... Yarabbi...

Kurtuluş Savaşı yıllarında Anadolu'nun Balıkesir, Kastamonu, Bolu, Adana ve diğer çeşitli şehirlerinde çıkan basın organları, bir avuç yurtsever ile öğrencilerin ortak eseridir. 1919 ve 20'deki bu basında çıkan yazılar, hep vatan sevgisini ve düşman işgalinin yayılması karşısında duyulan endişeyi dile getirmiştir. Örneğin, Kastamonu Lisesi öğrencilerinden Rodos'lu Bahri Vedat (Alpman), Açıksöz gazetesinde yayınlanan şiiri ile 8 Temmuz 1920'de Bursa'nın Yunan işgaline girişini şöyle yansıtır:

Sen de gittin sen, ey güzel Bursa,
Bizi en gamlı günde terk ettin.
Kalb-i millet müebbeden dursa,
Yeri var mateminle Ey Bursa.

Şair yedek subay Yahya Nüzhet ise,

9 Eylül 1920'de ilk sayısı yayınlanan Yeni Adana gazetesinde Çukurova halkına şöyle seslenir (5):

Yâd ile bıraktık güzelim yurdu,
Düşmanlar bağına otağlar kurdu
Silâha sarılıp kim karşı durdu?
Bu vatan kurtulmaz, kurban istiyor,
Bayraklar solmuş, hep al kan istiyor,
Vatan için ölmeyen yaşamaz bir an,
Bu yurttan daha mı değerlidir can,
Biz Türk değil miyiz, bozuldu mu kan?

Ulusal Kurtuluş Savaşı bütün şiddeti ile patlak vermiştir. Yunan orduları Batı Anadolu'da ilerlemeye çalışırken **kuvayı milliye** denilen halk ordusu direnişi yaygınlaştırmakta, öte yandan Mustafa Kemal isimli bir yurtseverin etrafında toplanan ve Batılılarca **kemalistler** diye adlandırılan bir güç, halk kongreleri toplayarak doğudan batıya tüm Anadolu'yu örgütlemekte ve kurulan örgütü bir halk meclisine dönüştürerek, bu meclise dayalı bir orduyu **emperyalizme karşı dövüşe** hazırlamaktadır. Bu arada bir çok yurtseverlerle beraber, eli kalem tutan yazar ve şairler de Anadolu'ya geçerek ulusal kurtuluş savaşına katılırlar. Halide Edip, Mehmet Emin, Mehmet Akif, Yunus Nadi ve daha birçokları, yaşanılan zaman dilimi içinde Mustafa Kemal Paşa'nın yanında kalemleri ile savaşmak ve daha sonra Cumhuriyet'te **Ulusal Edebiyat**'ın yaratıcıları olmak gibi bir alınyazısı taşıyarak, binbir güçlük içinde Anadolu'ya geçerler. İlk sıcak kapışmalar Birinci ve İkinci İnönü savaşlarında olur. Sonuç: her iki savaşı da mazlum ulusun ordusu kazanmıştır. Şair, artık tüm gücü ile ordusuna destanlar yazmaktadır:

Sen ne hakla Türk'ün evine girdin / Malını mülkünü ateşe verdin / Sana da yapılsa böyle ne derdin? / Acep yok mu sende izan Papulas? / O mülkün sahibi ölmemiş sağdı / Göğsünde imanı bir yüce dağdı / Kollarınız tutan çelikten bağdı / Çözdü o bağları yezdan Papulas / Silkindi bir kere kahraman ordu / Allaha sığındı gerildi durdu / Sonra atıldı İnönü'de, bir yumruk oldu / Kırıldı çürükmüş kafan Papulas.

Halk Şairi Nedim
Yunan Komutanı Papulas'a Destan - Hakimiyet-i Milliye - 11 Mayıs 1921

İnönü Savaşları, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde coşkulu oturumlara yol açar. Saylavlar, meclis kürsüsünden **ulusal şiirleri** heyecanla okurlar. Meclis sanki şiirin eylem halinde olduğu bir edebiyat forumudur. Yine bir gün, Bursa saylavı Muhittin Baha Bey'in Namık Kemal'den coşkulu dizeler haykırması üzerine, Mustafa Kemal'in kürsüye fırladığı ve Namık Kemal'in;

Vatanın bağrına düşman dayamış hançerini,
Yoğ imiş kurtaracak bahtı kare maderini...

dizelerini tekrarladığı duyulur. Meclis nefesini tutmuş heyecan içinde kaskatı kesilmiştir. Mustafa Kemal devam eder:

İşte bu kürsüden ve bu Meclis-i Ali'nin Reisi sıfatiyle ve Heyet-i Aliyyenizi teşkil eden bütün azanın her biri namına ve bütün millet namına diyorum ki:

Vatanın bağrına düşman dayasın hançerini,
Bulunur kurtaracak bahtı kara maderini...

Ulusal Meclis kükreyerek, başkaldırmış ve şiiri okuyan Mustafa Kemal'i alkışlamaktadır.

1921 yılında Ulusal Meclis'te en büyük ve görkemli şiir eylemi, **İstiklâl Marşı'nın** kabul edilmesi sırasında oluşur. O sırada coşkulu dizelerden oluşacak, anti-emperyalist kavganın özüne yaraşır bir marşa gereksinim vardı. Osmanlı'dan kalan serhat marşları halkın içinde bulunduğu şahlanışı yansıtmaktan uzaktı. Bu yüzden Milli Eğitim Bakanlığı bir yarışma düzenledi. Çağrıya Türk şairleri 724 şiirle yanıt verirler. Asıl katılması beklenen Büyük Ozan Mehmet Akif'ten ses yoktu. Milli Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi, Mehmet Akif'e mektup yazarak, sebebini sordu. Ozan «bir şartım var» dedi. «Kazanırsam 500 liralık ödülü kabul etmem». Bu şartın kabulü üzerine Mehmet Akif **Tacettin Dergâh'ına** çekildi ve amaca uygun, zengin dizelerle örülmüş, tam aranılan kavga şiirini yarışmaya gönderdi.

12 Mart 1921 günü Halkın Meclisi toplandı. Mehmet Akif'in şiirinin Ulusal Marş olarak kabulünü isteyen birçok önergeler verildi. Başkan önergeleri birleştirerek oyladı ve büyük çoğunlukla kabul edildiğini açıkladı. Birbirleri ile demokratik sürtüşme içinde olan Birinci ve İkinci Gruplar vatanın bağımsızlığı konusunda olduğu gibi Mehmet Akif'in şiiri konusunda da ortak eylem koymuşlardı. Gözyaşartıcı bir dayanışma vermişlerdi. Şiirin ozan tarafından kürsüde okunması istendi. Sırtında palto alacak parası olmayan mütevazi ozan, 500 liralık ödülü Kızılay'a bıraktığını bildirip çoktan kayıplara karışmıştı bile... Bunun üzerine Hamdullah Suphi bey tam üç defa şiiri heyecanla okudu. Her defasında Halkın Meclisi **«bir daha.. bir daha...»** diye haykırıyordu.

Korkma! Sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;

(şiddetli alkışlar...)

Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O, benim milletimin yıldızıdır, parlayacak,
O, benimdir; o, benim milletimindir ancak!

(sürekli alkışlar...)

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl,
Kahraman ırkıma bir gül... Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz, dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır, Hakka tapan milletimin istiklâl.

(alkışlar... alkışlar...)

İstiklâl Marşı Şiiri, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda yazılmış **Savaşan Şiirler**'in en çarpıcı, en yüce, en dev şiiirdir. Öteki ulusların çoğunun ulusal marşlarından farklı olarak derin bir bağımsız yaşama bilincini yansıtır. Şiir, üstündeki en son ocak tüttüğü sürece tüm yabancı saldırganlara ve emperyalizme boyun eğmeyecek bir halkın başkaldırı bilincini bayraklaştırır. İstiklâl Marşı, pratikte bir isyanın, bir ihtilâlin, mazlum ulusların önderi bir halkın kavgasının destanıdır. Şiirin özünde Türk, İslâm, Doğu, İstiklâl, Anti-Emperyalizm kavramları olağanüstü bir sentezle kaynaşmış ve pençe pençe bir hırsla saldırganın gırtlağına sarılmıştır. Şiir, bu eylemi ile üzerinde tartışılmayacak kadar şanlı bir devrimci görevi omuzlamış, Halkın Meclisinden cephe boylarına doğru ateşten dizelerini taşıyıp götürmüştür.

İşin ilginç yanı, cephede de hem çarpışıp, hem de şiir yazanlar vardır. Anadolu'nun bir çok bağımsızlıkçı yayın organlarında cepheden gönderilen asker şiirleri dikkati çeker. Sakarya vuruşma-

sından sonra Bolu'daki Dertli Gazetesi'nde yayınlanan bir asker şiirini örnek verebiliriz:

Düşmandan öç alıyoruz, / Cihana ün salıyoruz. / Sakarya'yı duman sarar, / Yine yaylım ateş başlar. / Mitralyözler coşup tarar, / Erir bütün dağlar, taşlar. / Kaçışıyor, işte bakın, / Yıldı kâfir, döndü geri. / Kaçışıyor akın akın, / Kovalıyor Türk askeri...

Ulusal Kurtuluş Savaşı Şiiri artık taarruz halindedir. Son savunma savaşını Sakarya'da yapan ordusunun hemen yanıbaşında 30 Ağustos 1922'ye kadar sürecek olan, bütün gücüyle destanlaşma aşamasındadır:

Değil mi cephemizin sinesinde iman bir / Sönmeyiz, acı bir, gaye aynı, vicdan bir / Değil mi ortada bir sine çarpıyor... Yılmaz / Cihan yıkılsa emin ol bu cephe sarsılmaz.

Mehmet Akif
Sebil-ürreşat - 28 Mart 1921

....

Bahar olsun olmasın kim görüp de sevecek? / Oradaki esirler her şeyi unutmuşlar / Hasretli kalplerinde bir tek arzuları var. / Bahardan bin kat güzel Türk bayrağını görmek.

Muhittin Baha
Hakimiyet-i Milliye - 11 Nisan 1922

....

Ey bu yolda sıralanan gazi tepeler / Siz de koşup gelirdiniz, bilseniz eğer, / Bilseniz ki: Dumlupınar önünde yarın / Ayini var hürriyete çarpışanların.

Kemalettin Kamu
İnkılâp Gazetesi-1922

....

Ağustos yirmi altı / Akşam çöktü karaltı / ... / Ankaradan yar gelir / Al bayrak uçar gelir / Yıldırım gibi ordu / Ateşler saçar gelir / ... / Siperleri eştiler / Görenler hep şaştılar / Tınaztepe tutuldu / Afyon'a yaklaştılar...

Neyzen Tevfik
Hakimiyet-i Milliye

Büyük Taarruz büyük bir zaferle sonuçlanmıştır. İstilâ ordusu artık gerisin geriye, İzmir'e doğru kaçmaktadır. Ve hemen enselerinde mazlum bir ulusun yanık nefesi vardır. Bu dehşet verici bir kovalamacadır. Hem dövüş alabildiğince kaynamakta ve hem de Yunan çizmesinin ezip geçtiği köyler alev alev yanıp tutuşmaktadır. İzmir'de yayınlanmakta olan Seda/y-ı Hak Gazetesinin 1 Eylül 1922 tarihli sayısında Rifat Moralı'nın «Geliyor...» (Erhete) isimli bir şiiri yayınlanır. Daha sonra Şükrü Erozan ve Udi Ahmet Bey tarafından marş olarak bestelenen, daha sonra plâğa alınan ve Atatürk'e okunarak, «Kurtuluş Marşı» olarak benimsenen ve Yunanlıların Türk Ordularından kaçarken birbirlerine «Erhete (Geliyor)» diye bağırmalarından esinlenen şiir şöyledir (6):

Genç kızlar ağlamayın / Kalbimi dağlamayın / Sırma saçlar üstüne / Siyah tül bağlamayın / Heybetle geçmiş başa / Geliyor Kemal Paşa / ... / Sel gibi coşa taşa / Geliyor Kemal Paşa / ... / Ey Paşa... Yüce Paşa... / Milletinle bin yaşa...

Ve mazlum ulusun öncü savaşçıları, 9 Eylül 1922'de emperyalizmi denize dökerek, İzmir'e girmekte, **vadedilen kenti** ele geçirmektedirler. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgali ile başlayan ve Küçük Asya'nın kuytularından fışkıran bir direniş ordusunun pençe pençe dövüşerek, işgal edilen anayurdunu kurtarması ile devam eden **ulusal kurtuluş savaşı**, artık sona ermektedir. 9 Eylül'de İzmir'e girerken şehit olan bir savaşçının cebinden çıkan şiir, verilen kavganın özünü bize anlat-

maktadır:

Yalın kılıç düşmana çalmazsam / bir başına ordusuna dalmazsam / güzel İzmir eğer seni almazsam / leşim koksun, kara toprak almasın...

Tarih 11 Eylül 1922... İzmir'in burçlarında Türk bayrağı dalgalanmakta. Ziya Gökalp, Küçük Mecmua'da «İzmir'e» şiirini yayınlar:

Alkış, alkış, geliyor arslan... / Yalnız Türkler değil sevinç içinde / Bayramlar yapıldı Hint'te ve Çin'de... / Asya illeri birlik olacak / Düşmana fena dirlik olacak / Yuha... Yuha... Kaçıyor Yunan / Alkış... Alkış... Geliyor Arslan...

Kurtuluş Savaşı sona eriştir. Savaşın anti-emperyalist özünü kavramış olan şair, şimdi kurtuluş savaşı ile bağımsızlığını elde etmeye çalışan diğer mazlum uluslar ile bağlantılar kurmakta, yaşanılan olayın evrenselliğine dikkat çekmektedir. Ki, herhalde en sonunda yapılacak olan da budur (7):

O senin açtığın alevden bayrak / Hürriyet kızının bir meş'alidir; / Dünyayı kızartan bu yeni şafak / Erguvan renklerin en güzelidir / Bunun her damlası bir fenerdir ki / Kırmızı ziyası bugün beşerin; / Çöllerde yol açan bir ülkerdir ki / Kanayan ayakla yürüyenlerin. / Bu parlak yıldızı esaretlerinden / Paryalar, fellâhlar selâmlıyorlar; / İrlanda, Sumatra adalarından / Beyazlar, siyahlar selâmlıyorlar.

Mehmet Emin
Zafer - 1923

KURTULUŞ SAVAŞI ŞİİRİNDE GEÇMİŞ ŞİİR AKIMLARININ ETKİSİ VE İDEOLOJİK YÖNELİŞLER

Osmanlı düzeninde 13-14. yüzyıllarda ortaya çıkıp, 16. cı yüzyılda olgunluğa eriştikten sonra gittikçe etkisini kaybeden ve daha çok etkisi altında kalınan Doğu sanat anlayışına uygun boy veren, şiiri yalnızca deyiş ustalık ve güzelliği ile algılayan, Saray ve çevresince kollanan Divan Şiiri, Tanzimattan sonra bir saman alevi gücüne kadar düşmüştü. Bu şiir tutumunun Kurtuluş Savaşı Şiiri içindeki yerini araştırdığımız zaman karşımıza bilinen isimlerden yalnızca Yahya Kemal çıkmaktadır. Bu dönemde Yahya Kemal'in işgal karanlığını vurgulayan ve ağdalı bir dille yazılmış, aruzlu-vezinli şiirleri vardır. Bu şiirlerin halkı ne ölçüde etkilediği ayrı bir konudur.

Divan şiirinin Saray tarafından alabildiğine desteklendiği dönemde, halkın içinde halk tarafından destan, ağıt, koşma, semai şeklinde fışkıran geleneksel Halk şiiri ise, Kurtuluş Savaşı şiirine oldukça etkili olmuştur. Yunus'la, Karacaoğlan'la Anadolu'nun içlerinde gür yalımları olan bir yangın olarak etkisini sürdüren Halk şiiri, Kurtuluş Savaşında şiire ve gerekse ulusal kurtuluş türkülerinin oluşumuna bir biçim, öz, gelenek olarak kaynaklık etmiştir.

Kurtuluş Savaşı Şiirimize en etkili biçimde yansıyan tutum, Milli Edebiyat akımı olmuştur. Tanzimat ile başlayan ve **vatan** kavramının edebiyatımıza girmesi ile hız kazanan bu akım, Ziya Gökalp, Namık Kemal ve Mehmet Emin'lerin etkisinde, içinde Türkçü eğilimleri de taşıyarak, Osmanlıcı bir milliyetçiliğe dönük olarak hız kazanmıştı. Bu dönemde şair, sanat tutumu olarak eski şiir kalıplarını kırmakta ve batıdan etkilenerek yeni şiir kalıplarına yönelmekteydi. İdeolojik tutumu ise, gerek Makedonya'da ve gerekse Arap yarımadasında gördüğü siyasal gerçekler yüzünden her geçen gün daha fazla milliyetçiliğe doğru yol alıyordu (8).

Böyle bir tarihsel geçmişten kay-

naklanan şiir, içinde Osmanlıcı-İslâmcı, Türkçü - Turancı, Türkçü - Anadolucu - Kuvayı Milliyeci siyasal görüşleri de ayrı ayrı taşıyarak Kurtuluş Savaşını omuzlayıp götürmüştür.

Kurtuluş Savaşına yalnızca **Allah-din kâfirin işgali açısından** bakan bir çok şairin tutumuna örnek olarak 24 Eylül 1921 günü Hakimiyet-i Milliye'de Ali Ekrem'in «Türk Askerine» şiirini örnek gösterebiliriz:

Allahüekber, Allahüekber, ey canlı millet, ey şanlı asker / Allahüekber, kurtuldu dinin, Allahüekber, oldun muzaffer / Zulmü ateşle ahın varmıştı arşa, ruhu nüb'ını / Olmuştu mahşerden Allahüekber, mahvoldu gitti...

Türkçü - Turancı ideolojiye inanmış bir kısım şairler ise olayı, **ırk-turan** açısından ele almışlar ve şüphesiz o dev ulusal kurtuluş hareketinin özünden çok uzağa düşmüşlerdir. 19 Ağustos 1921'de Hakimiyet-i Milliye'de yayınlanan Tunalı Hilmi'nin «Batarya, Ateş» isimli şiirini bu tutuma örnek verebiliriz:

Batarya, ateş / ... / Tam Türk gibi atışı var topumun, topçular / Düşman çatlasın / Toplar patlasın / Turan güneşi / Yoktur hiç eşi / Doğsun o güneş / Batarya ateş...

Kurtuluş Savaşında direnişin özünü yakalayabilen şairler, Emperyalizme karşı en vurucu dizeleri yaratmışlardır. Ki bu şairler, İslâmlık ve Türklük gibi kavramlara da saygılı tutum takınmalarına rağmen ilk planda **halkın direnişini** yani Kuvayı Milliye'yi ve **anti-emperyalizmi** şiar kabul etmişlerdir. Bu kesimi yine Türkçü, fakat Anadolu'ya ve Mustafa Kemal'e dönük bir milliyetçiliğin takipçileri ve gerçek anti-emperyalistler olarak görüyoruz. 1922'de Ankara'da dilden dile söylenen Aziz Ulvi'nin «Hınç» isimli şiirini bu kesime verilebilecek tek örnek olarak alabiliriz:

Ey Garp, bu mu medeniyet / Zulme bizden yüz bin lânet. / Şarktan size bin bir nefret / Ey Garp, bu mu insaniyet?..

Bu şiir, Büyük Taarruzdan önce Aziz Ulvi Beyin oğlu Gültekin tarafından Mustafa Kemal'in huzurunda okunmuştu. O gece Mustafa Kemal'in çok heyecanlandığı görüldü ve küçük çocuğa bir altın kol saati armağan etti. Çünkü, şiir işin özünü yakalamıştı ve Ulusal Kurtuluşun önderi işin özünü pek güzel biliyordu.

Ulusal Kurtuluş Savaşı şiiri, içinde taşıdığı bu farklı eğilimleri Emperyalizme karşı ustaca aynı cephede kaynaştırmış ve kavga tutucu yurtseverlerin ilerici yurtseverlerle omuz omuza bir **ortak şiir savaşımı** şeklinde destanlaşmıştır. Zaten en akıllı tutum da bu olacaktır. Attilâ İlhan'a göre ulusal kurtuluşa damgasını vuran Mustafa Kemal şunu yapmaktadır: **«İçiçe üç büyük eylemi var: emperyalizme karşı kurtuluş savaşı, padişaha karşı demokratik devrim, toplumun ümmet aşamasından millet aşamasına dönüşümü»** (9). Böyle bir süreç içinde ilericinin, milliyetçinin, islâmcının ve tutucunun omuz omuza emperyalizme karşı savaşmaları ve bir çok iç sorunları aşama aşama ileri dönemeçlere bırakmalarından daha doğal ne olabilir?

İşte, Kurtuluş Savaşı şiiri de, tıpkı toplumsal ve siyasal yaşamdaki genel tutuma uygun biçimde tüm anti-işgalci özleri içinde kaynaştırmış ve anti-emperyalist kavgayı bayraklaştırmıştır.

HALKIN DİLİNDEKİ ŞİİR : ULUSAL KURTULUŞ TÜRKÜLERİ

Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında yaşamın içinden fışkıran halk türküleri, bağımsızlık özlemini dilden dile götürerek yaygınlaştırmış ve direnişi bayrak bayrak

dalgalandırmıştır. Bu halk türkülerinden bazıları, Kurtuluş Savaşını yönetenler tarafından beğenilerek, savaşan askerî birliklere de benimsetilmiştir. Bunlardan Şair Samih Rifat'ın İzmir'in işgali üzerine yazdığı ve 31 Mayıs 1919'da İleri gazetesinde yayınlanan şiiri şöyledir (10):

İzmir Türk'ün anayurdu
Vermez onu Altın Ordu
Düşman İzmir'e girerken
Bütün millet ağlıyordu

Aydın, Aydın, güzel Aydın
Ah... bir kerre kurtulaydın...
Korkma benden ayrılmadın
Bekle geleceğim yarın.

Samih Rifat, «Aydın Türküsü» isimli bu şiirini gazeteye gönderdikten sonra Kuvayı Milliye'ye katılmış ve Antalya yolu ile Anadolu'ya geçmiştir. Şiir, Mustafa Kemal tarafından da okunarak beğenilmiş ve daha sonra bestelenerek Ulusal Meclis'in önünde her ikindi vakti ban do eşliğinde çalınıp söylenmiştir.

Kurtuluş Savaşı sırasında yakılmış halk türkülerinin çoğu, öyküleri dilden dile anlatılan ünlü kuvayı milliyeciler için söylenmiştir. Bunlara birkaç örnek verebiliriz:

Ne olmuş bu dağlara, ne olmuş? / Çiçekler bütün solmuş / Gökçen Efe şehit olmuş / Analar kara bağlasın / Kızıl Elma kızanları / Gökleri tuttu şanları / Kovamazsak Yunanları / Analar kara bağlasın / Yavuklu kızlar ağlasın...

İshak Refet
Müfrezenin Türküsü-9 Ekim 1919

....

Şu dağları oydular / İçine çete koydular / Yörük Ali'nin adını / Hazreti Ali koydular / Vay gidinin efesi / Efelerin efesi / Şu dalmadan geçtin mi? / Soğuk sular içtin mi? / Efelerin içinde / Yörük de Ali'yi seçtin mi?...

Batı Anadolu
Kuvayı Milliye Çeteleri
Yörük Ali Türküsü-1919

....

Sürerim sürerim gitmez kadana / Fransız kurşunu değmez adama / Benden selâm olsun nazlı anama / Analar da böyle aslan doğurdu / Uyan Şahin uyan, gör neler oldu / Sevgili Antebe düşmanlar doldu...

Antep Direnişçileri
Şahinbey Türküsü - 1920

Türk Halkı, Güney Doğu direnişinin efsanevî kahramanları Şahinbey ve Karayılan için dört-beş tane daha türkü yakmıştır. Türkülerle Kuvayı Milliye kahramanlarının öykülerini cepheden cepheye, dağdan dağa, bölgeden bölgeye iletmek, ulusal kurtuluş savaşımıızn önemli bir moral gücünü oluşturmuştur. Vuruşkan bir ulusal kurtuluş heyecanını taşıyan bu türküler, dövüşün patladığı bütün bölgelerde oldukça yaygın biçimde boy vermiştir. Bu bakımdan Ulusal Kurtuluş Savaşımızın, **«Savaşan Türküleri»nin** ciddi bir dökümünü yaptığımız zaman, Karayılan'dan Maraş kahramanı Sütçü İmam'a, Kadın savaşçı Kara Fatma'dan Antep kahramanı Arslan Bey'e kadar tüm direnişçilerin halkın bağrında türküler yolu ile yaşamış olduğunu göreceğiz. Bu türkülerden bazılarının hâlâ dağlarda köylüler tarafından tekrarlanır olması ilginçtir.

Yine Güney Doğu Kuvayı Milliye çetelerinde söylenen Bozan Türküsü, Urfa direnişinde Fransızlara kök söktüren 14 yaşındaki Bozan adındaki bir savaşçı için yazılmış şiirden kaynaklanmıştır:

Şebeke dağından indim dereye / Atılıyor bombalar, bilmem nereye? / Türk çeteleri dönmez geriye / De yürü, yürü Bozan yavrum yürü / Vursun, kırsın Fransızları arslanım yürü...

Dağlarda ve çeşitli cephelerde çarpışan çetelere ve düzenli ordu birliklerine yakılmış bir çok ulusal kurtuluş türküleri de vardır. Bu türküleri çeteciler ile askerî birlikler savaş boyunca omuzomuza söylemişlerdir.

Kolumu salladım toplar oynadı / Kara taş içinde çete kaynadı / Yaşasın Urfa'lılar, teslim olmadı / Di yürü yürü, kumandanlar yürü / Çetelerin gidiyor, dönmüyor geri...

Urfa'lı çeteler

....

Gide, gide gitmez oldu dizlerim / Ağlamaktan görmez oldu gözlerim / Nazlı yare geçmez oldu sözlerim / Git oğlum git servi boyun göreyim / Al bayrağa seni şehit vereyim...

Askerî Birlikler Türküsü
1919//20/21

....

Ankara'nın taşına bak / Gözlerimin yaşına bak / Yunan bizi esir aldı / Şu feleğin işine bak / Pek şanlıyız...

Ankara Türküsü - 1920
(30 Ağustos zaferine kadar cephedeki askerlerce söylenmiştir)

....

İzmir dağlarında çiçekler açar / Altın gümüş ova sırmalar saçar / Bozulmuş düşman yel gibi kaçar / Kader böyle imiş ey dertli anam / Yaşa Mustafa Kemal Paşa yaşa / İsmin yazılacak altından taşa...

İzmir Türküsü-1921

Halk tarafından yaratılan, halkın içinde yaşayarak, serpilip güzelleşen ve bayraklaşan bu şiirler, Ulusal Kurtuluş Edebiyatımızın şanlı sayfalarını oluşturur. Türkü, marş, şarkı, ağıt, koşma biçiminde halkın içinde, halkla beraber söylenen ve bağımsızlık direncini çelikleştiren bu şiirlerin, halk şiiri geleneklerini de sürdürmesi dikkat çekicidir. Örneğin:

Yol üstünde ağca mezar
Yelin eser yasın tutar
Öldürmüşler seni oğul
Kır atın bak gemsiz gezer

Çatal tepenin arası
Azgın yiğidin yarası
Çatlayıp da ölmemiş mi
Molla Kerim'in anası

Fransızların Adana'yı işgali sırasında Aladağ Kuvayı Milliye Çetelerinde çarpışan Molla Kerim adındaki bir savaşçı, bir baskın sırasında şehit düşer. Oğlunun acısına dayanamıyan anası «Molla Kerim Ağıdı»nı düzer ve bu ağıt giderek tüm yöre halkının dilinde bir bağımsızlık özlemi olarak hayata geçer. Ağıdın o yörenin geçmiş halk şiiri kaynaklarına yaslandığı görülmektedir.

Anadolu Halkının tüm folklorik özelliklerinin ve halk şiiri geleneklerinin canlı renklerini taşıyan Ulusal Kurtuluş Türküleri, ne yazık ki, günümüze kadar bir sınıflandırmaya tabi tutulmadığı için, bir kısmı halkın belleğinde yılların etkisi ile aşınmış ve yok olmuştur. Bu konu Halk Bilimi Uzmanlarının ilgisini beklemektedir.

SAVAŞAN ŞİİRE CUMHURİYET DÖNEMİNDE NE OLDU?...

Ulusal Kurtuluş Savaşı Şiiri, tüm olarak bir bütünsellik içinde ele alındığında **şaheser** bir destan olarak tanımlanabilir. Çünkü bağımsızlık savaşının tam göbeğinde zalimle mazlumun dişe diş birbiriyle pençeleştiği bir tarihsel kesit içinde yazılmışlardır. Hem de mürekkebi kan olan kalemle... Attilâ İlhan, **şaheser şiir'i** şöyle tanımlıyor (11):

«...Sosyal, tarihî ve millî bir probleme yanaşan şairin eseri, ne vakit şahe-

ser olur? Önümüzde iki yol var. Birincisi şu: Acaba o şair, o sosyal, millî ve tarihî problemi ne türlü anlamıştır; o probleme ne tarafından, nasıl yanaşmıştır; ele alışı sosyal bakımdan, tarih ve bilim yönlerinden doğru mudur? İkincisi ise şu: Acaba şair yanaştığı bu büyük, bu millî ve tarihî ve sosyal problemi ona en uygun düşen estetik biçimine sarabilmiş midir? Şiirlerinde yeni bileşimler yapabilmiş midir? Özle biçim arasındaki harmonie'yi kurabilmiş midir? Demek ki şairin bir kere sağlam bir tarih görüşü olacak. Yanısıra sağlam bir destan anlayışı olacak. Daha sağlam bir estetik yapısı olacak. Bunlara sahip olması da yetmez. Ayrıca yeni ve güzel olacak. Yaratıcı olacak. Ancak bunların sonucunda ortaya çıkarsa bir şaheser çıkar...»

Sosyal, tarihî ve millî bir problem olan ULUSAL KURTULUŞ SAVAŞI'na Türk şairi BAĞIMSIZLIK'tan yana olarak yanaşmıştır. Olayı ele alışı, sosyal bakımından, tarih ve bilim disiplinleri açısından doğrudur. Ve şair olayı yaşıyarak ve de dövüşerek şiirini yazmıştır. Geçmişinden gelen tüm şiir geleneklerini ustaca kullanarak, tarihsel zaman dilimi içindeki olaya uygulamış ve ulusal harmoniyi yaratmıştır. Belki de, ulusal harmoniyi yaratan ilk mimarın kendisi olduğunu bilmeden bunu yapmıştır, ama diyalektik açıdan bir sömürge ulustan bir ulusal şiir çıkarma şerefi sadece ve sadece ona aittir. Kurtuluş Savaşı ozanı olmasa idi, acaba Cumhuriyet dönemi ulusal şairi olur muydu? Şüphesiz, kurtuluş savaşı ozanı, Osmanlı'nın son döneminde eyleme geçen Milli Edebiyat ile Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı arasındaki anlamlı bir köprüdür. Ve de en çarpıcı özelliği şudur: Bu köprünün üzerinde emperyalizme karşı o dövüşmüştür.

Peki, göğsünde **İstiklâl Madalyası'**nı taşıyan kurtuluş savaşı şiiri, Cumhuriyet döneminde de bağımsızlıkçı eylemine aynı hızla devam etti mi?... Bu soruya **Kemalist İhtilâl**, kurtuluş savaşı bittikten sonra da anti-emperyalist, bağımsızlıkçı ve devrimci tutumuna aynı hızla devam etti mi şeklinde yeni bir soruyla yanıt verilebilir. Hiç şüphesiz, Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının ürünleri, Meşrutiyet öncesi ve sonrası Millî Edebiyat Akımı temsilcisi olmuş ve Kurtuluş Savaşına katılmış, yeni devletin ve toplumun yaratılmasında Mustafa Kemal'in yanında yer almış yazar ve ozanlar tarafından üretilmiştir. Falih Rıfkı, Yakup Kadri, Halide Edip, Ruşen Eşref, Ziya Gökalp, Mehmet Emin bu eylemde ön safta gözükmüşlerdir. Mehmet Akif ile Yahya Kemal ise ayrı nedenlerle Cumhuriyetçi doğrultunun dışında kalmışlardır. Bu dönemde şiir, toplumsal ögelerinden hızla soyunarak, bir eski kaside ve mersiye geleneğini sürdürerek, tek amaç olarak Atatürk'ü övme hedefine yönelmiştir. Bu gelişim onu Kuvayı Milliye özünden arındırmış ve giderek yoz bir tekrarın aracı haline getirmiştir. Bu yüzden Emperyalizme karşı tarihin en büyük ilk kavgasını vermiş olan Mustafa Kemal'in sağlığında onun için yazılan şiirler ona yaraşır bir özden yoksun olmuş ve **mavi göz, sarışın saç** tekrarında takılıp kalmıştır. Halbuki bu dönemde, savaşan şiirin devamı, yeni bir anti-emperyalist boyutta, mazlum halkın ulusçu ve halkçı yöntemlerle uygarlık başkaldırışını kamçılayacak, yeni ve özgün bileşimlerle bu kez **uluslaşma** sürecini, halkçı ve devrimci bir temele oturan dizelerinde özümleyecek bir şiir olmalıydı. Olmadı...

Atatürk'ün ölümünden sonra, Edebiyatımızda **ulusal bileşim** yapabilme kıvılcımları gittikçe söndü. Tek Parti Döneminin partiden emir ve maaş alan ede-

biyatçıları, zorla topluma sokuşturulan Latin - Yunan Edebiyatı Klasiklerini benimseme stratejisini de yedeklerine alarak, Kurtuluş Savaşı edebiyatının çağdaş dönüşümü olacak halkçı ve ulusal bileşimci, anti-emperyalist çizgiden oldukça uzaklarda edebiyat yaptılar. Ta ki, Nazım'ın, Dağlarca'nın, Ceyhun Atuf'un, Külebi'nin ve Şükran Kurdakul ile Attilâ İlhan'ın **ulusal kurtuluşu** arayan toplumsal ve ideolojik çizgi üzerinde **şiir serüvenlerinin** toplumu sarmalamasına kadar.

Cumhuriyet dönemi şiirini eleştirmek beni, bana verilen konunun dışına itmekte. Yalnızca şu kadarını söylemek istiyorum: Türkiye'mizde, güzelim Kuvayı Milliye yatağı şanlı anayurdumuzda **kurtuluş savaşı** geleneğimizin devamı için şiirimiz ne hazırlık yapmaktadır? Bu soruya ben değil, Atatürk Yılı'nda Büyük Atatürk Şiir Yarışmasında ödül kazanan Ali Yüce «Dersimiz Bağımsızlık» şiiriyle yanıt versin (12):

Bir sabah / Hiç ummadığınız bir sabah / Kucağımda binlerce güneş / Kapınızı vuracağım / Duran saatlerin ibresi / Dönmeye başlayacak / Benim halkım / Barışın özgürlüğün anası / Tohumla süt kardeş / Toprakla yaşıt sevdası / Sopasıyla ordular kovalamış / Cepheler yarmış kağnısıyla / Büyüdükçe güzelleşmiş kavgası / Destan olmuş efendiler / Ben ulusumun halkımın oğlu / Mustafa Kemal Atatürk / Savaşta asker barışta öğretmen / Okulumuz halk okulu / Dersimiz bağımsızlık efendiler / En güzel dersimizdir bağımsızlık / Anladık mı efendiler...

NOTLAR :

1) Tekin Sönmez - Kurtuluş Hareketleri ve Direniş Şiirlerinin Kaynağı - Yansıma Dergisi 36, Aralık 1974.

2) Amilcar Cabral - Bağımsızlık Savaşında Kültür Etkeni - Görüş Dergisi 6, Kasım 1973.

3) Enver Behnan Şapolyo - İstiklâl Savaşı Edebiyatı Tarihi.

4) Prof. Dr. Nejat Göyünç - Milli Mücadele Devri Heyecanı, S: 9.

5) Ömer Sami Coşar - Milli Mücadele Basını, İstanbul, S: 73.

6) Yeni Asır Gazetesi, 9 Eylül ilâvesi - 1976.

7) Konur Ertop - Türk Edebiyatında Emperyalizmle Savaşım, s: 39.

8) Yaşar Nabi, Türk Şiiri - Şükran Kurdakul, Çağdaş Türk Edebiyatı (Meşrutiyet Dönemi - Muzaffer Reşit, Vatan Şiirleri Antolojisi.

9) Attilâ İlhan - Sanat Olayı, Şubat 1981.

10) Erol Toy - Türk Gerilla Tarihi, s: 174.

11) Attilâ İlhan - Gerçekçilik Savaşı - s: 171.

12) 8 Mayıs 1981 Atatürk Sanat Şöleni - Atatürk Kültür Merkezi, İzmir.

HASAN BARIŞCAN

HALK ŞİİRİNDE KURTULUŞ SAVAŞI

Anadolu insanı nice destanlar yaratmış bu topraklarda. Ne zaman toplumu ilgilendiren bir olay olmuşsa, hemen türkü-olmuş dillerde. Olay geçmiş, gömülmüş tarih sayfalarına ama, türküsü söylene durmuş yıllar yılı. Gurbetteki sevgili, cephedeki oğul türküyle yaşamış yandaşlarıyla. Tüm türkülerimiz hep böyle değil midir? Yemen çöllerinin sıcaklığı kadar sıcak.

Hele bu olay, Ulusal Kurtuluş Savaşı, bir halkın var oluş, ulus oluş, özgür ve bağımsız yaşama savaşı olursa, türkü bir başka, söz bir başka olmaz mı? Olmuş da... Yaşam şiir olmuş ağızlarda. Sadece ağızlarda mı, elde oya, başta yemeni, kilimde desen oluvermiş bu kutsal olay.

Antep, Urfa, Adana, Maraş dövüşürken, Ege'de efeler dizlerini daha hızlı vurmuş taşlara, horon daha hızlı oynanmış Karadeniz'de. Dadaşlar daha gür sesiyle atmış narasını. Destanını yazmış kurtuluşun halk. Ozanın sazında ezgi dilinde türkü olmuş savaşın tüm yönleri; acısı, sevgisi, kurtuluşu.

Kurtuluş Savaşı sonrası yazılan romanlar, öyküler, şiirlerden önce halk yazmış destanını kurtuluşun. Yaşarken türküleştirmiş, şiirleştirmiş kutsal olayını.

«Dövüşen Antep yiğitleri savaşa şöyle gidiyordu. Türkülerin yalımında gidiyorlardı.

Sürerim sürerim gitmez gadana
Düşmanın kurşunu değmez adama
Benden selâm söyle garip anama
Oğlum gelir diye yola bakmasın

Dövüşü kutsaldı. Ve bu türkü can kadar yücedir. Bir Alman şairi diyor ki: «En güzel şiir olaylardan çıkan, olayların yarattığı şiirdir.»

Atatürk üstüne, Kurtuluş Savaşı üstüne çıkan türküler de çoğu zaman çiğnenmiş yurt parçalarından çıkıyordu.» (1).

Sıcak Antep'in sıcakkanlı yiğitleri, bir Karayılanla, Şahinbey'le başlatırlar düşmana karşı savaşı. Karayılan destanlaşır, Şahinbey ağıtlaşır dillerde:

Şahin bey kavgada ilk kurban oldu
Kâfirin ordusu Anteb'e doldu
Analar bacılar saçını yoldu
Uyan Şahin uyan gör neler oldu
Sevgili Anteb'e düşmanlar doldu
Uyan Şahin uyan uyanmaz mısın
Diz çöküp düşmana dayanmaz mısın
Al kızıl kanlara boyanmaz mısın
Uyan Şahin uyan gör neler oldu
Sevgili Anteb'e düşmanlar doldu
Şahini sorarsan otuz yaşında
Süngüyle delindi köprü başında
Çeteler toplanmış ağlar başında
Uyan Şahin uyan gör neler oldu
Sevgili Anteb'e düşmanlar doldu

(2)

Sevgilidir Antep. Candır yurdun her parçası. Antep'in sıcağı kadar sıcaktır

yürekler. Ve düşman bir Antep akrebi kadar saldırgandır. Şahin Bey ağıtında ne de güzel dile gelmektedir olayın acılığı ve açıklığı.

Oğullarını cepheye gönderen analar, nineler bir başka yanını yaşar savaşın. Ama bu savaşta herkes cephededir. İşiyle, gücüyle, bedeni ve düşüncesiyle. Annenin ağzında söylenen her sözde, yurdunu savunan oğulları birer melektir. Kutsal bir olayın, kahramanları da kutsallaştırılır.

Goyun geldi sürüyünen
Evler yandı yeriyinen
Hep melekler harbe gitmiş
Al bayraklı periyinen (3)

Halk bu, her şeyin yaratıcısı, yapıcısı. Cephede düşmana karşı, yoksulluğa, açlığa, ayrılığa yıllar yılı direnen Anadolu halkı. Direnmenin en güzelini, en kutsalını Kurtuluş Savaşı'yla yapmış. Haklı bir uğraşa girmiş de tüm dünyaya örnek oluşturmuş, emperyalist güçlere karşı. O denli hakça, ve halkça bir savaşta, bir bebe ninnisi olabilen bir kutsallık. Maraş'a kahramanlık adını yazdıranlardan birisi Maraşlı Ökkeş. Bu, kutsal savaşta Maraş'ı savunanlar arasında. Bebesi beşikte Maraşlı Ökkeş'in. Babanın elinde mavzer, ananın dilinde ninni:

Oklavam ekmek dolalı
Yumak yumağa ulalı
Beyaz döşlüğü yamalı
Nenni oğlum nenni nenni

Nen çalarsam uyur m'ola
Ak sabaha büyür m'ola
Düşmanları vurur m'ola
Nenni oğlum nenni nenni

Unu elekte eledim
Tahta beşiğe beledim
Gâvura ölüm diledim
Nenni oğlum nenni nenni

Anam gelir bir yanıma oturur
Babası Narlı'dan silâh getirir
Ellik gâvuru da acım yetirir
Nenni oğlum nenni nenni (4)

Çiğnenen yurt köşelerinden biri de güzel İzmir idi. Ege'de bir yalım, mavilikler de martılar suskundur. Dağlarda yanmıştı efelerin ateşi. Ve Konak'da patlamıştı Hasan Tahsin'in kurşunu. Bu bir olay, bu bir eylem, suskun yüreklere kıpırtı, dillere söz vermişti. Diller bir türküyü yeniliyordu durmadan:

Şu İzmir'den çekirdeksiz nar gelir
Sırma çepken ince bele dar gelir
Şu gençlikte ölüm bana zor gelir
Güzel İzmir Kordonboyu şen olsun
Seni benden ayıranlar kör olsun (5)

Annenin ağzında ninni, halkın ağzında ağıt olan Kurtuluş Savaşı, ozanın telinde ezgi, dilinde destan olmuştur. Halkın sesi, sözü, sözcüsü olan ozanlar, onların dileklerini, özlemlerini sunmuşlardır her dem.

Gel beri yurttaşım hasmını tanı
Hesapsız şehitler akıtmış kanı
Alçak düşman bölüşürken vatanı
Zaferde öpülen el bizim bizim
.... (6)

dizeleriyle Kurtuluş Savaşı'nın destansı tarihini yazan Aşık Hüseyin Çırakman'ın sözlerine, Aşık Ali de katılır sazıyla, sözüyle;

Kalbimizde var bir işkil
Derdik vatanı kurtarmak müşkil
Kuvayyi Milliye oldu teşkil
Yaşasın kongremiz var
.... (7)

Halk şiirinin kendine özgü anlatımı, insanı saran değişik temleri yeni bir temi de sokmuştur şiire. Kurtuluş Savaşı'-

nın muştucusu, savunucusunu işlemeye başlamıştır. Gurbet, sevgi, ayrılık, ezilmişlik, sömürü, özgürlük ve bağımsızlık ateşine dönüşmüştür. Ozanın görevi de halkının bu kutsal çabasının yanında olmaktır. Aşık Veysel'in deyişiyle:

19 Mayısta parlayan zafer
İptida Samsun'a bastı ayağı
Ne mutlu Samsun'a zafer kapısı
Her an için hatırlarız bu çağı
.... (8)

Aşık Hasan Devrani'nin dizeleriyle, Anadolu dilinin, söyleyişinin bir bütünlük içinde yansımasıdır Kurtuluş Savaşı.

....
Atatürk'ün kongresi
Sivas'ta yükselen sesi
Kurtuluşun ilk müjdesi
Anadolu Anadolu
.... (99)

Ozanın dilinde halkın coşkusu, umudu yatmaktadır. Silâhın yanına cepheye koşulur şiir. Evrenselleşen bir olayın şiiri de evrenselleşir. Türk dilinin güzelliğiyle süslenen halk şiiri de evrensel bir konuyu işlemeye devam eder. Âşık Suzanî'nin dizeleriyle, bir başka yanı gelir dile:

....
Nice düşman toplandılar araya
Almağa vatanı hep bir sıraya
Paşalar derildi şanlı Ankara'ya
İsmet'le Gazimiz şefimiz bizim.

Ordumuz düşmana dedirdi aman
Vatan kan ağlarken oldu şaduman
Çok yaşasın hep çalışkan kahraman
Dağıldı cihana ünümüz bizim
.... (10)

Emperyalist güçlerin yurdumuzdan kovulması, kurtuluşun gerçekleşmesi halkın dilinde olduğu gibi, ozanın telinde de coşku ve gururla sergilenmektedir. Çekilen çileler elbirliği ile halkın imecesiyle başarıya ulaşmış, tüm dünyaya özgürlük ve bağımsızlık haykırılmaktadır. Bırakalım, ozan Âşık H. Çırakman'ın dizeleri söylesin bize bu haykırışı:

....
Yabancı elinden çok çile çektik
Güçbirliğiyle cepheler söktük
O hayın düşmanı denize döktük
Gökyüzüne savurmuştuk yel gibi
.... (11)

---

1) Baldaki Tuz - Yaşar Kemal - Cem Yayınları.
2) Atatürk ve Kurtuluş Savaşı - Ceyhun A. Kansu - Varlık Yayınları.
3) Atatürk ve Kurtuluş Savaşı - Ceyhun A. Kansu - Varlık Yayınları.
4) Maraş'ın Ökkeş'in Destanı - Gülten Akın - T.D. Kurumu Yayınları.
5) Atatürk ve Kurtuluş Savaşı - Ceyhun A. Kansu - Varlık Yayınları.
6) Hoş Geldiniz Erenler - Sevindik Yayınevi - İzmir.
7) Ozan Dolu Anadolu - Aşık İhsani - May Yayınları.
8) Dostlar Beni Hatırlasın - Ümit Yaşar Oğuzcan - İş Bank. Yayınları
9) Gerçek Ozan Susmaz - Hasan Devranî - Hareket Gazetesi yay. İzmir.
10) Ozan Dolu Anadolu - Aşık İhsanî - May Yayınları.
11) Hoş Geldiniz Erenler - Sevindik Yayınevi - İzmir

RAMİS DARA

MEHMET AKİF VE KURTULUŞ SAVAŞIMIZ

Yaşadığımız yüzyılın başlarında, özellikle II. Meşrutiyet sonrası, sarsıntı içindeki Osmanlı İmparatorluğu'na çıkış yolları göstermek savlarıyla -belli oranlarda yazın alanına da yansıyan- kimi akımların oluştuğunu görüyoruz: Ulusçuluk, İslâmcılık, Batıcılık, Sosyalizm gibi.

Mehmet Akif'in hangi akımın savunucusu olduğunu, sanırım konuyla uzaktan yakından ilgili herkes bilir. Yine de **Safahat**'taki birçok benzerleri arasından rastgele iki alıntıyla onun ulusçuluğa kesinlikle karşı ve **İslâmcılığın** «inanmış» bir savunucusu, giderek savaşımcısı olduğunu belirtelim:

«Müslümanlık sizi gayet sıkı, gayet sağlam,
Bağlamak lâzım iken, anlamadım anlıyamam,
Ayrılık hissi nasıl girdi sizin beyninize?
Fikr-i kavmiyyeti (ulusçuluk fikrini) şeytan mı sokan zihninize?
Birbirinden müteferrik bu kadar akvâmı, (ulusları)
Aynı milliyyetin altında tutan İslâmı,
Temelinden yıkacak zelzele kavmiyyettir.
Bunu bir lâhza unutmak ebedî haybettir.»

(Süleymaniye Kürsüsünde, 1912)

«Hani, milliyyetin İslâm idi... Kavmiyyet ne!
Sarılıp sımsıkı dursaydına milliyyetine.»

(Hakkın Sesi, 1913)

Değerli ozan ve yazarımız Behçet Necatigil, Sözlüğünde Birinci Dünya Savaşı bozgunundan sonra Akif'in «İslâm Birliği ülküsü»nden cayarak Kurtuluş Savaşına katıldığını (A. Kabaklı ve kimileri de bu görüşte) söylese de; yapıtı da, yaşantısı da, bunun doğru olmadığını, İslâmcı ozanımızın kendi dünya görüşündeki bir amaç için bu savaşıma katıldığını kanıtlıyor. Ama unutmayalım: «Makam-ı Hilâfet»in idam fermanlarıyla, dinsel önder Şeyhülislâm'ın «isyan» fetvası vardır öbür yanda. Cenap Şahabettin, Rıza Tevfik, Ali Kemal, Refik Halit gibileri işbirlikçi İstanbul hükümetiyle bir doğrultuda görüşler ileri sürerler; Yahya Kemal durumu uygun bulunca İstanbul'dan Kurtuluş Savaşı'na yandaş yazılar yazıp, uygun bulmayınca susup, yurt dışına çıkarken; Mehmet Akif'in Anadolu'ya geçip dinsel konuşmaları ve şiirleriyle halkı yüreklendirip direnmeye çağırması bizim için önemlidir.

Akif, Balkan ve Birinci Paylaşım Savaşı'ndan başlayarak sorunu, saplantılı olarak bir **doğu-batı** sorunu olarak görmüş; batıdan «Hristiyan Emperyalizmini», doğudan «mazlum İslâm toplumlarını» anlamıştır.

«Çanakkale Şehitleri»nde (1919) şunları söylüyor:

«Nerde -gösterdiği vahşetle 'bu: bir Avrupalı'
Dedirir -yırtıcı, his yoksulu ,sırtlan kümesi,
Varsa gelmiş, açılıp mahbesi, yahud kafesi!
Eski Dünya, Yeni Dünya, bütün akvâm-ı beşer,
Kaynıyor kum gibi... Mahşer mi, hakikat mahşer.

....

«Sen ki, son ehl-i salîbin kırarak savletini,
Şarkın en sevgili sultanı Salâhaddin'i,
Kılıç Aslan gibi iclâline ettin hayran...
Sen ki, İslâmı kuşatmış, boğuyorken husran....»

Kurtuluş Savaşı'yla ilgili bir şiirindeyse (Süleyman Nazif'e, 1921) «Garbın ebedî gayzı»yla, «Şarkın ezelî fecri»nden sözettikten sonra şiiri şu beyitle bitirmiş:

«Saldırsa da kırk Ehl-i Salîb ordusu, kol kol,
Dört yüz bu kadar milyon es'r olmaz, emîn ol.»

«Musallat, hiç göz açtırmaz da Garbın kanlı kâbusu,
Asırlar var ki, İslâmın muattal, beyni, bâzusu.»

dizeleriyle başlayan «Şark» (Eylül, 1918) şiirindeyse:

«Harap iller; serilmiş hânmanlar, başsız ümmetler,
Yıkılmış köprüler; çökmüş kanallar; yolcusuz yollar;
Buruşmuş çehreler; tersiz alınlar; işlemez kollar;
Bükülmüş beller; incelmiş boyunlar; kaynamaz kanlar;
Düşünmez başlar; aldırmaz yürekler; paslı vicdanlar...»

dan kurtulmak için 'donmuş duyguları ürpertecek tanrısal esinti' beklenmekteyken, bir sonraki şiir -ne garip- «Alınlar Terlemeli» (3 Ekim 1918) adını taşımakta.

Tepki özdeksel temellere oturmayıp, duygusallık ve tinsel çıkıştan kaynaklanınca, Akif'in «Ehl-i Salîb» nitelemesinin kapsamında değişmeler görülür. Birinci Paylaşım Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin bağlaşığı olan Almanya için Akif'in beslediği duygular şunlardır:

«Değil mi bir anasın sen? Değil mi Almansın?
O halde fikr ile vicdana sahip insansın.
O halde 'Asyalıdır, ırkı başkadır...' diyerek,
....
Yabancı tavrı yakışmaz senin faziletine.
....
Bilir misin ki senin Şarka meyleden nazarın,
Birinci def'a doğan fecridir zavallıların?»

(Berlin Hatıraları, 1915)

Yöneticilerinden olduğu Sırat-ı Müstakim'de de (1911, sayı 169) şuna benzer satırlar yer almıştır:

«Doğuyu korumak ve uygarlaştırmak. Doğuya doğru Osmanlılar ile birlikte gitmek, Doğuyu Alman ticaret ve sanayii için geniş bir dolaşma yeri yapmak... İşte kendisini bilen Osmanlı ve Alman hükûmetleri için çekici ve büyük bir program!..»

Akif'in bu korkunç yanlışını anlaması için, Birinci Paylaşım Savaşı'nın sonlarıyla Ulusal Kurtuluş Savaşı'mızın başlangıç yıllarını beklemesi gerekmiştir.

Daha önceden şu dizeleriyle sömürüye tanık olmuştur oysa:

«Al işte bir günü matemsiz olmayan Asya!
....
Sülük benizli vasiler ne emdiler kanını,
Mecali kalmadı artık çıkardılar canını!
Bütün hezaini Hindin, o muhteşem yurdun,
Gider de hırsını teskine üç şakî lordun;
Zavallı yerliyi kıtlık zaman zaman kemirir;
Bu, kan tükürmeye baksın... O, muttasıl semirir!
Hukuk-ı millete hâkim denî bir istibdad.
Hayatı, rûhu soyulmuş yığın yığın ecsad

Verir de hepsini kalmazsa hiç mi hiç parası;
Damarlarındaki son damlanın gelir sırası...»
(Berlin Hatıraları, 1915)

Ne ki, dünya görüşünün bağlamasıyla, olaya ekonomik (altyapısal) açıdan değil, Ehl-i Salîb - İslâm çekişmesi gibi dinsel (üstyapısal) bir açıdan bakmaktadır.

Akif'in 1921 Şubatında yazıp 724 şiir arasından birinci seçilerek yine aynı yılın 12 Martında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce ulusal marşımız olarak kabul edilen **«İstiklâl Marşı»**ndan ve yine savaş yıllarında yazılıp Ali Rifat Bey'ce bestelenip Genelkurmay Başkanlığınca bir genelgeyle orduya dağıtılan **«Ordunun Duası»**ndan başka Kurtuluş Savaşı'mızla ilgili üç şiiri vardır Safahat'ta.

Bunlardan **«Süleyman Nazif»**e yanıtına kısaca değinmiştim. Yunan'lıların Bursa'yı işgali üzerine yazılan simgesel **«Bülbül»** şiiri (9 Mayıs 1921) yoğun bir acıyı dillendirirken, kimilerine göre, kendi bağlamında değerlendirilmek koşuluyla, 'hazin bir zafer'dir de (N.S. Banarlı). **«Leylâ»** (Nisan 1922) şiirindeki «gel ey Leylâ» diye yana yakıla özlemle beklenen sevgili, işgal altındaki İslâm toprağının özgürlüğe kavuşmasıdır.

Üç şiir de mesnevi dizilişindedir. (Uyaklanış aa, bb, cc, dd... biçiminde.) Yalın söyleyişlerin yanında pek ağır sayılmayan tamlamalı söyleyişlere de yer verilmiştir. Aruz ölçüsünün kullanılış rahatlığı (Tanpınar onun 'aruzla iskambil oynadığını' söyler) dikkat çekicidir. Şiirin bir simge ya da benzetmeye, abartıya, duygu düzeminin yeğinliğine, bu ara uyakların etkisine bağlandığı görülür.

Ulusal Kurtuluş Savaşı'mızın birinci sıcak evresi yengimizle sonuçlanıp, seçimler yenilenip Akif'in umduğunun tersine, Atatürk'ün onca kararlılığıyla toplumsal değişim ve devrimlere girişilince ozanımızda bir düşbozumudur başlar. «Onun için en önemli darbe ise, Türkiye Cumhuriyeti'nin tamamiyle laik bir şekilde kurulması oldu. Halbuki 'İslâm dünyasının dayanağı' olan Türkiye, idealist Akif'in de son ümidi idi.» (Kenan Akyüz).

Cevdet Kudret'in saptamasıyla, toplumsal değişme ve gelişmelere, devrimlere elinden geldiğince katlanmaya çalışırken «Şapka Devrimi»yle kendisinin de şapka giyme zorunluğuyla karşı karşıya kalması Akif'in Mısır'a gidip yerleşmesine yol açar: «Birinci Dünya Savaşı sırasında Sadrazam Halim Paşa'nın **'Müslüman vatanı şeriatın hâkim olduğu yerdir»** sözünü **Sebilürreşad**'ın birinci sahifesinde en büyük harflerle basıp benimseyen Akif, böylece, Mısır'ı kendine ikinci vatan edinmiş; ağımsız fakat lâik Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşamaktansa, şeriat kurallarına göre yönetilen, fakat can düşmanı olduğu İngiliz'lerin baskısı altında bulunan o zamanki yarı sömürge Mısır'da on yıl yaşamış, **şeriatlı sömürgeyi lâik bağımsızlığa yeğ saymıştır.»** (Vurgulama benim, RD.)

Ceyhun Atuf Kansu'ya göre, genel olarak, **«Ulusal Kurtuluş Savaşı, ulusun ilerici güçlerinin öncülüğünde, emperyalizmden, emperyalizmin yerli ortaklarından, geri toplumsal yapıdan, tarihin geride kalmış saatinden kurtulmak demektir.** (...) Sömürgeciliğe karşı savaş bağımsızlık; iç düşmanlara karşı savaş gerici tarih sınıflarının yokedilmesini; geri toplum yapısına karşı savaş ise devrimi getirir. Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı çağımız ulusal kurtuluş savaşlarının kaynağı **Türk bağımsızlık hareketi,** bu bilimsel çizgiyi izler.»

Akif'in dünya görüşüne yaslı kurtuluş savaşı anlayışında, «geri toplumsal yapı»yla savaş söz konusu olamayacağına; tersine bu geri yapının daha da berkitilmesine -elden gelse dünya durdukça

sürmesi için her şeyin yapılmasına- çalışılacağına; özeti, 'ulusal' bir kurtuluş savaşı söz konusu olamayacağına göre; onun «terk-i vatan» eylemesinin anlamı açıktır: Doğu dünyası bir Mecnun, İslâm birliği düşüncesi ulaşılmaz bir Leylâ olarak mı kalacaktır!

Akif, Mısır Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde Türk Edebiyatı dersleri vermekte, Kur'an'ı Türkçe'ye çevirmeye çalışmakta, **dilediği giyimler içinde ve inancının ana diliyle** (Arapça) yaşamaktadır. Ama mutlu mudur? Ne gezer!

«Mevzun düşürür saçmayı bir saçma adam var,
Manzûm sayıklar gibi manzûme sayıklar!
Zannım, mütekaid-i şuarâdan (emekli şairlerden) olacak ki:
Hiç bir yenilik yok, herifin her şeyi eski.
Hâlâ ne sakaldan geçebilmiş, ne bıyıktan;
Âsârı da memnun görünür köhne kılıktan.
Hicri, kameri ayları ezber sayar amma,
Yirminci asır zihnine sığmaz ne muammâ!»
(**Bir Ariza,** 1 Ağustos, 1929)

gibi dizelerle belki biraz başkalarını da, ama en çok kendini eleştirir acı, kara bir gülmeceyle. Umar bulmaz bir yurtsamaya, siroz da eklenince 'yabancı topraklarda ölmekten korkup' yıllar sonra İstanbul'a döner: ölmeye.

Mehmet Akif'in Kurtuluş Savaşı'mız içerisindeki yeri yansıtılmaya çalışılırken zorunlulukla düşünsel-siyasal konumundan çokça açıldı. Onun yazınsal kişiliği konusunda; «yaşadığı dönemin dil ve beğeni koşullarını aşan kalıcı nitelikte şiirler yazmıştır.» (Ş. Kurdakul) ve «İslâmın şiirinin şairi değildir. İslâmın şiirinin şairi olsaydı, vâiz gibi değil, şair gibi şiirler yazardı.» (Y. Kemal) gibi birbirinden oldukça ayrımlı görüşlerin bulunduğunu belirtip yazımızı noktalayalım.

KAYNAKLAR

1) BANARLI, Nihat Sami/Resimli Türk Edebiyatı, Fasikül: 15, 1978.

2) BANARLI, Nihat Sami/Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı, III, Remzi Kitabevi.

3) BEYATLI, Yahya Kemal/Eğil Dağlar, Milli Eğitim Basımevi, 1970.

4) BEYATLI, Yahya Kemal/Edebiyata Dair, Yahya Kemal Ens. Yayınları, 1971

5) DOĞRUL, Ömer Rıza/Safahat'taki yazıları.

6) ERSOY, Mehmet Akif/Safahat, Toplu III. Basım, 1950.

7) ERTOP, Konur/Emperyalizmle Savaşım, ABeCe Yayınları.

8) KABAKLI, Ahmet/Türk Edebiyatı, III, Türkiye Yayınevi, 1966.

9) KANSU, Ceyhun Atuf/Ulusal Kurtuluş Savaşı Üzerine, Türk Dili, Türk Romanında Ulusal Kurtuluş Savaşı Özel Sayısı, Temmuz 1976.

10) KARAALİOĞLU, Seyit Kemal/Türk Edebiyatı, III, İnkılâp ve Aka, 1980.

11) KUDRET, Cevdet/Bir Bakıma (Denemeler), İnkılâp ve Aka, 1977.

12) KURDAKUL, Şükran / Çağdaş Türk Edebiyatı (Meşrutiyet Dönemi), May Yayınları, Aralık 1976.

13) KURDAKUL, Şükran/Şairler ve Yazarlar Sözlüğü, III. Baskı, Gözlem Yayınları, Nisan 1981.

14) MIHÇI, Ali İhsan - Yörük Yaşar/Yardımcı Edebiyat Kitabı III, Eğitim Yayınevi, 1980.

15) NECATİGİL, Behçet/Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, Varlık Yayınları, 9. Baskı, Ocak 1978.

16) TANPINAR, Ahmet Hamdi/Edebiyat Üzerine Makaleler, Milli Eğitim Basımevi, 1969.

17) TANSEL, Fevziye Abdullah/Mehmet Akif, Hayatı ve Eserleri, Kanaat Kitabevi, 1945.

AHMET GÜNBAŞ

«KUVAYI MİLLİYE DESTANI» ÜZERİNE

Çağlar boyunca büyük toplumsal olaylar, tarihsel anlamda ileri değişimler çok geçmeden sanat alanında da anlatımlarını bulmuş, utkuların ve onurlu direnişlerin arkalarından yazılanlar kanla, gözyaşıyla bezenmiş destanları oluşturmuştur.

İşte, bizim de geçmişimizde pırıl pırıl bir dönüm noktası olan Kurtuluş Savaşımız, ulusal çapta kendi iç dinamiğiyle varolmanın haklı niteliğiyle özgün şiirlerle anılacak öneme sahiptir. Çünkü, adına «Kuvayı Milliye» denilen bağımsızlık eyleminin temelinde halkın danışıksız başkaldırısı yatar.

Alman Emperyalizmi ile kolkola serüvenci istemlerle savaşı körükleyen İttihatçı Osmanlı Hükümeti, kısa zamanda savaşın yeniklerinden sayılmış, dört cephede etten duvarlarla çevrilen imparatorluk toprakları I. paylaşım yengicilerinin yağma ve talanına açık tutulmuştur.

Uzun bir süreden beri ödünsel anlaşmalarla insanlarımızın emeğini ve alınterini sömürmeyi bilmiş emperyalizm, sömürgelerinin ve kölelerinin sayısını artırmak için ulusumuzun toprak bütünlüğüne fiilen göz dikince, bir avuç işbirlikçiye benzemeyen halktan unutulmaz bir ders almıştır.

Doğaldır ki, Şeyh Bedreddin Ayaklanmasından I. Dünya Savaşımının sonuçlarına değin evrensel boyutlarda şiire kucak açan büyük ozanımız Nazım Hikmet, Kurtuluş Savaşımızın «tırnakla koparılan» o olağanüstü görkemine yabancı kalamazdı. Genellikle, bu konunun şiirimizde nesnel bir bakış açısıyla değerlendirilmemiş olmasının yarattığı üzücü boşluk, usta ozanımızı tarihsel bir görevle karşı karşıya bırakmıştır. O'nun yıllar boyu dört duvar arasında bile geleceğe ışıyan aydınlık yüreği, bu kez de bağımsızlığımızın emekçileri için çarpmıştır. Kurtuluş Savaşımızın coğrafyasın da tarihsel-maddeci bir izleyici olabilmeyi başarmış bu usta ozan gözü, aynı başarıyı halkının yaşama kavgasını şiirsel duyarlığa dökerek de gösterebilmiştir. Düşünsel gerçeklikle yaşamsal gerçek-liğin son derecede uyum içinde yansıtılması bizi sağlıklı bir şiire götüren nedenlerin başında gelir.

Kuvayı Milliye Destanı'nı daha iyi kavramak için onu «kurtuluş» olgusunun bütünselliğinden ayrı düşürmeyecek bölümlemelerle ele almak gerekir.

Gerçekte destanın kendine özgü 7 bölümü vardır. Ve bunlar kronolojik bir sırayla birbirlerine bağlıdırlar. Anlamsal açıdan da örgüsel bağları tavsamayan bu bölümleri bağımsızlık eylemimizin gidişatına göre üç ana bölümde irdeleyebiliriz:

1 — İşgal sonrası durum ve savaş hazırlığı,

2 — Ulusal direnişten kesitler ve savaş tipleri,

3 — Bağımsızlığın kotarılması ve dilekler.

Her üç duruma özgü düşüncelerimizi belirtmeden önce, ozanın «giriş» bölümü yerine saydığı «Onlar» şiirini anmamanın yöntem sorununa ilişkin bir aldırmazlık olabileceğini söyleyebiliriz.

«Onlar» şiiri (1) ozanın kurtuluş savaşına ve dünyanın tüm gelmiş geçmiş savaşlarına hangi açıdan baktığının, sınıfsal dayanaklarla birlikte neden-sonuç ilkesini de kullanarak neyi anlatmak istediğinin kanıtıdır.

«Onlar» şiiri, bir dönemin nesnel şiiriyle ilk kez tanışan şiir okuru için de başlıbaşına bir «anahtar» görevini üstlenir.

Ozanın «onlar» dediği etken «üretici halk»tan başkası değildir. Onlar, üretici özellikleriyle «kayıtsız şartsız» kendilerini yönetmeleri gereken kişilerdir. Durum böyleyken, yerli işbirlikçilerle empryalist güçlr onları çepeçevre kuşatmış, bir lokma ekmekleriyle bir karış topraklarına varana değin yaşama hakkına göz diker olmuşlardır.

Dünya genelinde de durum böyledir. Nazım, birkaç kez yinelediği «Destanımızda yalnız onların maceraları vardır» dizesiyle bu saptamaya parmak basar.

Ozanımız, onlar hakkında hüküm yürütürken, eğrileri de doğruları nyanına koymakta, haklı yakınmalarının acılı görünümü içinde, kaçınılmaz sevinçlerin muştusunu da duyurabilmektedir.

«......

sürülmüş toprağın ve şehirlerin bahtı
bir şafak vakti değişmiş olur»
(2)

zamansalına değin, onların «toprakta karınca», «suda balık» ve «havada kuş» gibi benzetmelerle anlatılmak istenilen sayısal çokluğu, bilinçlenemedikleri sürece ne yazık ki bir işe yaramıyacaktır. «Yeşil bir ağaç gibi gülen» incelikle, «ana avrat küfreden» katılıkta tipik özellikleri yansıtılan bu insanların birbirleriyle özdeş olmalarının tek nedeni tutsaklıklarıdır. Ya zincirlerini kırmasını bilecekler, ya da yaşam boyu «hainin iğva (şaşırtma)sı»yla daha uzun süre sancaklarını elden yere düşüreceklerdir. Buysa yaşamı üretenlerin hesabına bitmez tükenmez bir kahır kaynağıdır. Tutsaklık, ne iğreti, ne yakışıksız bir kavramdır onlar için!

«Onlar» şiiri, içeriksel anlamda, tarihsel dönüm noktamızın sis perdesini aralarken, aynı zamanda destan şiirimizin masalımsı yorumundan kurtulmasına yadsınmaz katkıda bulunmaktadır.

İşgal Sonrası Durum ve Savaş Hazırlığı

Kurtuluş Savaşı öncesinin genel görünümü bir tek dizeyle özetlenebilmektedir destanda:

«Ateşi ve ihaneti gördük» (3)

Doğrusu ya, yine ozanın deyimiyle «kanlı bankerler pazarında» ülkeyi Alman ya Emperyalizmine peşkeş çekenler, işbirlikçi serüvenlerini I. Dünya Savaşı gibi büyük bir paylaşımın hayalperest ortağı olarak sürdürmüşler, halkı ateş hattına çekmekten başka bir işe yaramamışlardır.

İttihatçı saldırgan politikanın uğradığı yenilgilerle «meşru» yurt savunmasının kahramanlıkları, sonunda aynı sonuca bağlanmıştır; İhanete!...

1918 Mondros Antlaşması!... Aldanışlığın silâh bırakımı!... Parsel parsel Anadolu işgali!...

Ateşin ve ihanetin uzmanları, yere göğe sığdıramadıkları o ırkçı düşüncelerinin tutuşturduğu yangından korkup kaçtılar. Sözde yurt sevgilerinin mayası tutmadı. Sinip kalmayı ve yeni efendilerine yamanmayı uygun buldular. Halk ise, yeni emperyalist düşmanlarına aynı öfkeyle bileniyor, karşı konulmazsa, gelecek gün

lerin daha karanlık olacağını fiili işgalin yarattığı görünümle açık ve kesin biçimde gözlemleyebiliyordu. Bu yüzden aşağıdaki yargılar, destan duygusallığından çok nesenel düşünselliği içermektedir:

«......

Yaralıydı, yorgundu, fakirdi millet,
en azılı düvellerle dövüşüyordu, fakat,
dövüşüyordu, köle olmamak
için iki kat,
iki kat soyulmamak için.»
(4)

Emperyalistlere tanınan işgal hakkıyla, kimsenin buna karşı koymaması ikazını en başta üretici halkımız dinlemezken, kendi bağımsızlığı için neyin yapılması gerektiğini elinden geldiğince yapıyordu. Halkın büyük fedakârlıklarla oluşturdukları askersel birilkler, «vergilere ve feodal sömürüye artık tahammülü kalmayan köylüler»in başlattıkları spontane (kendiliğenci) eylemler, yurtsever asker ve sivil kişilerin üstün gayretleriyle birleşince «çoban ateşleri» biçiminde başlayan karşı tepkiler kısa zamanda ulusal bir direnişe dönüştü.

Nazım Hikmet, bu dönemde savaşan güçler hakkında tarihsel maddeci doğruluklar görür. Şimdi okuyacağımız ayrıntılar bize, her savaş gibi kurtuluş savaşımızın da haklı ve haksız ikileminde iki cephesi olduğunu, iki cepheden birine destek olanların belli amaçlar taşıdıklarını, ayrıca açıklamaya gerek bırakmayacak biçimde anlatılır.

«......

Eşraf ve âyan ve mütehayyizânın
çoğu
ve ağalar:
Bağdasar ağadan
Kellesi Büyük Mehmet ağaya
kadar,
düşmanla birlik oldular.
......
Ve bizim tarafa geçenler oldu
Tunuslu ve Hindli kölelerden.»
(5)

Bu dizelerden de anlaşıldığı gibi, «köle olmamak» ve «iki kat soyulmamak» savaşında, dönemin ileri gelenleriyle mevki makam sahipleri tüm «soyluluk» nitelikleriyle işgalcilerin yanında, halkın karşısındadırlar. Ağaların da, dış boyundurukla birlik olmasının temelinde aynı neden vardır. «Kandırılmış» Tunuslu ve Hintli kölelerden «bizim» tarafımıza geçenler olmuşsa, bu tavrı son derecede doğal karşılamalı, dünya kölelerinin ortak özgürlük eylemine bir katkı olarak yorumlamalıyız.

İşgal yoğunlaştıkça ve karşı tepkiler elele verip sesini duyurdukça ateşin ve ihanetin çığrından çıktığı gözlemlenir. «İstanbul'un Hali», «Erzurum ve Sivas Kongreleri» şiirlerinde halkın içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar ve umutsuzluklarla, Mustafa Kemal önderliğinde örgütlenen umudun öyküsü konu edinilir.

«İstanbul'un Hali»nde bu kocakent, güzelliğinden dem vurup acılarını görmeyen gözlere, savaşlara ve yoksulluklara «otağ» olmanın sayısal gerçekleriyle görünür. İstanbul'un işgal sırasında sosyal yaşam ölçütünü merak edenler, aşağıdaki dizelerin doğruluğuna güvenebilirler:

«......

Mücevher gibi uzak ve erişilmezdi
şeker,
erimiş altın pahasına gaz yağı
ve namuslu, çalışkan, fakir İstanbullular
sidiklerini yaktılar 5 numara lâmbalarında
Yedikleri mısır koçanıydı ve arpa
ve süpürge tohumu
ve çöp gibi kaldı çocukların boynu»
(6)

İşte, «bir taşına bir Acem mülkü feda edilen» İstanbul'un iç durumu budur. Nedense, işgalci güçlere bağlı kişiler ve kesimler yaşamlarından şikâyetçi değiller dir. Ozanımız bizi şaşırtmıyor, kurtuluşa karşı bağımlılığı savunanları madalyonun bir yüzüne, diğerlerini bir yüzüne işliyor. Böylelikle, soyut İstanbul sevgisiyle gönüllere yalancı şiirler sunan ozanların tarihsel suçlarını da açığa vuruyor. Onlar İstanbul'u her zaman çelişkisiz sevmişlerdir tıpkı efendileri gibi! O efendiler ki, daha varsıl efendilerle çıkarlarını çakıştırmışlar, ateşin ve ihanetin vazgeçilmez aracısı olmuşlardır.

İhanetin zaman zaman kılık değiştirdiği, düşünsel yanılsamalarla halkı yolun dan çevirmeye çalıştığı görülür. Nazım, «manda ve himaye» diye sözde kurtuluş çağrısı yapanların aslında işgalci güçlere hizmet ettiklerini, bunların zaten «bey», «paşa» gibi egemenzadelerden, gelen öneriler olduğuna dikkati çeker. Şöyle ki:

«......

İstanbul'da birçok hanımlar, beyler,
paşalar,
Türk halkından kesmişlerdi umudu.
Yağdırıldı telgraflar Erzurum'a:
«Amerikan mandası altına girelim»,
diye.» (7)

Fakat halk kararını vermiştir: Savaşılacaktır. Hâlâ kafaları yeni bir Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması yolunda esirgemezliğe ve özveriye ermeyen milletvekili esekilerinin ve kararsız sermaye unsurlarının ihanete ortak olma çabaları Erzurum Kongresi'nde «Vatan parçalarıyla bir bütündür. Manda ve himaye kabul olunmaz.» sözleriyle reddedilir.

Artık onlar karanlığı da, düşmanlığı da tüm açıklığıyla görmüşler, saldırganların sayısal çokluğunu bile gözardı ederek kurtuluşa bilenmişlerdir. Ozan,

«......

Erzurumun kışı zorludur balam
buz tutar yiğitlerinin bıyığı.
Erzurum'da kaskatı, dimdik ölür
adam,
kabullenmez yılgınlığı» (8)

ya da,

«......

Sivas mandayı kabul etmedi fakat,
«Hey gidi deli gönlüm,»
dedi
«Akıllı, umutlu, sabırlı de-
li gönlüm,
ya İSTİKLÂL, ya ölüm!
dedi.» (9)

derken, bağımsızlık yolunda yürüyenler için en kötü koşulların bile yılgınlığını getiremeyeceğini belirtir. Erzurum Kongresi'yle savaşmanın vazgeçilmez karar olacağının dünyaya duyurulmasından son ra, Sivas Kongresi'nde, bu kararın üzerinde kısaca durulmuş, bağımsızlık istemi, tutsaklığa karşı ölümü yeğlemek gibi üstün bir coşkunun havasıyla sanki bir düğün hazırlığına bürünmüştür. Ozanın söyleyiş tekniği, «balam» ve «deli gönlüm» gibi halk deyişleriyle içeriği uygun biçimde türküleştirir. Aklın, umudun, sab rın yerleri de, yeterli duygulanmaya karşı düşünce yükünün dengesini hafife almayı öğütler. «İSTİKLÂL» kavramının büyük harflerle yazılması coşkunun vardığı son durak olurken, «ölüm olgusuna gülüp geçilecek bir doğallıkla yaklaşılmış, bu yüzden «ölüm» sözcüğü küçük harflerle işlenmiştir.

Ulusal Direnişten Kesitler ve Savaş Tipleri

Bağımsızlığın savaşerleri bir kez mazlum uluslar adına başlattıkları direnişlerini «ya İstiklâl, ya ölüm» bağlamında sürdürürlerken kendi iç dinamiklerin-

den başka bir güce güvenmiyorlardı. Sarı solgun yüzlü sultanın, ülkenin işgali sırasında en ufak bir patırtının çıkmamasını umutla beklediği günlerde bile, kazmadan, kürekten, taştan, sopadan silâh kuşanan halk, karınca sabrıyla onurunu korumaya çalışıyordu. İşgal karşısında henüz bir baştan yoksun eylemin niteliğini şöyle açıklar Nazım:

«......

Adana,
Antep,
Urfa,
Maraş:
Düşmüş
dövüşüyordu...» (10)

«Karayılan Hikâyesi»nde de (11) anlatıldığı gibi, işgal karşısında kayıtsız kalan, hatta dövüşme gereğini duymayan da, sonunda saflara katılıyordu. Çünkü, savaşın üçüncü bir cephesi yoktu. Gaziantep dolaylarının ulusal türkülerinden olan Karayılan Türküsü, «Vurun ha yiğitler namus günüdür» der ki, bu yineleme Anteplilerin, bilmeden işbirlikçi hükümetlere emanet ettikleri namuslarının korunmasız duruma düştüğünü dile getirmesi bakımından tarihsel bir saptamadır.

Nazım, hayranlıkla dinlediği bu türküyü, Antep direnişinin göstergesi sayıp, şiirlerine mayalamıştır.

O'na göre, karayılan kendi halinde yaşayan zararsız yılan cinsi de olsa, cana kastedenlere karşı tepki göstermemesi olanaksızdır. Antep'in yoksul halkı, gencinden ihtiyarına değin açık işgalle burun buruna geldiklerinde ancak savaşma gereğini anlamışlardır. Bu süreç destanda şöyle anlatılır:

«......

«Karayılan» olmazdan önce
umurunda değildi Karayılan'ın
kıyametedek düşmana verseler
Antep'i
Çünkü onu düşünmeye alıştırmadılar,
Yaşadı toprakta bir tarla sıçanı gibi,
korkaktı da bir tarla sıçanı kadar.»
(12)

«Karayılan»ı, karayılan yapan nedir? Görmesi ve düşünmesi değil mi? İşgal gerçeği çırılçıplak karşısına dikilince, en doğru biçimde toprak bütünlüğünü ve onurunu kurtarmayı düşünüyor. Çünkü o, yıllardır egemen güçlerin gözü kulağı ile koşullandırılmış olup dünyaya gelmesini, yaşamaya çalışmasını ve göçmesini skolâstik bir çıkmaz içerisinde yorumlamıştır. Bu koşullandırma içinde, egemen güçlerin savaşlarına yön vermesi alkışlanırken, üretici güçlerin ortak çıkarı için düşünmeye ve savaşmaya alışması doğal ki hoş karşılanmamıştır.

Karayılan, her savaşın başlıca iki cephesi olduğunu da öğrenmiştir. Yenilgiler ve yengiler kavganın dışında, dünyadan kopuk bir yaşam özlemcilerini de ilgilendirir. Ölüm korkusu, tutsaklığın meşruluğuna inananların korkusu olduğu içindir ki, düşünmeye alışan tutsak için saçmalığı açıkça görülür.

Nazım bir yandan ulusal direnişten genel kesitler sunarken, öte yandan, gerçek yaşamdan alınmış tiplerin başından geçenleri, destanın unutulmaz şiirleri olarak öyküleştirir. Bu insanlar türlü özellikleriyle Onlar'dan bir parçadırlar. Eylemlerinde yurt sevgisinden başka itici bir neden bulamazsınız. Ölüm pahasına varılacak «bağımsızlık» gibi yüce bir hedefleri vardır. Sanki, esirgemezlik (fedakârlık) ve özveri yarışına çıkmışlardır.

Şimdi bu tiplere kaba hatlarıyla değinelim:

«Kambur Kerim'in Hikâyesi»nde, düşman elindeki Eskişehir'de ambardan silâh çalan 14 yaşındaki bir çocuk anlatılır.

Daha sonra «Kocaeli Grubu» (çetesine)'na kabul edilen Kerim, büyük ya-

rarlılıklar gösterir ve birkaç kez ölüm tehlikesi atlatır. Başlarda hiçbir sakatlığı yoktur. Ayrıca, özel güven sonuuc kendisine verilen «habercilik» görevini başarıyla yürütmektedir. Nazım, 14 yaşındaki çocuğun görevinin büyüklüğü ile yaşının küçüklüğü karşısındaki hayranlığı şu dizelerle dile getirir:

«......
Onu namlı bir «kaptan» gibi saydı çeteler
bir oyun arkadaşı gibi sevdi çeteleri o» (13)

Bir ekşam «Tekneciler Çetesi»nin ateşinden ürken atı onu karanlık ormanlardan çarpa çarpa kaçırtır. Beygir ansızın kapaklandığında tekerlenip düşen Kerim'den artık hayır gelmez. Beli ve sırtı ağrılar içindedir. Konya'nın Sile nahiyesine bağlı Hatçehan Köyü'nden çıkıkçı Şerif Usta'ya götürülür. Öykünün sonunu Nazım'dan dinleyelim:

«......
Usta, ovdu Kerim'i bayıltıncaya kadar
Sonra zifte koydu bu kırılmış dal gibi çocuk gövdesini
Yirmi gün geçti aradan
Ve sonra bir ikindi vakti ziftin içinden
Kerim'i kambur çıkardılar.» (14)

Çocuk denecek yaşta oyun gibi savaşa katılan Kerim'in acılarına bir de kamburluk eklenmiştir. Sonuç, halkımızın yaralarını en ilkel yöntemlerle sarmaktan başka çaresi olmadığını göstermesi bakımından da son derece ilginçtir.

«Arhaveli İsmail Hikâyesi»nde İstanbul'dan Karadeniz kıyılarına silâh kaçıran laz takaları anlatılır. Onların, olağan ile olağanüstü yaşamları şu üç dizede açıklanıverir:

«......
Ve lâkin yelkenlerinin altında
fındık ve tütün getirip
şeker ve zeytinyağı götürürlerdi
Şimdi, büyük sırlarını götürüyorlardı.» (15)

Ne var ki, içinde Arhaveli İsmail'in de bulunduğu takanın işi rast gitmeyecek, bir İngiliz torpitosunun açtığı ateş sonucu bu tehlikeli yolculuktan, kendini emaneti ile küçük bir tekneye atabilen kahramanımızdan başka kimse sağ kalmayacaktır.

Emanet ağır makineli bir tüfektir. Cephane yokluğunda onu Anadolu'ya taşımak, kurtuluşun ateşini közlemek ve sürekli kılmak için büyük bir görev olacaktır. Tüm gayretlerine karşın tekneyi kıyıya çekmeyi başaramaz. Kürekler kırılır, ters rüzgâr onu açık denize doğru sürükler. Emaneti ile başbaşa kalan Arhaveli İsmail'in bizce bilinen öyküsü budur.

«Nureddin Eşfak», eski görevini bırakıp Kurtuluş Savaşımızın kan ve barut kokuları arasında öğretmenlik yapan ozanımsı bir tiptir. Nazım bir yerde kendi yaşamını simgelemekte, kahramanının nesnel bakış açısında kendi düşüncelerini de çakıştırmaktadır. «Nureddin Eşfak» takma adıyla şiir yazdığı da düşünülürse kuşkularımızda haklı olduğumuza inanırız.

Nureddin Eşfak, çağının aydınlığı içerisinde, aydın olmanın bilincine ve yaşamanın anlamına ters düşmemek için yüce bir görevle karşı karşıya bulunduğunu açıklar. Hatta, bunun önemini arkadaşına yazdığı mektupta şöyle anlatır:

«......
Öyle günlerde yaşıyoruz ki
ben bir iş yapabildim diyebilmek için
hep alnının ortasında duyacaksın ölümü» (16)

Halkımız da böylesine basite almıştır ölümü. Ağırbaşlı, korkusuz, kıpırtısız!. Eşfak'ın bildikleri yanında öğrendikleri de vardır. Genellikle Türk Köylüsünü yakından tanımıştır. O'nun özelliklerinden bir şiir yaratır ve önemli bir buluş gibi arkadaşına yazdığı mektuba ekler, şiirinde yoksul köylülüğün toprak acısıyla kıvranarak kendiliğinden kurtuluşu aradığı şu iki dizeyle dile getirilir:

«Topraktan öğrenip
kitapsız bilendir.» (17)

Açlığın ve yoksululğun kızıştırdığı bu insanlar bir kez zamanı gelip de «Gayrık yeter!..» demesinler. Bu hesapta yüzyılların üzüncü gizlidir. İşte şimdi o an gelip çatmıştır. Vergisine, talanına, baskısına boyun eğdiği efendilerinin üstüne bir de yabancılar gelip çöreklenmiştir. Ve sorun, «onur savaşı» boyutlarına ermiştir.

Nureddin Eşfak tipinin destana getirdiği yenilikler arasında «İstiklâl Marşı» nın şairi Mehmet Akif'in eleştirisini de buluruz. Eşfak, Akif'in inanmışlığına büyük saygı duyar, fakat felsefesindeki aksayan tarafı da göstermeden edemez. Akif'in «Gelecektir sana vadettiği günler Hakkın» dizesine tepkisi, halkın savaşma azmine bakılarak maddeci felsefenin ayağa kaldırılışını yansıtır. «Hayır» der Eşfak, «gelecek günler için/ gökten âyet inmedi bize./ Onu biz, kendimiz/ vadettik kendimize» (18)

Aynı sağlıklı göz, savaş alanında boylu boyunca uzanmış düşman ölüsüne sorar:

«Nureddin dedi ki: «Teselyalı Çoban Mihail,»
Nureddin dedi ki: «Seni biz değil, buraya gönderenler öldürdü seni...» (19)

Savaşın tiplerinden adı saygıyla anılacak biri daha vardır: Manastırlı Hamdi Efendi. Harbiye Nezareti Telgrafçılarından Hamdi Efendi, büyük bir soğukkanlılıkla Harbiye Nezareti Telgrafhanesi'nin işgaline değin adım adım tüm gelişmeleri Ankara'ya aktarır. Telgraf metinleri şiirin akışını bozmayacak bir düzende verilirken, 16 Mart 1920 tarihli bu olayın hemen sonrasında İngilzi terörüne özgü destan şiirler yer alır:

«920'nin 16 Martı
uykuda kesti kâfir üçümüzü
kurşuna dizdi kâfir ikimizi
İngiliz'in hepsi değil domuzu
Sabaha karşı aldı canımızı.» (20)

Şiirden de anlaşılacağı üzere, işgal ve terörle İngiliz halkının ilgisi yoktur. «İngiliz'in domuzu» denilen benzetme, İngiliz burjuvazisinin doymak bilmeyen istemleri için kullanılmıştır.

Destanımızın duyarlı tipi Kartallı Kâzım'a da, Gebze'deki İngiliz tercümanı Mansur'u vurma emri verilmiştir. Kartallı, adamın geçtiği yol üzerine pusu kurarak güç-belâ işini bitirir. Yıllar sonra bu olayı anımsadığında, mehtaplı bir gecenin güzelliğiyle böyle bir cinayetin hoş kaçmayacağını söyler. Yüreği taştan değildir. Ne çare ki, «dehşetli namuslu» (21) olmanın zorunluluğuyla işlemiştir bu cinayeti. Onca esirgemezliğe, birkaç kez yaralanmasına karşın Kartallı pay çıkarmamıştır bu kavgadan. Hem de savaş sonrasının dengesiz sonuçlarına karşın. Destanı da kendisi gibi yalın ve ağırbaşlıdır:

«......
Ve kavga bittiği zaman
ne çiftlik sahibi oldu, ne apartıman
Kavgadan önce Kartal'da bahçıvandı,
kavgadan sonra Kartal'da bahçıvan.» (22)

Birinci Ordu İkinci Nakliye Taburu'n dan şoför Ahmet'in öyküsü apayrı bir ilginçliğe sahiptir.

İstanbullu Ahmet'le, «cem'an 300 ton kabiliyetinde 100 kadar seri otomobil»den (23) biri olan 3 numaralı kamyoneti, savaşın içinde bir bütündürler. Bir aletle bir insanın yakınlığını göstermek için Nazım sanki otomobile bir kalp takmıştır. Onu, savaşın hasta, yorgun, fakat umutlu ve döğüşken tipleriyle karıştırabiliriz. Ozanın yakıştırdığı gibi...

«......

Bir acayip mahlûktu üç numrolu kamyonet:

ihtiyar,

cesur,

inatçı ve şirret.» (24)

6 Ağustos emrinden sonraki görevi sırasında Ahmet'in kamyonetinin ıssız dağ yollarının birinde lâstiği patlar. Ahmet için yardım istemek hem olanaksız, hem gurur kırıcıdır. Birden, postalları dışında tüm giysilerini çıkararak lâstiğin içine doldurur. Çok sevdiği kamyoneti kendisini ayıplayacak değil ya! Zaten birlikte nice zorlukların üstesinden gelmemişler midir? Dağlar anadan doğma da görse Ahmet'i, duran bir otomobille kahrolmak varken, saatte 50 kilometre hızla göreve devam etmek daha önemli değil midir?

Kadınlarımız Nazım üzerinde ayrı bir etkileme payı bırakır. Analarımız, bacılarımız erkekleriyle omuz omuza haklı bir savaşın gereklerini yerine getirmektedirler. «Harman yerine kehribar başaklı sap çeker gibi» (25) korkusuz, rahat ve emin ateş hattına mermi taşıyanlar tutsaklık içinde tutsaklığın silkinişini yaşamaktadırlar. Nazım'ın böyle konuyu görmesiyle «pat» diye kadın sorununu ortaya atması rastlantı değildir. Feodal Osmanlı toplumundaki ataerkil aile birimlerinin elden çıkana değin pahalı bir ziynet eşyası olan kadınlarımız, çift yönlü üretimin dişi köleleri olarak değerlerini yitirir, yaşamlarını eskitirler. Gerçekte onların yerlerini belirlemek için şiirde kullanılan benzetmenin güçlülüğüne şaşmamak gerekir: Ozanın saptaması, bayağı acılıdır:

«......

ve sanki hiç yaşamamış gibi ölen

ve soframızdaki yeri

öykümüzden sonra gelen» (26)

Öküz, özel mülkiyet niteliği toprak denli değerli bir hayvandır. Bu birlikteliğe kadın da katılır. Ancak kadın, öküzün yedeği gibidir. Öküze birşey olursa kadın sıradadır. Kısırsa, çalışması yetersizse evin erkeği «Boş ol.» deyip güçlü kuvvetli birini arayabilir.

İşte kadınlarımız ilkin kendi tutsaklığından kurtulmanın yolunun ulusal tutsaklıktan kurtulma engeline dayandıklarını bilip bilmeden karşılıksız bir emekle erkeklerinden aşağı kalmamaktadırlar.

Tiplerin analizinde doğalarına uygun bir anlatım yolu seçilmiş, bu yöntem, savaşın genel görünümü için de başarılı bir biçimde uygulanmıştır. Örneğin, 6 Ağustos Emri'nden sonraki elde kalan güçlerden söz edilirken, birtakım sayısal verilerden sonra, sıra insan sayısının dökümüne gelince birkaç dizeyle konu dirimliliğe kavuşturulur: Denir ki:

«......

ve 186326 tane pırıl pırıl insan yüreği

ve bunun iki misli kulak, kol, ayak

ve göz

kımıldanıyordu gecenin içinde.» (27)

Böylece 186326 tane ışıltılı insan yüreğinin ancak haklı bir savaşın taraftarları olduğunu coşkuyla anlarız. Gecenin içinde beş duyunun nöbete durması, hem savaşan insanların psikolojik durumlarını, hem de utkudan emin kımıldanışların sürekliliğini dile getirir.

Şayak kalpaklı nöbetçinin, Büyük

Taarruz'un başlangıcına 2,5 saat kala Mustafa Kemal'i yanında görmesi yine doğasına uygun bir şiirle resmedilmiş gibidir. Bu ölümüz portre şiirde Mustafa Kemal'in dur durak bilmeyen tezcanlılığına yakından tanık oluruz. Artık savaş en son aşamasına gelmiştir. Bir an önce kurtuluşa giden yolun açılması Kocatepe sırtlarından Afyon ovasına atlar gibi tetikte duran başkomutanın ağzından çıkacak bir söze, havaya kalkacak bir el işaretine bağlıdır. Gerçekte bu şiirde sabırla tedirginliği dengelemeye çalışan, fakat tedirgin yanı ağır basan bir Mustafa Kemal vardır:

«......
Sarışın bir kurda benziyordu
Ve mavi gözleri çakmak çakmaktı
Yürüdü uçurumun başına kadar.
eğildi, durdu
Bıraksalar
İnce bacakları üstünde yaylanarak
ve karanlıkta akan bir yıldız gibi kayarak
Kocatepe'den Afyon ovasına atlayacaktı.» (28)

Tekilden çoğula doğru da aynı tedirginlik yaşanır. Ali Onbaşı'nın «manga efradı», «ya istiklâl, ya ölüm ordusunun» gönüllü savaşerleri olmakla birlikte, onbaşılarına göre, -sanki-birbirlerini bir daha göremiyeceklerinin üzüncü, -ölüm ne denli kaçınılmaz olursa olsun- yaşamın uzak sıcaklığıyla, ölümün yakın soğukluğunu soluk soluğa duyurabildiği için yaşamın ve insan sevgisinin değerini evrensel boyutlara ulaştırır.

Manga tipleri popülizme düşülmeden belli başlı özellikleriyle birkaç dizede çizilir. «Dördüncünün yine mutlak bulamaç istiyordu canı» (29) denmekle, savaş ortasında hamurlu ev yemeklerine duyulan olağanüstü özlemi dile getirilir. Beşinci askerin aklından çıkmayan tek şey tezkere aldığında amcasını vuranı bulup vurmaktır. Bu kan davasının utancı ona genel savaşın sonuçlarından daha ağır gelmekte, yaşamında belki en önemli olayı saydığı cinayet tasarımının başarıya ulaşmasında ergeç sağ kalacağını düşlemektedir.

Nazım, birkaç dizede çevresine bağlayabildiği tiplerinin görünür davranışlarından düşünsel yapılarını sorumlu tutmaktadır. «Kana kan» onursuzluğundan «korku»nun tanımına değin, kaynağını so yut düşünceden alan yanılgılar felsefesi yoksul ve mert insanların içine işlemiştir. Çanakkale'de, İnönü'de, Sakarya'da yaralanıp yine de dövüşecek cesareti kendinde bulan «Mehmet oğlu Osman»ın korkusuzluğu kazanılmış bir erdemse, bembeyaz dişleri birbirine takırdayıp vuran sekizinci asker İbrahim'in içinde çözülen, bir korku yumağıdır. İbrahim ve benzerleri korkmakta haklıdırlar; çünkü, o ana değin düşmanlarına karşı korkmayı ve sinmeyi öğrenmişlerdir. Tıpkı Ali Onbaşı'nın düşündüğü gibi:

«Tavşan korktuğu için kaçmaz
kaçtığı için korkar.» (30)

Bu kaçış nereye değin sürebilir? Durup korkuyu ayrıştırma, saldırganın niteliğini ölçüp birlikte karşı koymayı deneme için neye gereksinim vardır? Doğal ki, ilkin üretici halkı «tavşan» yerine koyan felsefeinin ters çevrilmesine! O zaman görülecektir ki, idealist yaklaşımda ilk veri olan «korkmak» düşüncesi maddeci yaklaşımımızda ikinci yeri olarak değerlendirilir. İdealist anlamda korkunun maddeye bağlı kalmadan peydahlandığını, «kaçmak» eyleminin ona koşut geliştiğini görürüz. Böylece düşüncenin maddeyi doğurduğu yalanına karışır bu yanılgı da. Ali Onbaşının yargısında ise maddeci temeller görülür. Kaçmayı alışkanlık haline getiren bir halkın sürekli

korku içinde yaşaması değişmez sonuçtur. Bu halk ancak döğüşmeyi alışkanlık haline getirdiğinde korkularından sıyrılır, bağımsızlığını hakeder. Yeter ki, saldırana saldırmayı bir kez kendine yakıştırabilsin!

Bağımsızlığın Kotarılması ve Dilekler

Ateşin ve ihanetin binbir çabalarına karşın savaş utkuyla sona erer. Kurtuluş düşüncesi üstün gelmiş, emperyalistler boylarının ölçüsünü almışlardır. Halkımız, tutsaklıkla çırpınan «mazlum» uluslara da kurtuluşun yolunu göstermişlerdir.

Destanın son bölümünde, çekilen acıların, kazanılan başarıların önemiyle, geleceğin niteliğini açıklayan bir anıt şiir çıkar yolumuza. Bu şiir, İzmir yollarında atından düşüp ölen işçi (tornacı) Ali Onbaşı'nın ağzından verilir.

Ali Onbaşı, iç ve dış sömürüyü bir arada yaşayan kurtuluş emekçisi olarak gözlerini yumarken, yarına özgü özlemlerinin güzelliğini ve kuşkularını su tadında bir türküyle bize duyurur. İlkin ulus olmanın bilincini kavrarız:

«Dörtnala gelip Uzak Asya'dan
Akdeniz'e bir kısrak başı gibi uzanan bu memleket bizim.» (31)

Şiir, basamak basamak sonsuzluğa varan bir tapınağı andırır. Çağdaş tipimize göre «kurtuluş» son düşünce değildir. «Bu memleket bizim» diye savaşanların tırnaklarıyla kazıdıkları her karış toprakta payları vardır. Tüm sorun, herkesi mutlu edecek yeni bir ekonomik yapıyı rayına oturtmakta, en az dış sömürü denli acılı olan iç sömürüyü, giderek insanın insana kulluk etmesini önlemektir. Zaten barışın ve kardeşliğin ana temeli budur.

Ali Onbaşı, son nefesinde bile yalansız dolansız bir kardeşlik ormanından söz eder:

«Yaşamak bir ağaç gibi tek ve hür
ve bir orman gibi kardeşçesine
bu hasret bizim.» (32)

S O N U Ç : Kuvayı Milliye destanı, Nazım Hikmet'in, kurtuluş savaşımızı toplumcu - gerçekçi platformda ele alarak, halkımız açısından tarihsel önemi büyük olan «Milli Devrim» olayını, şiire dönüştüren başarılı bir çalışmadır.

---

(1) Kuvayı Milliye Destanı - N. Hikmet, Bilgi Yayınevi - 2. Basım (genişletilmiş) Ocak-1974, s: 11
(2) a.g.y. s: 12
(3) a.g.y. s: 15
(4) a.g.y. s: 15
(5) a.g.y. s: 16
(6) a.g.y. s: 25
(7) a.g.y. s: 28
(8) a.g.y. s: 27
(9) a.g.y. s: 32
(10) a.g.y. s: 15
(11) a.g.y. s: 13
(12) a.g.y. s: 19
(13) a.g.y. s: 35
(14) a.g.y. s: 37
(15) a.g.y. s: 46
(16) a.g.y. s: 55
(17) a.g.y. s: 59
(18) a.g.y. s: 110
(19) a.g.y. s: 114
(20) a.g.y. s: 64
(21) a.g.y. s: 83
(22) a.g.y. s: 83
(23) a.g.y. s: 93
(24) a.g.y. s: 93
(25) a.g.y. s: 90
(26) a.g.y. s: 89
(27) a.g.y. s: 90
(28) a.g.y. s: 105
(29) a.g.y. s: 105
(30) a.g.y. s: 106
(31) a.g.y. s: 120
(32) a.g.y. s: 120

HALİL ŞAHAN

DAĞLARCA'NIN ŞİİRİNDE KURTULUŞ SAVAŞIMIZ

Fazıl Hüsnü Dağlarca, Kurtuluş Savaşımızla ilgili en çok yazan ozanlarımızdan biri, daha doğrusu birincisidir. Ciltler tutuyor bu konuda yazdıkları. Bunlara ilişkin doğru yargılara varabilmek için kuşkusuz çok ayrıntılı bir çalışma gerekir; ama Dağlarca'nın şiiri bugüne değin o denli incelenip irdelendi ki... Değişik yargılar getiremeyecekse böyle bir çaba boşuna olur. Ben, Dağlarca'nın Kurtuluş Savaşımızla ilgili şiirine bu anlayıştan çıkarak yaklaşmağa çalışacağım. Kapsayıcı genel yargılar ileri sürmekten olabildiğince kaçınarak daha çok kanılarımı yazacağım.

Dağlarca, Kurtuluş Savaşımızı «sömürgene» karşı verilen bir «bağımsızlık savaşı» olarak görür.

Tez Erzuruma, Sivasa, Ankaraya
İlk uçan kuşla birlikte giden.
Dorukları duman olmak üzredir,
Otlara, kavaklara, başaklara bir yel gibi
Varalım yeniden.
Nerdeyse, yurdun neresindeyse o,
Soluğumuz ulaşsın üstüne yalım yalım
Yüce ataların eyleminde yücelelim bir daha
Atalım yurt dışına hepsini
Sömürgenden kurtulalım.

Yediden yetmişe anlar babalar oğullar kızlar,
Elleri ayakları geçmişten geleceğe büyümüş bak
Yüreğin bütün ulusun yüreği
Adın Mustafa Kemal,
Ne güzel başlamak.

Savaşanlar Mustafa Kemal'in komutasındaki yoksul fakat özgürlük, bağımsızlık tutkunu Türk halkıdır; giderek taşı toprağıyla, dağı, deniziyle, insanı hayvanıyla bütün bir yurttur, Anadolu'dur.

Düşmanlar gök kadar
Bizim soluğumuz ne?
Dost olalım biriylen.

Ses verir gökçe dağlar:
A— ah, a— ah.
Düşmanlar deniz kadar
Bizim yelkenimiz ne?
Dost olalım biriylen.

Ses verir denizce dağlar
A— ah, a— ah.

Yukarıdaki şiirde görüldüğü gibi Dağlarca'nın bağımsızlık anlayışı, «tam bağımsızlık»tır. Kurtuluş Savaşı yıllarında Mustafa Kemal'i zaman zaman güç durumlara düşürebilen «mandacılığa» karşıdır. Türk ulusunun «mandayı» kabul etmediğini vurgulayarak bu anlayışa karşı çıkmaktadır. Türk ulusu; yoksulluğuna, yoksunluğuna; saldırganın da çokluğuna, güçlülüğüne karşın bağımsızlığı için savaşmaya kararlıdır; öyle de yapmıştır. Çünkü Türk ulusunun, köklü, soylu, onurlu bir geçmişiyle uygarlık alanında

yükselmek, sonsuza dek yaşamak yetenekleri vardır; böyle bir ulus «uşak olamaz.»

Toprakla dolu bir yükseliş vallaha
Yeşilliklerden, bereketlerden, efsanelerden,
Kaderin gökteki yiğit yazısı
Dağ dağ.

Dağ olmak isteyen bir gövde için
Uşak olmak ha?

Damlarcasına sabaha;
Yeni parıltılarla hür.
Saman ateşinden, orman yangınından,
Aşk değil ölüm değil... çok büyük

Alev olmak isteyen bir gövde için
Uşak olmak ha?

Gel yaşa bir daha,
Esmek yeryüzünden ötelere, gökyüzüne,
Bütün gecelerle maviliklerle dolmak taşmak,
İnsan soluğu değmemiş zamanlara kadar.

Rüzgâr olmak isteyen bir gövde için
Uşak olmak ha?

Dağlarca, Kurtuluş Savaşımızın «kutsallığını» önemle, dirençle vurguluyor şiirinde. Elbette bir bağımsızlık savaşı kutsaldır; ama Dağlarca'nın kutsallık anlayışı çoğu kez bunu aşmakta, **tanrısal bir kutsallığa** ulaşmaktadır. Genelde, şiirinin özelliklerinin Kurtuluş Savaşına deygin yazdıklarına da yansımasından ileri gelen bir olgudur bu. Ama, sanırım Kurtuluş Savaşına Anadolu köylüsünün duyarlığıyla bakmasından kaynaklanıyor asıl. Örneğin Dağlarca'nın şiirinde «şehitlik» Anadolu insanının «şehitlik» inancıdır; tinsel, giderek **dinsel** bir «mertebe» dir.

Hoşuna mı gidiyor ne bu ses,
Çok uzatma
«Kelime-i şehadet» i
Kes.

....

Sana bakıyor herkes,
Çok uzatma
Ölüm titremesini,
Kes.

Başka bir örnek:

Bebeklerin açlığı kocaman,
Hadi senin ekmeğin, suyun şahadet,
Bir damlacık yavruyu,
Ecele doyuramazsın ki.

Dağlarca'nın, Kurtuluş Savaşımızı Anadolu insanının duyarlığıyla daha doğrusu anlayışıyla dile getirdiği bazen alabildiğine belirginleşir. Örneğin düşmanı, 'kâfir' ya da 'gâvur' diye niteler. Ayrıca düşman 'haç altında bomba bulundurmak' tadır da.

Dağlarca; başlangıçtan beri özgür yaşamış, köklü uygarlıklar yaratmış olan Türk ulusunun köle edilmek istenmesini onun geçmişine yakıştıramaz. Anadolu halkı da böyle düşünmekte olup ayağa kalkmıştır. Varını yoğunu ortaya koyarak bağımsızlık savaşına girişmiştir. Ozanımızın şiirinin temelinde bu görüş egemendir. Ancak bazı şiirleri daha değişik yorumlara da açıktır kanımca.

Parlar kelime-i şahadet gibi gecemde, kardeş,
Halifem.
Beş kıtanın yüzü dönmüş yüzüne,
Beş vaktim uğruna feda olsun

— Ama satmış beni satmış.

Parlar bir kılıç gibi gündüzümde, kardeş,

Sultanım.

Yükselsin sorgucu göklere göklere hep.

Cesedim yığılsın dağ olsun.

— Ama satmış beni satmış.

Bu şiirde, bence, ulusunu ve yurdunu **satmamış olsaydı** sultana da, halifeye de ozanımızın bir diyeceği yoktur. Oysa Türk ulusu, sultana da, halifeye de yalnızca kendini sattığı için karşı çıkmış değildir. Bu karşı çıkışın temelinde uzunca bir tarihsel birikim vardır: **Ulusalcı demokratik birikim..** Aslında sömürgen saldırgana karşı çıkışta da... Kısacası bağımsızlık savaşımızın temelinde, özünde bu ulusalcı demokratik birikim vardır. Mustafa Kemal'i vareden de bu bilinçtir. Mustafa Kemal'in sonradan giriştiği devrimler bunun eksiksiz birer belgesidirler.

Dağlarca, Kurtuluş Savaşımıza bir «bağımsızlık savaşı» olarak bakmakla doğru bakmış, ancak temelindeki ulusalcı demokratik birikimi göremediği için onu eksik değerlendirmiştir. Öteki alanlara deygin şiirlerinin özelliklerini bu alandaki şiirlerine taşımasında bu eksikliğin etken olduğunu sanıyorum. Kurtuluş Savaşına Anadolu köylüsünün tinsel anlayışıyla bakması da bundan ileri gelse gerek.

Bütün bunlara karşın Dağlarca, şiirinin «epik-dramatik» ve «lirik-didaktik» anlatımıyla ulusumuzun bağımsızlık serüvenine ilgi ve sevgi yaratabilmiş; bağımsızlık, özgürlük değerlerini Cumhuriyet kuşaklarına benimsetmekte önemli bir işlevi yerine getirmiştir.

HİDAYET KARAKUŞ

CEYHUN ATUF KANSU YA DA BAĞIMSIZLIK MAVİSİ

«Bilirsiniz ki, savaş ve çarpışma demek, iki ulusun; yalnız iki ordunun değil, iki ulusun bütün varlıklarıyla, bütün silâhlarıyla, bütün maddesel ve tinsel güçleriyle karşılaşması ve birbirleriyle vuruşması demektir. Bunun için, bütün Türk ulusunu, cephedeki ordu kadar, düşüncesi ve duygusuyla ve edimli olarak savaşla ilgilendirmeliydim. Ulus bireyleri, yalnız düşman karşısında olanlar değil, köyde, evinde, tarlasında bulunan herkes, silâhla vuruşan savaşçı gibi kendini görevli bilerek bütün varlığını savaşa verecekti. Bütün maddesel ve tinsel varlığını yurt savunmasına vermekte ağır davranan ve titizlik göstermeyen uluslar, savaşı ve çarpışmayı gerçekten göze almış ve başarabileceklerine inanmış sayılmazlar.»

Kemal ATATÜRK
(Söylev, s. 454)

Sakarya Meydan Savaşı'nı anlatırken Mustafa Kemal böyle der büyük Söylev'inde. Üstelik tek yanlı, yalnız Türk ulusu açısından değil, savaşta bulunan her iki ulus açısından değerlendirmeler yapar. Bu, savaşın boyutlarını toplumsal derinliklerinde kavramış bir komutanın, insanın sağlıklı yaklaşımıdır. Bağımsızlığa inanan, bağımsızlık için dövüşen her insanın, her toplumun bilmesi gereken gerçektir.

Bir savaş taktiği olarak da ünlü «Hatt-ı müdafaa yoktur. Sath-ı müdafaa vardır.» sözünü de içeren bölümde de şunları söyler:

«Savunma hattı yoktur. Savunma alanı vardır. O alan bütün yurttur. Yurdun her karış toprağı, yurttaşın kanıyla ıslanmadıkça düşmana bırakılamaz. Onun için küçük büyük her birlik bulunduğu dayangadan atılabilir; ama küçük büyük her birlik durabildiği noktada yeniden, düşmana karşı cephe kurup savaşı sürdürür. Yanındaki birliğin çekilmek zorunda kaldığını gören birlikler ona uyamaz. Bulunduğu dayangada sonuna değin dayanmak ve direnmekle yükümlüdür.»

(Söylev, s. 453)

Ceyhun Atuf Kansu, Sakarya Meydan Savaşı adlı destanında bu gerçeği halk katlarından seçtiği olaylarla, kahramanlarla, ayrıntı gözlemlerle, insanca duygu ve düşüncelerle örerek, hamasi bir anlatımın mekanik kuruluğuna düşmeden yer yer şiirin doruğunu yaşayarak, yer yer şiirin hasını yakalayarak anlatır. Bir yürek genişliği vardır, dünyalar küçücük kalır orda. Bir duygu çağlayanı acıyı, umudu, gülü, kadını konuşturur. Sevgiyi çoğaltır durmadan.

Ceyhun Atuf Kansu'nun Kurtuluş Savaşı ile ilgili iki önemli şiiri vardır. Bunlardan en önemlisi kuşkusuz Sakarya

Meydan Savaşı'nı anlatan destan-şiiridir. Öteki Kurtuluş Savaşı öncesini, Erzurum Kongresini anlattığı Kahramanlar şiiridir. Gerçekte Ceyhun Atuf Kansu'nun şiirlerinde Kurtuluş Savaşı hiç bitmemiştir. Savaşlar kazanılmış, ama savaşın kazanılma amacı bağımsızlık her dönemde tehlikelere düşmüştür. Bağımsızlık vardır ama somutta halkın mutluluğu sağlanamamıştır. Ekonomik savaş sürmektedir. Halkın savaş günlerindeki yoksulluğu, umarsızlığı sürmektedir. Ceyhun Atuf bir bütün olarak bakar bunlara. Kurtuluş Savaşı'nı köylünün evindeki bir sorundan, Ali Turan öğretmenin aşkını Kurtuluş Savaşı'ndan ayrı düşünmez. Bu yüzden derinlemesine bir insancalık egemendir şiirlerine. Dahası yalnız Türk halkının değil, bizimle çarpışan düşman ordularını oluşturan halkların da gerideki ve tarihteki bağlarına yönelir. Onların da geçmişleri vardır. Onların da evlerinde kendilerini bekleyen anaları, yavukluları, çocukları vardır.

Kahramanlar şiiri Vatanseverler başlığı altında üç bölümden oluşur. **Erzurum Hemşehrisi, Erzurum Kongresi, Sivas Yollarında.**

Erzurum Hemşehrisi'nde Mustafa Kemal'in Kurtuluş için giriştiği Kutsal Savaş'ın başlangıcı olan kongrelerden, halkla kaynaşmasından, halk olmasından, gençliğinden aşıp gelen özlemlerden söz eder.

Çıkmış Sivas yollarına Erzurum'dan,
Mustafa Kemal, Erzurum hemşehrisi,
Bir Ferd-i millet! Halktan biri.

Bir rüzgârdır o. Anadolu'da Kurtuluş Savaşı tutuşturmaya dolaşır. Bu savaşa girerken:

Soyunup Anafartalar yadigârı üniformalarından
Elleriyle yaktı yapma bezekler köprüsünü
Vurdu bir dağ yoluna. Halkın geçtiği
Paramparça ayaklarla. Telgraf tellerinde sesi.
Geliyorum dedi, geldi.
Gözleriyle tutuşturmaya örtük ateşini
Kutsal savaşın.

Erzurum Kongresi'nde Kurtuluş için savaşmaya hazır yurtseverlerden, bağımsızlıktan yana gazetelerden, gizli toplantılardan söz eder. Türk Kurtuluş eyleminin tarihteki benzerleriyle koşutluklarını kurar. Fransız Devrimi'nin ilkelerini alır, Vaşington'un askerleriyle Anadolu insanı arasındaki yakınlığı vurgular. Anadolu'yu da çobanlar, çiftçiler kısaca köylüler kurtarmıştır. Vaşington'un askerleri de çiftçi, çoban türküleriyle gemici şarkılarıyla Boston'a girerler.

Ulusların bağrında kızaran buğday,
Fransa'da trampetler çalınır sokaklarda,
Hürriyet! Eşitlik! Kardeşlik!
Boston'a girer Vaşington'un askerleri,
Gemici şarkıları, çiftçi, çoban türküleri,
Gökyüzünde yankılanır.

Hepsinin ortak ülküsü özgürlüktür. Özgürlükte birleşmişlerdir. Onun için savaşmışlardır. Evrensel bir türkü için.

Bu gök o günlerden kalmadır,
Özgürlük deyip gelenleri birleştiren çadır,
Erzurum üzerinde açılır.

Kurtuluş Savaşı'nın anti-emperyalist bir savaş olduğunu, toplum katlarındaki değişik sınıf insanın savaşa katılmış olmasından yola çıkarak da vurgulamaya çalışır Ceyhun Atuf. Çarşı esnafı, emekli subaylar, dava vekilleri, din adamları,

öğretmenler, toprak beyleri de savaşta yer alırlar.

Acılı yüzlerinde Köroğlu ateşleri,
Bağımsızlık ateşleri gözlerinde,

Toprak beyleri, çoğu çiftçi.

Her savaş yaşamak için verilir. Kurtuluş soyut bir kavram değildir kuşkusuz. Toprak ekilsin diye kurtarılır. Bebeler mutlu bir dünyada yaşasın diye, hastalar bakılsın diye. İnsan insanlığının bilincine daha çok varsın da çevresini ve dünyayı güzelleştirsin diye kurtarılır ülke. Özgürlük de bunun içindir. Ekmek içindir. Su içindir. Daha çok gülmek içindir. Daha çok büyümek içindir.

Halkın verdiği bu savaş kendi iradesiyle gerçekleşen bir kurtuluşu getirecektir. Kurtuluş da özgürlüğü.

Nerde ki kişi özgür değil Tanrı da yoktur orda,
Tanrı yaşar ulusların özgür soluğunda.

Ve yaşam paylaşılmalıdır. Mutluluk paylaşmaktır. Acıyı, sıkıntıyı, sevinci, çalışmayı, zoru paylaşmaktır.

Yaşamanın kutsallığı vahaları yeşerten,
Hurmaların bölüşüldüğü kardeşçe su başları,

Mustafa Kemal'e Zara'lı çorap güç verir, bozkırlı buğday ekmek. Kelkit çayına düşen kaval halkın türküsünü toplayıp Mustafa Kemal'in kulaklarına üfler. Karadeniz Erzurum'dadır. Çeteci Rize, Beyler şehri Trabzon, Giresun kayıkları, Balaban dağındaki avcı, Tercan çarşısındaki çedik, çarık, Tirebolu kayıkçısı onunladır.

Yurdumdan kitabındaki Kahramanlar adlı Vatanseverler şiiri Sivas Yollarında bölümüyle biter. Bu bölümde Anadolu'nun savaşlardan arta kalan durumuyla Mustafa Kemal'in düşleri anlatılır, umutları vurgulanır.

Ot yiyor köylüler, çocuklar aç,
Ocaklar sönmüş,
Anadolu bir yere göçmüş.

....

Hani nerde benim insanlarım,
Hani çocuklar Erzurum göçmüş,
Ot biter taze tümseklerde.

Çocuklara engin bir sevgiyle bakar Ceyhun Atuf. Hemen her şiirinde vardır bu bakış, bu duygu kaynaması. Burada da Kızamık Ağıtı'ndan esintiler götürür Kurtuluş Savaşı öncesine. Savaştan önce yokluktan, sıtmadan, kızamıktan giden çocuklarımız. İnsanlarımız, savaştan sonra da aynı dertlerden gider.

Ama umutsuz değildir Mustafa Kemal. Yollar açacaktır Sansa geçidinden, eşkiyalara tıraversler döşeyecektir, bahçıvanlar evlerin önüne gül dikecektir, evlerin içi özgürlükle döşenecektir.

Toprak beyliğinden toprak kardeşliğine,
Sakallara, muskalara tapıyorsunuz,
Korkuyorsunuz!
Öncüler iteceğim dağlarınıza,
Öncüler ellerinde ışık,
Korku mağaralarından çıkaran hepinizi.

Ulusal bağımsızlığı sağlamanın yeterli olmadığını bilir ozanımız. Mustafa Kemal de bilir.

Ulusal bağımsızlık diye atılıyorum ortaya, güzel!
Ama yetmez!
Sınırları kurtarılmış vatan güzel!
Ama, başlangıç.

«Biz Ankara - Polatlı yolunu, Ağustos güneşinde, bağımsızlık mavisi bir gökyüzü altında geçiyoruz, geceyi aramadan, güpe gündüz. Anayolun solunda bir yazı: «Alagöz köyü, Sakarya Meydan

Muharebesi Başkumandanlık karargâhı-4 Km.» Bir köy yolundan sola sapınca, ağaç bir değirmen arkıyla karşılaşıyoruz ilkönce. Bu ark o günlerde de varmış. Mustafa Kemal'in de bildiği. Halide Edip' in tanıdığı, «Ateşten Gömlek» romanında, yedeksubay Peyami'nin «Biraz sonra boşluktan boşluğa akar gibi beyaz ve berrak görünen» diye tanımladığı değirmen arkı.»

Sakarya Meydan Savaşı'nın yönetildiği Alagöz köyüne yaptığı geziyi anlatırken böyle der Ceyhun Atuf. Mustafa Kemal'in soluk aldığı, buyruklar verdiği, günlerce uyumadığı bir köy evini görmeye, havasını yaşamaya, insanını, öyküsünü dinlemeye gider. Savaş'ın koşullarından geriye nelerin kaldığını görmek ister. Değişen az şey vardır ama kendinde kalanı söyler anlatır Ceyhun Atuf:

«Üç şey kaldı geride, üç simge, Mustafa Kemal'i, bozkırı ve köylü Anadolu'yu birleştiren üç simge: Işığı haritalar üzerine vuran gece lâmbasındaki gerilimli titreyiş, yirmi iki gece tepelerinde bir büyük askerin umuduna selâm vermek için ışıyan çoban ve köylü asker, yalnızlar ve yolcular dostu, çoban yıldızı!»

Sakarya Meydan Savaşı destan-şiiri üç bölümden oluşur: Ateş, Kan, Ve Toprak. Destanlar her zaman şiiri içermezler. Manzum öykü nitelikleri her zaman ağır basar. Ama Sakarya Meydan Savaşı öyle değil. Kolaymış gibi gelen hem derinlemesine yakalayışlarla bezeli, hem duygu ve düşünceyle yüklü, hem olayların anlatımıyla sürükleyici. Sanki şiirsel bir roman. Ama insanın ve insanın varlık nedeni olan toprağın, suyun, özgürlüğün romanı. Çarpıcı imgeleriyle şiir; kurgusuyla roman! Kahramanlarıyla roman. Duygusuyla, derinliğiyle şiirin can damarını yaşayan, ürperten, hüzünlendiren, düşündüren.

Ceyhun Atuf öğretmenleri çok sever. Çocukları sevmesi gibi tertemiz, yüreğinin derinlerinden gelen bir sevgidir bu. Dünyanın Bütün Çiçekleri'ni onlara vermek ister. Karanlığı onlarla yenecektir çünkü. Cumhuriyet'in resmi ideolojisi buna dayalıdır. Kültür değişimiyle insan değişecek ve uygar olacaktır. Bütün gönlüyle katılır buna Cayhun Atuf. Derin bir insan sevgisiyle, halk sevgisiyle bakar öğretmene de.

Sakarya Meydan Savaşı destan-şiirinin de baş kişisi öğretmendir. «Ellerinde ışıkla, korku mağaralarından halkı kurtarmaya gidecek öncü» olan öğretmen... Hani Kızamuk Ağıtı'ndaki çocukların hesabını soracağı aydın kişi... Burda da Ali Turan Efendi Sakarya Meydan Savaşı'na katılan binlerce aydının simgesidir. Düşleriyle, sevgisiyle, yiğitliğiyle. Halktanlığıyla...

Ali Turan Efendi, Kayı köyünden
Taze öğretmen talimgâhta ihtiyat zabiti
Ankara'da, Erzurum mahallesinde bir gece vakti
Suların kuyularda yıldız yıldız uyuduğu demlerde
İnegöl'ün düştüğünü duydu.

Sakarya Meydan Savaşı destan-şiiri Ali Turan'ın, günlüklerinden yola çıkılarak oluşturulmuştur. Bir teknik olarak günlüklerden yararlanılır. Nişanlıdır Ali Turan. Zehra, İnegöl'dedir. Yurt demek sevgi demektir, sevda demektir, sevgili demektir. Nişanlı demektir yurt demek. Ali Turan şöyle takılır okura:

Bursa Muallim Mektebinden Ali Tuarn Efendi

«Yaşamak» diye başlayacaktı söze
Çocuklarına.
Ölüm diye başladı yaşamaya
Talimgâhta.

Onun ağzından verilir ötesi. Savaşa girişini şöyle anlatır Ali Turan:

Bursa'da kapalı çarşı, bıçakçı Salih usta,
Bana bir bıçak yap pırıl pırıl
Gençliğimin dalını soyacağım.

Savaşlarla bitip tükenmiş Anadolu'yu uyarmak, bir kez daha cepheye kurtuluş için sürmek gerek. Ama Kafkasya'dan, Galiçya'dan, Yemen'den kalanlar neredeler? Gerçekte var mı?

Son tüfekleri yurdumun geride yok
Son askerleri yurdumun geride yok
Son zabitleri yurdumun geride yok
Son erkekleri yurdumun geride yok
Bir yol daha akmaya hazır
Son kanı Anadolu'nun geride yok

Talimgâhtaki tarih dersinde, öğretmen okulunda içtiği antta, Zehra'nın gözlerinde, Kütahya çinisinde, toprağımızın çiçeğinde bir kurtuluşu özlemenin, Mustafa Kemal'in sözlerinde kurtuluşu duymanın, bağımsızlığı yaşamanın coşkusunu çoğaltacaktır Ali Turan. Cephelerden gelen haberler, köylerdeki yangın, çocuklar, kadınlar, nişanlılar... Ali Turan bir bir duyacaktır hepsini. Düşen şehirleri, kırılan umutları, kuruyan çeşmeleri acıyla duyacak, bilenecek, insanca bir dünyanın umuduyla yüreğini pek tutacaktır.

Kırıldı çinisi Tavşanlı'da bir kızın,
Eskişehir düştü ardından kanlı bir yıldız gibi

İnsan her yerde insandır. Savaşın içinde de en doğal, en basit özlemlerini tatmak ister, yaşamak ister.

Birinci bölüğün makinalı tüfeğini taşıyan
Avcı Musa,
Havada yaban ördekleri
Eli değse de vursa

Kral Konstantin düşler içindedir: İmparator Onüçüncü Konstantin olmak hülyalarıyla Anadolu'yu kana boyamaktadır. Prens Andrea'nın orduları eski bir düşü, ellerinden kayıp giden bir tarihi ele geçirmek için dolaşıp durmaktadır Anadolu'da. Onun için Anadolu bir Heraklia'dır. Heraklia İyon tanrılarından, analığın yüceliğini simgeleyen, evlilik tanrıçası Hera'yı çağrıştırıyor. Hera Zeus'la evlenmiş, Zeus'un sadakatsizliklerine karşın evlilikleri uyumlu sayılıp, kutsanmıştır. Prens Andrea da Hera'yı çağrıştıran sevgilisi Heraklia'ya kavuşmakla Anadolu'yu ele geçirmeyi eş tutmaktadır. Ama Ceyhun Atuf Anadolu'ludur. Dahası Hera, Prens Andrea'dan daha iyilik doludur. Anadolu'da kadınların kocasız kalmasını, çocukların yetim kalmasını, kanı, savaşı istememektedir. Ceyhun Atuf emperyalizmin oyunuyla Anadolu'ya koşmuş Yunan ordularını ve komutanlarının, krallarının düşlerini onların mitoslarıyla karşılamaya çalışır. Başarır da.

Herakliya tutup çekti ellerinden
Onlar da kadındırlar, sevişecekler daha
Kadınları yakma, Andre yakma
Yaz gecesine adanmıştır dudakları.
Nereye gidiyordu? Nereye gidiyordu?
Güllerden çıkarıp kılıcını
Adamıştı Yunan beylerine.
Seslendi, «Herakliya! Herakliya!» diye
Seher yeli sadece Türkçe bildiğinden
Kimse duymadı sesini.

Sakarya Meydan Savaşı'nın bütün savaşlar gibi halkla başarıldığını her di-

zede bulabiliriz. Çarık, Mucur'lu çorap, Çankırı'nın bulguru askere ulaşmak için bekler. «Kağnılar bir kuştur gecelerde.»

Çiçekdağlı Halil, Süleyman Asaf «demiryolu görmemiş kavruk» iki delikanlıdırlar. Bütün Anadolu çocuklarının temsilcisidirler şiirde.

«Ben geride üç dal koydum körpecik
Biri hasret yeller kırar incecik
Biri bilmez uyur toprak üstünde
Biri arzu dolu durur, gencecik!»

«Bahar sürümündeydi Halil» Ali Turan'a göre. Süleyman Asaf'a göre de «Savaş ateşle sevişmesidir erkeğin»

Alagöz'e, Malıköy'e vardıklarında Sakarya Meydan Savaşı'nın ateş bölümü biter. Ali Turan, bir roman kahramanı olarak, bir aydın olarak, bir duygu pınarı olarak «Bu sevilen toprakları tutacaktı Zehra'nın gözleri adına!»

Tepeler, köyler el değiştirir gündüzden geceye, geceden gündüze. Türbetepe, Taşlıtepe, Kümbettepe, Soğucalıtepe... Köyler tükenir sabahtan akşama, inanç tükenmez. Gökgöz direnir, Malıköy direnir, Güzelcekale direnir' Dağlara kan vurur. Çaldağına, Mangal dağına. Anadolu tükenmez. Ne ki inanmayanlar vardır. Çıkarlarını halktan ve yurttan daha değerli bilenler vardır yine de. Ziya Gökalp'i konuşturur bir yerinde destanın Ali Turan. Türklüğü anlattınız ama Anadolu'nun ıssızlığından, yalnızlığından hiç söz etmediniz, der.

Orta Anadolu'nun ıssızlığından
Söz etmediniz hiç.
Bir ulusun silâhlı kutsal direncini
Umursamaz kasaba eşrafından
Ve bağımsızlığı tütüne değişen
İngiliz ortağı İzmir'li aracılardan...

Çiçekdağlı Halil geceye değmeden kuru ekmeğini yer molada. Yorgun gözlerinde bir çift Çiçekdağı yıldızı Çaldağ'nın tepelerine iner. Dağlar da birbirini gözetir. Birbirini kollar. Düşmana gitmek yok. Anadolu köylüsünün yanık yüzünde atar yürekleri dağların. Kendilerini en iyi tırmanan odur. Türkülere sarıp binlerle yaşatan o. Seven o. Uludağ bir ağabeydir küçük dağlara. Çaldağı'na dayanmışken düşman:

Haber ettiler Çaldağı'na
Anadolu'nun dağları...
Adı yeşil, yazgısı kara
Ağlar kadınlarıyla Bursa,
Sen düşersen, diyor Çaldağı
Böyle diyor Uludağ
Sen düşersen
Kan dokur ipek böceği.

Artık savaş sona ermektedir. Düşmanın, açtığı gediğe bile saldıracak gücü kalmamıştır. Bilmediği bir coğrafyada haklı bir halka karşı savaşmanın yenilgisini tadacaktır sonunda. Ne Prens Andrea Herakliya'ya kavuşacaktır, ne Başkomutan Papulas'ın sevinci sürecek, ne emperyalizmin «dölü» Kral Konstantin hülyalarını kurtarabilecektir. Prens Andrea Herakliya'yı kayalarda yitirecektir. Papulas'a göre zaten iş bitmiştir. Çünkü «ordu yapabileceğini yapmış» ama Türkler yenilememişlerdir.

Ceyhun Atuf destan-şiirin bir yerinde de zamanın İstanbul hükümetini, paşalarını yerer.

Nerededir Osmanlı paşaları?
On beş yaşında müşür
Nerededir Osmanlı paşaları?
Kanlıca'da yalılar
Emirgân sırtlarında sonbahar
Ve bir odalıktır deniz
Mercan terliklerin sofasında.

Çiçekdağlı Halil ölür. Süleyman A-

saf ölür. Yunanağlu, tepeleri bırakır, köyleri yakar, Afyon taraflarına çekilir. Herakliya'nın Sakarya'nın sularına karıştığını görür Prens Andrea. Bu bir düşün sonudur. Bir başka düşün gerçekleşmesi. Anadolu halkının emperyalizmin ordularına insanüstü bir güçle direnmesinin mutlu ama kanlı sonudur. Ama bir şey daha anlatır:

En nişancı mavzer
Halkın duvardan indirdiği mavzerdir.

Sakarya Meydan Savaşı'nın son bölümünü **Ve Toprak** bölümü oluşturur. Askerler köylerine dönmektedirler. Zehra bir bekleyişi dokumaktadır. Ali Turan adında birbekleyişi.

Neden dövüşmüştü Ali Turan?
Onun kanı
Ve benim gözyaşım
İnegöl'deki küçük bahçemizde
Yeşertti yepyeni bir dalı
Bu dalın bir adı olmalı
Mektubunu öperken Ali Turan
Buldum o adı
Kanın ve gözyaşının çiçeklediği
Yurt sevgisidir dokuduğum.

Ali Turan İnegöl'e dönemeden zehirli sıtmadan ölür. Köylerine dönenlerse topraklarında başkalarını bulurlar.

Bir tepeden bakınca:
Sivrihisar ovası
Bizimdir dediler,
Tuttular su başlarını.
Üzüm verici bağ toprağına el atıp
Bizimdir dediler.
Biri de çatışmadan
Kan vermeden İznik gölüne '
Dört atlıyı donatmadan
Değer katmadan kardaş aşısı güle
Kondular topraklara.
Bozuldu timar düzeni.

Her savaş yeni zenginler yaratır. Fırsatçılar göz açtırmazlar geride kalanlara. Bir tas una tarla kapatanlar, bir ölçü buğdaya bahçe alanlar, birden zengin buluverirler kendilerini. O toprakları kurtaranlara çoğu zaman bir ekmek için çalmadık kapı bırakmazlar. Osmanlı'nın timar düzeni de uzun bir süreden beri önce beylerin eliyle yozlaşagelmiştir o güne dek. O yüzden kendileri savaşmayanlar, ektikleri toprak karşılığı asker beslemek zorunluğunu da kendiliklerinden kaldırmışlardır.

Bu bölümde de Ceyhun Atuf tarihsel anlamda yaklaşır toprak sorununa. Bağımsızlık da toprakla birlikte bir anlam taşır elbet. Ali Turan'ın mektubu olarak yazılan bölümde şöyle der ozanımız:

Güzel gözlü Zehra
Toprağın yüreğini dinledim
Halkın ve insanın tarihidir
Toprak!
Alp dağlarından çağlayarak
İniyor avcı Vilyam Tel,
Toprak!
Yürütüyor ilk buharlı gemisini
Robert Fulton, pusulasında
Toprak!
Düşlerimiz ve kanlarımız
Nerede yatıyor geceleri
Toprak!

Sakarya Meydan Savaşı umutla bitirilir. Gelecek elbet güzel olacaktır. Yüreği yaralı da olsa, halkın düşlerine koşacaktır beyaz atının gölgesiyle bir yiğit. «Kabartıp topraktaki baharı» dağlar aşılacak, yollar aşılacak ve gün ışıyacaktır.

SON SÖZ YERİNE:

Ali Turan, öğrencilerine dönebilseydi şöyle diyecekti:

Acı nedir bilmeyin çocuklar
Ama bilin acı çekenleri.

KAYNAKLAR :

1 — Ceyhun Atuf KANSU-Tüm Şiirleri 1-2
2 — Söylev 1-2
3 — Anadolu İhtilâli - Sabahattin SELEK

HÜSEYİN YURTTAŞ

ATTİLÂ İLHAN'IN ŞİİRLERİNDE KURTULUŞ SAVAŞIMIZ

Attilâ İlhan'ın, Ulusal Kurtuluş Savaşımız için tek kitap olarak hazırlanmış bir çalışması yoktur. Tek tek şiirlerde, bazan da şiirlerin çeşitli bölümlerinde bu konuya eğilmiştir. Bugüne dek yayınladığı sekiz şiir kitabından beşinde (Duvar, Sisler Bulvarı, Ben Sana Mecburum, Belâ Çiçeği ve Yasak Sevişmek) Kurtuluş Savaşımız ve Mustafa Kemal'le ilgili şiirler yer alır. Yağmur Kaçağı, Tutuklunun Günlüğü, Böyle bir Sevmek adlı kitaplarında ise bu tür şiirler yoktur. Ancak, şiir dışındaki yazın türlerinde de önemli yapıtlar veren Attilâ İlhan için, Kurtuluş Savaşımız ve Mustafa Kemal'in düşünce ve eylemleri sürekli ilgi alanı içindeki konulardan olmuş ve toplumcu düşünce için bulmaya çalıştığı çıkış yolu ve vardığı «ulusal bileşim» tezini oluşturmasında en önemli hareket noktalarından biri olmuştur. Romanlarında, denemelerinde ve siyasal yazılarında Kurtuluş Savaşımız ve onun büyük öncüsü Mustafa Kemal'den örnekler verir, alıntılar yapar, yorumlara girişir. Bu nedenle Attilâ İlhan, Kurtuluş Savaşı'nı, bu savaşın getirdiği sonuçları derinlemesine inceleyip değerlendirmiş; toplumcu düşünceyi Türkiye düzleminde uygulama yolunda tarihsel, toplumsal ve ekonomik gerçeklerden yola çıkarak belli bir raya oturtmuş sayılı yazarlarımızdan biridir. Toplumcu düşünce, onun gözünde, Kurtuluş Savaşı deneyi ve «Müdafaa-i Hukuk Öğretisi» imbiğinden geçtiği, geçirilebildiği oranda bizim bünyemize uygulanır hale gelebilecektir. Dünya görüşünü belirlerken, Mustafa Kemal'in düşüncesinden bu denli yararlanmış bir şairin, şiirde bu konuda bütünsel bir çalışma yapmamış olması belli ki şiirimiz için bir kayıptır; ne ki, diğer çalışmalarında konuya var gücüyle eğilmiş olması, diğer yazın türlerinde ortaya koyduğu kitaplarında bol bol yararlanıp gereğince işlemiş olması bu kaybın önemini azaltmaktadır.

●

Attilâ İlhan'ın Ulusal Kurtuluş Savaşımıza değgin şiirlerini genel çizgileriyle ikiye ayırabiliriz. Bunlardan ilki; Duvar, Sisler Bulvarı ve Ben Sana Mecburum adlı kitaplarında yer alan şiirleri kapsar ki, halk şiiri ve folklor olanaklarından yararlanmanın, öykülemenin öncelik kazandığı «destansı» şiirlerdir bunlar. Bu şiirlerde halkın Mustafa Kemal'le inanç birliği içindeki savaşma «azim ve kararlılığı» çağrışım zenginliği taşıyan renkli imgelerle verilirken; halkın yaşamı, halktan kişilerin bu büyük eylem içindeki tutum ve tavırları, o günlerin Anadolu'sunun çarpıcı görüntüleri; acındırma amacı taşımayan, yakınmalara yüz vermeyen «erkekçe bir söyleyiş»le (N. Ataç) ortaya konulur. Bu şiirlerde, Kurtuluş Savaşı Anadolu'sunun yoksul ve fakat onurlu yaşama kavgasındaki halkının özgür yaşama tutkusu coğrafî ve tarihsel belirlemelerle dile getirilir.

İkinci kümeye alıp değerlendirebileceğimiz şiirler ise, ilk ip uçları, Ben Sana Mecburum'daki bazı şiirlerde verilen (Viyolonsel Yalnızlığı, İkinci Viyolonsel) ve asıl Yasak Sevişmek'teki şiirlerde önemli

örnekler olarak ortaya konulan Divan Şiiri geleneklerinden yararlanılan şiirlerdir. Bu şiirlerde yine Attilâ İlhan imgeciliğinin ve toplumsal gerçekçiliğinin güzel örneklerini buluruz. Ne ki bu şiirlerde anılan yerler artık Anadolu kentleri, kasabaları, köyleri değildir. Halktan kişilerden de çok az söz edilir. Daha çok Selânik, İstanbul, İzmir gibi o zamanın önemli merkezlerinden görünümler gel/gitlerle, Osmanlı'nın son yılları, Kurtuluş Savaşı ve sonrasını içeren tarih dilimi içinde verilirken, artık daha çok o günün kentli kişilerinden, aydınlarından, özellikle de askerlerinden söz edilir. Belâ Çiçeği'nde yer alan bazı şiirler de aynı doğrultuda olmakla birlikte, yine bunların Divan Şiiri geleneğinden yararlanmada ilk örnekler olarak değerlendirilmesi uygun görünüyor bana. Onun için Belâ Çiçeği'ndeki (yer yer Kurtuluş Savaşı'ndan da söz eden) birkaç şiiri de, Attilâ İlhan'ın şiir yatağını değiştirmeye başladığı dönemin ilk ürünleri arasında değerlendirmek, Ben Sana Mecburum'dakiler gibi geçiş şiirleri içinde anmak yerinde olur.

Bir sanatçının bazı yapıtlarını tek başına ele alıp değerlendirmek elbette yanlış bir yoldur. Attilâ İlhan'ın Anadolu'da bulunduğu, halkımızı yakından tanıdığı ve onun sözlü sanatlarını değerlendirdiği yıllarda halk şiiri kaynaklarından yararlanması nasıl yaşamıyla şiirinin özdeşleşmesiyse; ilerleyen yıllar içinde bu konudaki araştırma ve incelemeleri, öteki yazın türlerindeki (roman, deneme, siyasal yazı, anı) kitapları için yaptığı çalışmaları nedeniyle vardığı sonuçlar, şiir yolundaki yeni deneylerle kaynaşarak duygusal / düşünsel / eylemsel bir gerilimi içten içe yaşayarak elde ettiği birikimi dışa vurmasıdır. «Aynanın İçindekiler» diziromanını yazdığı yıllarda bu ikinci kümeye giren şiirlerini yazmış olduğunu, kitaplarının yazılış ve basılış tarihlerinden, «meraklısı için notlar»daki açıklamalardan çıkarmak mümkündür.

Yine bu ikinci kümedeki şiirlerde, sanırım Divan Şiiri geleneğinden yararlanmanın yüklediği duyarlıkla eski sözcükler, Osmanlı bir duygusallığı yansıtmada özellikle seçilip kullanılmışlardır. Ayrıca, Kurtuluş Savaşı'na ilişkin şiirlerde yer yer Osmanlı'nın son yıllarından söz açması, yukarıda andığım araştırmalarının ve (herşey karşıtını içerdiğine göre) Kurtuluş Savaşı öncesi durumuna düşüşümüzün nedenlerini temellendirmek isteğinden kaynaklandığı inancındayım. Onun için, bu zincirleme ele alışı bir diyalektik uygulama olarak değerlendirmek yerinde olur.

●

Attilâ İlhan'ın «edebiyat dünyasına paraşütle inmesi»ni sağlayan 1946 CHP Şiir Yarışmasında ikincilik alan Cebbar Oğlu Muhammed adlı şiiri, ilk dönem şiirlerinin başında yer alır. İçinde yer aldığı «Gâvurdağları'ndan Rivayet» dizisindeki öteki şiirler gibi halk şiiri geleneğinden, folklordan büyük ölçüde yararlanılarak yazılmış destansı bir şiirdir. Emperyalist orduların topraklarımızı işgal etmesi karşısında silâha davranan, çeteler halinde örgütlenip düşman karşısına dikilen halkımızın direnişi anlatılır bu şiirde. Bu «anlatma isteği» de öykülemeyi getirir. Cebbar Oğlu Mehemmed'in, kirveleri Süleyman ve Durdu'yla birlikte düşmanla çarpışmaları sırasında vurulup ölmesi şiirin ana temasıdır. Anadolu'nun bereketler ve yoksulluklar demek olan doğasının çarpıcı görüntülerle verilmesinin ardından «Cebbar Oğlu Mehemmed»in öyküsü gelir:

«yılların yücesinden şöyle bir seyran edelim
bir avuç toprağıma çöreklenmek için
yürümüş selâmsız sabahsız
destursuz girmiş memleketime

yedi çeşit frenk askeri
uğursuz bir hava çökmüş
üstüne memleketimin
uğursuz ve karanlık
çocuklar gülmemiş artık
sessiz sessiz ağlamış analar
oduna giderken vurulmuş
avuçları buğday kokan delikanlılar
ve nice gâvurdağı kızlarının
birer birer ırzına geçilmiş
yalvarmış ihtiyarlar allah'a
-rivayet şöyledir kim-
dumanlı bir güz akşamı
şu mor dağlar efendim
destur demiş de yürümüş
silkinip kalkmış ayağa»

«Şehit düşen yiğitler»in çarpışmaları öykülemenin olanakları zorlanıp anlatımcı bir havaya girilerek aktarılır. Ne ki, dile olan egemenliği, seçtiği sözcükleri konuya elverişliliklerine göre serpiştirmesiyle daha yolun başında şiirin kurgu ve örgüsündeki bütünlüğü ustalıkla sağlar Attilâ İlhan.

Gâvurdağları'ndan Rivayet dizisinin altıncı şiirinde «eski kaçakçı sonraki vatansever/hürriyet âşığı «deli süleyman» anlatılır:

«.........
senin için rahat olsun anam
çok şükür ölmesini biliriz
hür ve pervasız yaşamak için
ve bir şahan gibi yaşamış gerçek
altında doru civan elinde martin
bu dağ benim bu dağ senin diyerek
iletmiş köyden köye şarkısını»

«Duvar»da yer alan ve Kurtuluş Savaşı'nı konu edinen şiirler «nasıl dövüşüldüğünü şehir şehir sokak sokak» ve «ne kadar kan döküldüğünü / hürriyetsever delikanlıların / yaşamak için nasıl öldüğünü» anlatmakta ısrarlıdır. Güneydoğu Anadolu'daki köylerin, kasabaların, kentlerin insanlarıyla, o günkü yaşam düzeyiyle ve Kurtuluş Savaşı'ndaki paylarıyla halk vardır bu şiirlerde; «pehlivan dağlarında şafaklar büyümüş» Türkiye vardır. Ne var ki, «bunun için mi dövüştük çavuş / yine ağlar geriyor gümüş örümcekler / yine örümcekler için insanlar ölecekler» yargısıyla «maceranın bitmediği» ve dünyanın kurtarılması gelir gündeme...

«Sisler Bulvarı»nda «gazi anadolu»dan, «gaziler gibi yaralı büyük» Anadolu'dan söz açan dizeler oldukça geniş bir yer tutar. Bu kitaptaki «Mustafa Kemal» adlı şiir «her geçen günün seni (onu) bizden parça parça götürür» hale gelinmesini, Mustafa Kemal'in ölümüyle gelen boşluğu, ekonomik ve siyasal bağlanmaları, gerici hareketlerin «elsiz ayaksız bir yeşil yılan» olup onun yaptıklarını yıkmaya başlamaları karşısında şikâyet, yakınma ve bağışlanma isteklerini dile getiren bir ağıttır:

«diz dövdüm
gözlerim şavkı aktı sakarya'nın suyuna
sakarya'nın suları namın söyleşir
hemşehrim sakarya öksüz sakarya
ankara'dan uçan kuşlar
kemal'im der günler günü çağrışır
kahrolur bulutlara karışır
gök bulut yaşmak bulut
uca dağlar dev boyunlu morca dağlar
divan durmuş bekleşir
mustafa'm mustafa kemal'im»

Sisler Bulvarı'nın son şiiri «Dokuz Eylül» ise «bozköy'lü hasan»ın İzmir kapısında şehit oluşunu birkaç dizede bir anıt görüntüsü gibi gözlerimize yerleştirir.

«Ben Sana Mecburum»daki «Utan-

mak» adlı şiir de tıpkı «Mustafa Kemal» deki gibi bir utancın, bir ezincin şiiridir. Şairin «su korkusuna uğradığı geceler», ıssızlık içinde, hiçbir şey okumadan, yazamadan geçince, Kuvvayı Milliyecilerin duyduğu utanç gelir, içine oturur:

«gözlerim sonuna kadar karanlığa
açılmış
bir deniz feneri inad ve çalışkanlığıy-
la durup durup
kırık sakallı bir dağ köylüsüne ba-
kıyorum
damarları düğümlü kuvvayı mil-
liyeci ellerine
ve göz kapaklarının arka-
sından
bir yeraltı nehri gibi
gizli gizli akan
devler yorgunluğuna
utanıyorum»

Attilâ İlhan'ın Kurtuluş Savaşımızı işlediği şiirlerden büyük bir bölümü Ben Sana Mecburum'da yer alır. Bu kitaptaki şiirlerde daha değişik yerlerden daha değişik insanlar anlatılır, şiirlerdeki coğrafya genişler. Ayrıca Mustafa Kemal'in sözleri de uyarıcı belgiler olarak alıntılanır: İşte, «923'te Demiş» adlı şiirden bir parça:

«...........
çıplak
çamurlu ayaklarıyla gece suyuna çık-
mış köylülerin
karanlıkta sönüp yanan isli fenerleri
uzak uzak
allahım
memleketim
demiş ki mustafa kemal
«—.memleket demiş
asri medeni ve müreffeh olacaktır
behemehal
bu demiş bizim için bir hayat dava-
sıdır»:
923'de demiş»

«Hey'et-i Temsiliye Namına» adlı şiir de gerçek bir Kurtuluş Savaşı şiiridir. Bu şiirde, Ege'li Kurtuluş Savaşçılarının (Kuvvayı Milliyecilerin) Mustafa Kemal'e bağlantıları verilir.

«bir telgraf gelir
sivas uzaklarından
bir çift mavi kan damlamış
imzasına
belki mustafa kemal
hey'et-i temsiliye namına
saklı mavzerleriyle büsbütün başka
türkler
dökülüp tek tek keçi yollarından
silâh çatmış salihli ovasına
kurulu yumrukları
patladı patlayacak»

«Kalpaklı Süvari»de de halkımızın Mustafa Kemal'e olan sevgisi, inancı ilginç bir mitleştirme olarak verilir. Gerçekten halkımızın, bağrına bastığı ulu insanlar için çıkarttığı söylentilerin kulaktan kulağa yayıldığı, bu söylentilere yapılan ekleme ve çıkarmalarla bunların söylenceye dönüştürüldüğü bir gerçektir. Uzak ya da var olmayan bir ulu kişinin kendileriyle birlikte olmasının isteni, düşleme yoluyla gerçekleştirilir, umarsızlığın karşıtı eylemler ve umut türlü olaylar ve olgularla simge kişide toplanır ve o kişi mitleştirilir. Attilâ İlhan bu olguyu iyi değerlendirmiştir.

«gören eden yok her nasılsa
kalpaklı olduğunu biliyorlar
bir elinde kılıç bir elinde sancak
kemah köylüğünde fakir fukaraya a-
zık dağıtasıymış
üçer arşın kefenlik
içlik ve mintan
birer kese sarılira cep harçlığı
olur mu olmaz mı orası bilinmiyor
tılhas'ta bir kağnıya dokunmasıyla
bir ne halsa

araba traktöre tebdil olmuş
allah tarafından
tercan toprağındaki kerametini
anlata anlata bitiremiyorlar.
....
kalpaklı bir süvari dolaşırmış gizlilerde
yatsıları
kemal paşa'dır diyorlar»

«Silâhlı Dört Besmele» adlı şiirde Ulusal Kurtuluş Savaşı'na katılmış dört kişinin «bir millet olarak» yola çıkmaları yorumu, bu kavgadaki bütünselliği yansıtır. Tarımsal üretime dayalı Anadolu ekonomisi, onca «bereket»e karşın gerikalmışlığıyla sergilenir. İnsan olma, ulus olma, bu toprağın bereketini paylaşma isteği; bu topraklara el koymak isteyenlere karşı direnme bildirisini oluşturur:

«..ankara hükümeti ne demek
maraş'ta üzümler parmaklarımızdan damlamıyor mu
gümüşâne üzerinde elmalar amasya'da
adam
tarafımızdan yenilecek»

«Mustafa Kemal'in Sofrası», «buğday konuşulacak» bir sofradır. Şair, bu sofraya alınteriyle geçinen «gözü tok karnı aç» insanlarımızı çağırır. Yırtık pırtık, ellerini silmeden gelmesini ister onların:

«siz de gelin pamuk halkı tütün milleti
hemen öylece gelin yabancı mıyız
ağrı çobanları sizi de beklerim
raman sen de gel çocuklarını da getir»

«Onlar» olmadığı zaman yadsı ve yabancıdır şair. Halkın kullandığı sözcükler olanca dirimsellikleriyle bu şiirlere yerleşir. Özellikle de Anadolu'nun o bitmez tükenmez yeygi çeşitleri bereket ve bolluğun anlatımı için kullanılırlar.

«Hürriyet ve İstiklâl Benim Karakterimdir» adlı şiirde Attilâ İlhan'ın imgelem genişliğine bir kez daha tanık oluruz. 1940'lar Avrupası'nın karışıklıkları, siyasal çekişmeleri, içsavaşları, İkinci Dünya Savaşı'nın onulmaz acıları ve yıkımından Meksika'ya, Tunus'a, Kalküta'ya dek uzanarak gel/gitler içinde dünya çapındaki özgürlük savaşımının (öyküllemeye artık yüz vermeyen) öyküsünü anlatır bu şiirde. Tam da, «işte toplumsallığın romantizmi!» diyeceğiniz bir yerde şiirin vardığı o yaman sonuç gelir:

«iç tartışmalarımda büsbütün başka bir tutum
büsbütün başka kıvılcımlar
ve en padişah korkulara direnebilen
yepyeni bir mustafa kemal davranışı»

●

«Belâ Çiçeği»nde tek başına Kurtuluş Savaşı'na ayrılmış şiirler yoktur. 1950/60 yılları siyasal baskılarını ve yanlışlarını anlatan «Yarının Başlangıcı» adlı şiir(ler)de Mustafa Kemal'in kurtuluş umudu olarak görüldüğü, sabrın taşması sonucu yine Kuvvayı Milliye esintisi beklendiği görülür. «Belâ Çiçeği»nde yer alan «Emirgân'da Çay Saati» ve «Ferda» adlı şiirler Osmanlı'nın son dönemini anlatan şiirlerdir. Bu dönemin bitmez tükenmez acıları, yenilgileri içinde daha da şaşırmış olan ve yeni yanılgılara sürüklenen aydınların durumu ortaya dökülürken, Tevfik Fikret'ten yapılan alıntılarla tarihsel gerçeklikleri saptama ve halkı aydınlatma amacıyla yazılmış toplumsal şiirin işlevi de sergilenir. Yukarıda da belirttiğim gibi, Attilâ İlhan'ın şiirindeki Halk şiiri kaynaklarından vazgeçip Divan Şiiri kaynaklarına yöneldiği (geçiş) dönemin

şiirleridir bunlar.

«Yasak Sevişmek»teki şiirlerde artık Attilâ İlhan Anadolu'nun kıracını, Anadolu'nun bereketini tanımlayan sözcüklerden uzaklaşır. Artık daha **aydınca** bir yaklaşıma tanık oluruz. Divan Şiiri olanaklarından yararlanırken, kendi açtığı bu yolda şiir kalıtımızı değerlendirip yeniden üretirken Selânik, İstanbul gibi merkezlerdeki o yoğun siyasal hareketleri, işgal ön cesi ve sonrası İzmir'indeki insanları, o günlerin duygusal gerilimini yansıtan söz cüklerle ördüğü dizelerle verir.

«Dersaadet», «Eski Rumeli», «Müjgân'a Aşk Şarkıları», «Bir Özge Muammer Bey» adlı şiirler (yani «Şehnâz Faslı» bölümündeki tüm şiirler.) Harb-ı Umumi İstanbul'undan Balkanlardaki ve Makedonya'daki başkaldırılara, kargaşalıklara dek uzanır; ayrılıklar ve yıkılışlar içindeki hüzünlü aşkların duygusallığıyla içe işleyen bireysel yaşamlar, hatta en beklenmedik hareketlerden (örneğin «spartakist işçilerin stuttgart kongresi»nden) söz açar, Kurtuluş Savaşımızın sonu demek olan İzmir'in Kurtuluşu'yla (nasıl daha önce işgalinden de etkilenmişse) beliren yeni durumu yansıtır. İşte bu dedikleri kanıtlayacak bazı örnekler:

«o çok korkmuş kadın güzelliği harb-ı umumi yıllarının»

«mustafa kemal'in boz revolveri
zehir gibi susar selânik'te
akşama sabaha hürriyet trenleri»

«resne'li niyazi'nin gümüşlü kırbacı
makedonya dağlarında kıvılcım beslenir
dersaadet'te ateş yakmak için»

«böyle tırnova'dan ayrıldım ayrılalı
pancurlarım sımsıkı kapalı ocağım sönük
yalnız bulutlarımdan bir ışık süzülüyor
ufacık bir ışık narin boynu bükük
müjgân'a tutkunluğum yoğun ve saygılı
balkan bozgunu içinde tek ölümsüzlük

Bu şiirlerde, savaşlar içindeki Osmanlı aydınlarının, kent insanlarının yaşamlarından kesitlerle birlikte Kurtuluş Savaşı'nın verildiğini daha önce de belirtmiştim. Sözü daha çok uzatmadan yine örneklere geçelim:

«bin üç yüz otuz beş senesinde
sırtında bir hançer ilkbahar
ingiliz donanması boğaziçi'nde
izmir'e çıkmış yunanlılar
üzüme çakallar dadanmış»

«mim-mim gurubundan mıdırlar kimbilir kimdirler
kıpkızıl bir kor düşürür içlerine haliç müslümanlarının»

«savaş telgrafları anadolu içlerinden
böyle geceler boyu kararsız sabahladığım
yüzbaşı rıza bey'le kaçmayı tasarladığım
cephane motorlarıyla inebolu üzerinden»

«yanar hars divanlarında barut mavisi mim-mim'ciler
evcil yıldırımlar saklıdır ceplerinde
dumlupınar'dan gelir»

İşgal İzmir'inin Muammer Bey'in yaşantısıyla iç içe verildiği şiirler içinde en çarpıcı örnek «Karantinalı Despina»dır. İzmir'li Rum yosması (ve Muammer Bey'in gözdesi) Despina'nın işgal günlerinde Yunanlı komutanla sevişmesi olayı, gerçekte zorlanmış ilişkilerin, araya atılmış kin tohumlarıyla nasıl bir anda yerle bir olduğunu, iki halkın (daha önce yanyana yaşamış iki halkın) arasındaki köprülerin

de nasıl atıldığının ilginç saptamasıdır:

«işgal altüst etti nasıl da İzmir'de
her şeyi
öğrendi kullanmasını despina bu
yanlış geceyi
körfez'de parıldayan yunan zırhlıları-
na karşı
miralay zafiru'yla ispilandit palas'ta
sevişmeyi»

Bundan sonradır ki, «Muammer Bey' in Aydınlığı» başlar:

«o sabah ilk açmıştı mor karanfil
büyük saksıda
birtakım tüylü bulutlardı ki
çatalkaya'da askıda
punta'dan efzon geçiyordu
önünde mızıkası da
kurtuluş olası göründü birden
gözümden perde kalktı»

«Sarmaşıklı Yalı» Kurtuluş Savaşı sonrasının İzmir'ini anlatır:

«tuzlu güz öğle sonu çarpılan pan-
curla imbat
tutsak bir saltanata ah eden guguk-
lu saat
şarabında suyunda apansız bir baş-
ka tat
kurtuluş'tan sonraki telâşlı günlerde
İzmir'e»

«Çalar Saat» Kurtuluş Savaşı subay larından birinin anı ve izlenimlerini yine imge zenginliği, yine duygusal gerilimler, yine değişik çağrışımlar ile aktarır bize. Batı Cephesinden savaş görüntüleri, o günlerin Ankara'sı, İttihatçılar, Osmanlılar bir simge olarak kullanılan 'çalar saat'ın vuruşlarıyla tek tek anımsanır. Geçmişi olumsuzlama yerine özümleme ve genç Cumhuriyet'le varlığını pekiştirme isteği geçmişin değerlerine sahip çıkma önerisini getirir:

«ertuğrul gazi mi tutmuştu
kemal paşa'nın ellerinden
oğuzlar mıydı yoksa bis-
millâh
yeniden başlamaktay-
dılar»

Şiirin son bölümünde yine halkımızın Mustafa Kemal sevgisi öne çıkar. Ve şiir Mustafa Kemal'in en büyük ilkesini beynimize bir kez daha kazıyan dizelerle son bulur:

«fuar'ın açılışına şeref mi verecek-
mişler
gâzi hazretleri
pek de bilinmiyor doğrusu
deli puntolar basmış gazeteleri
ortalıkta bir çarpıntı şaşkınca bir
heyecan»

«ayrılık çalar gibi uzun uzun ve yal-
nız
silâh başı çalar gibi kısa ve kala-
balık
o çalar sabah akşam
yine istiklâl-i tam
yine istiklâl-i tam»

●

Sonuç olarak denilebilir ki, Attilâ İlhan, Ulusal Kurtuluş Savaşımızı (önceleri Halk şiiri ve folklor, sonraları Divan şiiri geleneklerinden yararlanarak) halkı ve aydınıyla, köyü ve kentiyle, ülkemiz coğrafyasında yerli yerine oturttuğu olaylar ve durumları nedensellikleri de kurcalayan bir tarihsel yaklaşım içinde öncesi ve sonrasıyla, şiir dışı çalışmalarındaki bilgi ve duygu yüküyle, belli bir perspektiften görerek ve süzerek önemli bir bileşimci anlayışla dile getirmiştir.

SABİT KEMAL BAYILDIRAN

ULUSAL KURTULUŞ SAVAŞIMIZDA ŞİİRLERİYLE MEHMET EMİN VE GÜLTEN AKIN

Kemal Tahir, eşi Fatma İrfan'a cezaevinden gönderdiği 12/XI/1938 tarihli mektupta şöyle der:

«Atatürk'ün ölümüne hakikatten belki herkesten fazla acıdım. Onun şahsında emperyalizmle kavga edip muzaffer olan fedakâr ve tok gözlü Türk Milleti vardı. Artık hiç kimse bu macerayı onun kadar kuvvetle -şımarıklığı, gururu, demokratlığı ile- temsil edemiyecek sanıyorum. Ben insan cemiyetinin tarihini ferdin yapmadığına inanmışım. Buna rağmen bu tarihî devrede muvaffakiyetli rehbere hürmet lâzım.

Öldüğünü haber alınca ne yazacaklar diye merak ettim. Falih Rıfkı bile hiç bir şey yazamadı. Gazete makalesi başka, ölüme acımak başka. Sipsivri iki üç yazı daima bodur kalıyor, halbuki Mustafa Kemal, bir romanın sonunda ölseydi pek muhteşem olurdu.» (1)

Mustafa Kemal'in deyişiyle «mazlum milletler»e, emperyalizmin yenilebileceğini kanıtlayan bu büyük kavganın, şiirimize, «şiir olarak» birkaç örnek dışında yansıdığı söylenemez. Muzaffer Gökmen'in **Atatürk Devrimleri ve Tarihi Bibliyoğrafyası'nda** «Vatani Şiirler ve Destanlar» bölümü 15 sayfa tutarındadır. Ama bu ürünlerden okunanı (yaşayanı) yok gibidir. Dergimizin öbür sayfalarında sözü edilen ürünler dışında elle tutulur olanı yoktur.

Bir kez, Kurtuluş Savaşı'yla başlayan ve gittikçe netleşen bir ideoolji kavranılmamıştır. Bu yüzden «şair» görevini, bir «kahramanlık miti» yaratmak olarak anlamıştır:

«Yıldırımlı bir ummanız uğuldayan;
....
Kanımızın ateşinden şimşek yarattık» (E.B. Koryürek)

gibi dizeler, Doğu'ya özgü abartmalardır. İmgelerin şiirsel, toplumsal, düşünsel bir işlevleri olmadığından bunlar manzumeyı «şiir»in dışına düşürürler. Şairler, daha büyük abartmalar bulmak için yarışır gibidirler.

Özünde bu abartmalar, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı okurun gözünde düşürecek niteliktedir. Bu gibi abartmalar, okurda şu imgeyi yaratıyor: Düşman, bir rastlantı sonucu yurdumuza girmişti; ulusumuz bir kükredi, düşman soluğu denizde aldı.

Oysa «ateşi ve ihaneti gör»müştük. Kurtuluş Savaşı'na değer kazandıran en önemli ögelerden biri «fakr-ü zaruret içinde harap ve bitap düşmüş» ulusun, o «ahvâl ve şerait içinde» emperyalizmi yenebilmesidir.

İdeolojik eksiklik, kendini çok çeşitli biçimlerde gösterir. Örneğin A. Kutsi Tecer, «30 Ağustos» adlı şiirinde:

Geçer tunç adımlar, demir göğüsler,
Geçer Mehmetçikler, geçer subaylar,
Hepsinin alnında zaferden süsler,
Geçer hayalimden bin bir alaylar.

derken, (ki şiir bu bakış açısıyla sürüp

gidiyor) 30 Ağustos'un salt askerî yönünü görüyor. Oysa bu yengi, askerî niteliğinden çok, yarattığı siyasal ve ekonomik sonuçlarıyla önemlidir. Zaten Savaş, Cumhuriyet'in temellerini oluşturacak siyasal ve ekonomik sonuçlar için verilmektedir.

Kimi şairler de Kurtuluş Savaşı'nı «ırk»a dayandırarak, bol bol «Ergenekon, Mete, Bozkurt, Alpaslan» sözcüklerini kullanırlar. (Kurtuluş Savaşı'nın bu bağlamda değerlendirilemiyeceği açık. Mete'nin torunlarının yenile yenile Anadolu'nun ortasına çekilmelerini nasıl açıklayacaklar? Kötü yöneticilerle mi? Peki Mete'nin torunları kötü yöneticileri başlarından silkip atamayacak kadar yeteneksiz midirler?)

En önemli yanlışlardan biri de, «Kutsal İsyan»ı, «hilâl-salip» kavgası olarak değerlendirilenlerdir. Bu «hilâl-salip»çilerin «hıristiyan» Amerika'nın en sadık yandaşları olduğu da göz ardı edilemez. Kaldı ki İslâmcı ideolojinin en ünlü şairi Mehmet Âkif bile, «İstiklâl Marşı»nda kavgayı hilâl-salip savaşımı olarak değerlendirmemiştir.

İslâmcı ideolojiye karşı olan kimi şairlerin bu ideolojinin kalıplarından yararlandıkları da bir gerçektir. Kemalettin Kamu «Çankaya»da (2) «Burada erdi Musa / Burada uçtu İsa /...... / Kâbe Arabın olsun, / Çankaya bize yeter!» derken, aynı adı taşıyan şiirinde Faruk Nafiz Çamlıbel, Çankaya yolundan söz eder ve «Gider Allah'a kadar burdan ucu» der. Behçet Kemal Çağlar da «Bizim Mevlüt» adlı eserinde, Ahmet adlı bir şairin yazdığı, sonradan Süleyman Çelebi'nin **Mevlût**'üne katılan ünlü «merhaba» bahrini örnekleyerek «Merhaba ey kurtaran Türklüğü bin vartadan / Merhaba ey Türklüğe alın yazısını yazan!» biçiminde «kaside» yazar.

A. Kabaklı'nın deyişiyle «zaten da çok büyük bir sanatçı olarak doğmadığı anlaşılan» (3) Mehmet Emin Yurdakul, Tanzimat'la birlikte gelişen ideolojinin şiir alanında sözcülerinden biri olarak, ortaya çıkışıyla birlikte büyük üne kavuşur. Yeni sınıf, doğuşunun niteliğinden dolayı seçmeci bir ideolojiyi savunmaktadır. Bu ideolojide elmalarla armutlar toplanır. Hem milliyetçidirler, hem de ümmetçi! Halkçıdırlar ama kapitalizmden yanadırlar! Bir yandan «tek dişi kalmış canavar» olan Batı'ya karşı savaşmaktadırlar. Özel yaşamları Batı'nın öykülenmesine dayanır. «Ben bir Türk'üm dinim, cinsim uludur» derken İslâmlığın «cinsi» reddettiğini görmezlikten gelirler.

Mehmet Emin'in bu seçmeci ideolojisi, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın yöneticilerine çok yakın olmasına karşın, bu kavgayı anlamasına yetmez. «İstiklâl Destanı» (4), şairin 1944'te, ölümünden üç-dört yıl önce Türk Tarih Kurumu'na teslim ettiği dosyada yer alır. Şiirleri gözden geçirildiğinde, M. Emin'in, Ulusal Kurtuluş Savaşı öncesinden başlayıp Atatürk Devrimlerine kadar olan tarihsel olayları şiirleştirmek istediği anlaşılıyor. Yine anlaşılan odur ki pek çok parçası yazılmış olan bu «destan»ı bütünleştirip geliştirmeğe şairin gücü yetmemiştir. 205 dörtlükten oluşan «İstiklâl Destanı»nda şair daha önce yayımladığı şiirlerden pek çok dörtlüğü olduğu gibi aktarmış.

Mehmet Emin, 11'li hece ölçüsünü duraksız olarak kullanmıştır. Şiirde öncülüğünü ettiği «sade dil» akımına yaraşır arı bir dili vardır.

Ama bu dilin işlenmemişliği, şiirsellikten yoksun oluşu büyük bir engel olarak çıkıyor şairin karşısına. Mehmet Emin, aşağıdaki dörtlükte görüldüğü gibi dil yanlışları da yapıyor:

Dört-ufk'u dolduran bu ses her yeri
Zelzele oluyor gibi titretti;
Binlerce akisler sanki gökleri
Kıyamet kopuyor gibi titretti.

Bir kez, «oluyor, kopuyor» gibi sözcükleri gereksiz. Sayı sıfatlarının belirttiği sözcüğe çoğul eki ulanmayacağını ortaokul öğrencisi bilir. Mehmet Emin hem bu kuralı bilmiyor, hem de bin sözcüğünü yeniden çoğul kullanarak güya abartma yapıyor. Bunlar, Mehmet Emin'in «şiir işçiliği»nden habersiz olduğunu gösteriyor.

Mehmet Emin'in dile özen göstermeyişi bir yana, kullandığı biçim de Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı anlatmağa elverişli değil. Ulusal Kurtuluş Savaşı, geniş soluklu bir destanla anlatılabilir ancak. Oysa dörtlükler, ölçü ve uyak dural bir yapı oluşturuyor. Bu da devingen bir olguyu anlatacak bir yapı değildir. Biçim-içerik çelişkisi, şairi abartmalar, benzetmeler kısır döngüsüne bağımlı kılıyor.

Mehmet Emin, «epik» şiir yapmağa kalkıyor. Hilmi Yavuz, her ne kadar, çağımızda epik şiir yazılamıyacağını söylüyorsa da, ben bu kanıda değilim. Evet, günümüzde «epik şiir» yazılamaz değil, epik şiir yazmak zordur. Elbette günümüz şairi feodalizm öncesi dönemin epiğini yazmayacaktır. Epik'e yeni bir yorum getirecek, onu yeniden üretecektir. Nâzım'ın Destan'ları ortada. Ama Mehmet Emin gibi bir kişinin epiği başarması olanaksız.

Epik şiirin anlatıya dayanması gerekir. Uzun ve soluklu şiir, anlatıya dayanmadığı zaman tıkanır. Anlatıya dayanan şiirin de çoğu kez şairin soluğunu kestiği, onu düzyazı tuzağına düşürdüğü de bir gerçek. Böyle bir yükün altından ancak büyük şairlerin kalkabileceğini örnekler gösteriyor. Yahya Kemal gibi bir usta bile «Selimnâme»de tıkanıp kalmıştır.

Mehmet Emin'in 205 dörtlükte söylediği şu: Kudurmuş kuduz bir köpek olan düşman yurda girdi. Her türlü namussuzluğu yaptı. Ulus hiç tepki göstermedi. Önder başa geçince ulus şahlandı; düşmanı yendi, denize döktü. Böylece özgürlüğe kavuştuk.

Bu bakış açısı ve anlatımın, «ilkokul çocukları anlayabilsinler diye» ders kitaplarında anlatılanlardan bir ayrımı yok. Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı anlatan birçok şairin, bakış açısı yoksunluğundan bu düzeyde kaldıkları bir gerçek. (5)

Mehmet Emin, «Türkleri Asya'ya sürmek isteyen / Üç Ehl-i Salibci milleti gördü» diyerek, emperyalistlerin amacını «salip»e dayandırıp yanlış bir yaklaşımdan yola çıkarken, «Bir zaman yüzlerce milyon insana / Efendi olan ırk sen değil miydin?» sözleriyle «ırk» ögesini Destan'a yerleştiriyor. Bu da seçmeci görüş açısıyla «Cumhuriyet Destanı» na giriş olarak hazırlanan «Halk» şiirinin sonunda, şair Mustafa Kemal'i ve dolayısiyle Kurtuluş Savaşı'nı «Her esir toprağın üzerindeki / Mazlûmlar, seninle bir gurur duyar.» dizeleriyle doğru bir yere oturtuyor.

Şiirsellikten uzak abartmalar, soyutlama yapamama, arı ama pürüzlü ve yanlış kullanılmış bir dil, ölçüye tutsaklık, ilkel uyaklar, hepsinden önemlisi, sağlam bir dünya görüşünden yoksunluk Mehmet Emin'in **Destan**'ını başarısız kılmaya yeter.

Edebiyatımızda, son yıllarda kadınların roman-hikâye alanında erkeklerle boy ölçüştüğü bir gerçekken, şiir alanında Nigâr Hanım (1850-1918), İhsan Raif (1877 -1926), Şükûfe Nihal (1896-1973), Hâlide Nusret Zorlutuna (1901 -) gibi adlar olmasına karşın, bunların şiirde başarılı bir birikim oluşturamadıkları da bir gerçektir. Bu bakımdan, daha önceki bir ya-

zımda belirttiğim gibi, şiirimizin ilk kadın şairi Gülten Akın olmuştur.

Gülten Akın, şiir serüvenini şu anda yedi kitapla sürdürüyor. Akın'ın ilk üç kitabı, onun şiir serüveninde I. dönemi oluşturuyor. Bireyci bir dünya görüşüyle yazılan bu şiirler **Sığda** (1965) ile en nitelikli düzeye ulaşıyor. 1971'de yayımlanan **Kırmızı Karanfil**'le II. dönemine başlar. Bu dönem, ben'den biz'e gidişin başlangıcıdır. Daha önce kendisini ve bu «kendi»de «kadın»ı anlatan Akın, **Kırmızı Karanfil**'le «kendi»nden yola çıkarak «toplumsal kadın»ı işlemeğe başladı.

Bireysel'den toplumsala yönelen Akın'ın şiirinde biçim de içerik de değişirken, kapalı, kendini ilk bakışta vermeyen, okura uzak düşen imgelerin yerini gittikçe daha kolay anlaşılır, reaya şiiri geleneğine folklora yaslanan bir imge yapısı almaya başladı.

Maraş'ın ve Ökkeş'in Destanı (6) Gülten Akın'ın II. döneminin ikinci kitabını oluşturuyor.

Destan, bir girişle başlıyor. Öbür şiirlere günlemler ad olarak verilmiş. İlk şiirin adı: «22 Şubat 1919». Maraş'ın İngilizlerce işgal günü olan 22 Şubat 1919 günlemi ile başlayan **Destan**, Fransızların Maraş'ı boşalttıklarının ertesi günü olan 12 Şubat 1920 günlemini ad olarak alan şiirle bitiyor. Akın, Maraş'ın kurtuluşu kavgasında önemli günlerin şiirini yazmış. Böylece Maraş'taki savaşımı dönüm günlerinde yaşatmak istemiş Akın.

Gülten Akın, Ulusal Kurtuluş Savaşı'na ve onu nbir bölümü olan Maraş'ın kurtuluşuna nasıl bakıyor?

Nasıl ilktir Kurtuluş Savaşımız
Nasıl örnektir ezilen uluslara
Maraş ilk destandır Kurtuluş Savaşı'nda
İlk gazidir.

Şairin üç kez yinelediği «ilk», Kurtuluş Savaşımızın evrensel yönünü vurguluyor. Bilindiği gibi Ulusal Kurtuluş Savaşımız, 1917'den sonra Doğu halklarının uyanışıyla şahlanan Moğolistan, Afganistan, İran'la birlikte emperyalizme karşı savaşta ilk olma şerefini taşıyor. (7)

Kurtuluş Savaşımızda ilk kurşunun, genellikle İzmir'de atıldığı bilinir ve İlk Kurşun anıtı da bu nedenle İzmir'de açılmıştır. Oysa ilk kurşun, güneyde, 19 Aralık 1918'de Dörtyol'un Karaköse köylülerince atılmıştır. (8) Gülten Akın'ın Maraş için «ilk» sözcüğünü kullanmasının nedenlerinden biri de budur.

Akın, Maraş'ın, Hitit, Asur, Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı, Dülkadiroğlu egemenliklerinde yaşadığı günleri birkaç dize ile anımsatıyor. Tüm bu dönemlerin oluşturduğu bir «Anadolu insanı»nı karşımıza çıkarıyor:

Hitit'i, Asur'u, Roma'yı geçip
Arap'ı, Selçuklu'yu, Osmanlı'yı yaşamışlardır.

O yüzden heykelleri
Hitit başlı, Arî burunlu
Roma sakallıdır.

Bu değişimleri tümden yaşamış olan «Anadolu insanı» için değişmeyen tek şey, sınıflı toplum yapısıdır.

Ve dünyada bütün benzerleri gibi
Azı çok zengin
Çoğu, çok fakir
Ya bir inişi inerler
Ya bir yokuşu çıkarlar

«Zengin-fakir» ayrımı, sınıfsallığın ip uçlarıysa da insanı üretim içindeki konumuyla vermediğinden «popülist» bir anlatım özelliği taşıyor. Zaten Kurtuluş Savaşı'nı veren ve bu Savaş'a karşı olanların sınıfsal konumlarını pek vurgulamıyor Gülten Akın. Bu da **Destan**'ı aksatan en önemli ögedir.

Akın, Kurtuluş Savaşı'nı tüm çelişkileriyle vermediği **için**, yer yer Mehmet Emin'in çizgisine yaklaşıyor. Sözgelimi:

10 Şubat akşamı hastane önünde
Doktor Mustafa'yı öldürdüler
Emireriyle beraber

derken, Belediye Başkanı Doktor Mustafa'nın, bir gün önce, hangi toplumsal kesimle emperyalistlerle uzlaşmak için toplantı yaptığını, bu toplantı sonunda sözcü olarak Fransızlarla görüşmeye gittiğini, bu görüşmeden dönerken vurulduğunu söylemiyor Akın. Dr. Mustafa, alınan karara uymayıp emperyalistlere direneceklerini söylemiş olabilir; bu bilinmiyor. Ama Maraş'ta uzlaşmacı bir kesimin olduğu da bir gerçek. Gülten Akın, Savaş'ın işbirlikçilere karşın kazanıldığını vurgulamalıydı.

Nâzım'ın **Destan**'ını güçlü kılan en önemli yönlerden birisi de, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda İstanbuldaki işbirlikçileri, Kongrelere dek uzanan mandacıları, uzlaşmacıları anlatmasıydı.

Akın, emperyalizm olgusuna da eksik yaklaşıyor:

Çarşıda
Yağ küleklerine
Pekmez küleklerine
Alışkanlıkla
Kapak ve çember yapmaya koyuldular
Göksunlu, Elbistanlı külekçiler
Oysa bir teki bile satılmadı

Üretilenlerin satılmamasıyla, kadınlara sarkıntılıkla, bayrağın indirilmesiyle, eziyet ve işkenceyle emperyalizmi anlatmak eksik bir yaklaşımdır. Emperyalizmin en önemli özelliği olan sömürmeye dikkati çekmiyor Akın. Oysa emperyalizm olmadan da üretilenler satılmayabilir. Eziyet ve işkenceyi iç sömürücüler de yapabilir.

Güvernör Militer Andre'nin halka:

— Biz ki Avrupa'nın uygarlığını
Getirmek istedik yurdunuza

sözleri, emperyalizmin yüzüne taktığı «güleç maske»yi çok iyi vermektedir. Mustafa Suphi'nin **Vazife-i Temdin**'de (Uygarlaştırma Görevi) (9) açıkladığı bir olguya Âkif «Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar» dizesiyle tavır alıyordu.

— Devletiniz, saldırgan Fransa Devleti
Dört yüzyıl önce padişahımız
Kanunî'nin kanadına sığınmıştı

dizeleri ile, Mehmet Emin Yurdakul'un:

Zamânın o mağrur Şarlken'ine
Fransa için bir zünnar kuşattın?
İsmine sığınan Cermen ırkına
Hâlâskâr olan bir eli uzattın

dörtlüğünün koşutluğu ortada.

Gülten Akın, kahramanına Ökkeş adını verirken, bu adın Maraş'ta yaygınlığını da göz önüne alıp Ökkeş'i bir simge olarak kullanmış. Ökkeş'in yaşantısı, **Destan**'da adı geçen öbür tarihsel kişilerin serüvenlerini birbirine bağlayan bir çatı oluşturuyor. **Destan**'da adı geçenlerden Ökkeş'inki (bununki de çok silik çizgilerle veriliyor) dışında hiçbirinin özel yaşantısına değinilmemiş.

Ökkeş, bir Türkmen çocuğu. Bir göç sırasında doğmuş. Yaşayan altı kardeşten biri. Eşe ile evlenir. İlk bebesi doğduğunda, emperyalistler Maraş'a girer. Ve Ökkeş, bir çete oluşturarak döğüşmeğe başlar. Savaş kazanılınca Ökkeş köye döner. Yaşadıklarını anlatır:

Bir kez yenilmeyle gider mi düşman
Döner gelir, yine gelir, yıllar sonra gelir
Dostluk suları yürütür aramızdan

«Gelir» sözcüğü üç kez yinelenerek, günümüze ışık tutulur. Nâzım'sa **Destan**'ında İzmir'e giren ordunun bir onbaşısı Ali'nin özlemiyle, «Davet» adıyla bilinen şiirle vurgular Savaş'ın sonunu.

Gülten Akın, **Destan**'ını 1978 sonrası yazsaydı, emperyalizmin mezhep ayrımını kullanacağını da vurgulardı. O Maraş ki, emperyalizme darbeyi ilk vurandır.

O Maraş ki, emperyalistlere saldırdığı gibi, emperyalistlerin oyununa gelerek, kendi kardeşlerine de saldırmıştır!

I. dönemin kapalı ve yoğun imgeli anlatımından uzaklaşıp, **Destan**'da en açık ve yalın anlatıma ulaşmıştır Gülten Akın. Bu analtı, daha önce **Kırmızı Karanfil**'de uç vermişti.

Mehmet Emin, reaya şiirinden biçim (dörtlük, ölçü, uyak) yönünden yararlanırken, Gülten Akın, daha sağlıklı bir tutumla, reaya şiirinin **edasından** yararlanıyor. Bu yararlanış, **Kırmızı Karanfil**'le başlamıştı. Ama bu kitapta eda, şiire yedirilememiş, özenti gibi durmuştu. **Destan**'da reaya şiirinden yararlanma, sağlıklı bir dengeyle şiire sindirilmiş:

Ağelleri elvan elvan nakışlı kızlara
Ağca ceylan, ablak sığın sekişli kadınlara

....

Yüzünde püskürme benler sayılmaz

gibi dizeler, Karacaoğlan edasını **Destan**'a taşımıştır. Özellikle Tiykeli Kadir'in vurulması üzerine söylenen ağıt çok başarılı. **Destan**'a yerleştirilen ninni ve manilerin özentiden uzak olduğunu da söylemeliyim.

Dilde ağız öykünmeciliğinde aşırıya kaçmamak, yöre ağzını stilize edilmiş olarak kullanmak yerinde bir tutum.

Akın'ın **Destan**'ında:

Narlı yöresinden Maraşa doğru
Sürdü götürdü

....

Ve bir eğer vurdu Arap atına
Arap ellerinde vurulmamıştır.

gibi Cahit Külebi etkisinde;

Onunçin Maraş çarşısı

....

Deriye ve ağaca ve demire ve bakıra
Onur kazandırdı

....

Çok işaretler belirdi

benzeri, Nâzım etkisinde dizeler var.

Akın'ın **Destan**'ında uyaklara yer yer rastlanıyorsa da, bunların doğal olmadığını söyleyebiliriz.

Şurası bir gerçek ki, **Maraş'ın ve Ökkeş'in Destanı**, Ulusal Kurtuluş Savaşımızı anlatan, okunması gerekli beş kitaptan biri. Ama bu **Destan**, şiirsel düzey bakımından Akın'ın I. dönem ürünlerinden **Sığda**'nın, II. dönem ürünlerinden **Seyran Destanı**'nın çok altlarında.

---

1) **Kemal Tahir'den Fatma İrfan'a Mektuplar**, İstanbul 1979, s. 291.
2) Rifat Necdet Evrimer, **Kemalettin Kamu, Hayatı, Şahsiyeti ve Şiirleri**, İstanbul 1949, s. 89.
3) Ahmet Kabaklı, **Türk Edebiyatı**, İstanbul 1966, s. 35.
4) Mehmet Emin Yurdakul, **Şiirler**, Hz: Fevziye Abdullah Tansel, Ankara 1969 s. 346
5) Attilâ İlhan, Cahit Külebi'nin **Atatürk Kurtuluş Savaşında**'sını, doğru bir biçimde, şöyle özetliyor: «Memleketimizi düşman basmış, halbuki bu memleket bizimmiş, düşmanları sevmemişiz, halbuki padişahımız da onlarla birlik olmuş, halk Mustafa Kemal'dir demiş, o da gelmiş ve düşmanı kovmuş, artık hep onu anıyormuşuz.» **Gerçekçilik Savaşı**, İstanbul 1980, s. 72.
6) Gülten Akın, **Maraş'ın ve Ökkeş'in Destanı**, Ankara 1972.
7) Ulusal Kurtuluş savaşlarının gelişimini derli toplu veren şu kitaba bakılabilir: A.Z. Manfred, **Yakın Çağlar Tarihi**, İstanbul 1976, s. 187.
8) Bkz. Celâl Erikan, **100 Soruda Kurtuluş Savaşının Tarihi**, İstanbul 1971, s. 28.
9) Mustafa Suphi'nin **Vazife-i Temdin**'inin tam metni için bkz. **Türkiye Defteri**, s. 20, Haziran 1975.

MEHMET YAŞAR BİLEN

KURTULUŞ SAVAŞI ve KÜLEBİ

Cahit Gülebi, 1945 öncesinde yazdığı «Adamın Biri»ndeki şiirlerinde, ülkesinin olduğu kadar çağının, giderek insanlığın da sorunlarını dile getiriyordu. Orhan Veli ve arkadaşları «Garip Şiir» akımı içinde fantazi şiirlerle uğraşırken; O, Anadolu'yu, Anadolu halkını yüreğinde duymuş, Anadolu'nun yoksulluğunu, çirkinliğini, güzelliğini, hüznünü, acısını, özlemini, umudunu, kendi deyişiyle **«insan ağzına yakıştırarak»** (1) şiirleştirmiştir.

Anadolu insanı kendi kültürüyle her şeyi «insan ağzına yakıştırmasını» bilmiştir: Türküsü, ağıdı, öyküsü, masalı, hatta sövgüsüyle... Cahit Külebi de, şiirlerini «insan ağzına yakıştırmıştır...» Ama hep Anadoluca yakıştırmıştır; maddi ve manevi bütün ögeleriyle... Yani O'nun şiiri, (Ankara'da, İstanbul'da da yazsa) Anadolu'dur, Anadolu halkıdır, Anadolu kültürüdür, özde. Yalınlığını, kalıcılığını, lirikliğini, duyarlığını da, bu öz'den alır. Onun için halka yakındır şiirleri, onun için halkçı bir şairdir Külebi.

Daha 1942 yıllarında (Anadolu'dan kim söz ediyordu ki o yıllarda!), Anadolu halkının çileli, yoksul yaşamını dile getirirken, çağının da **(Yirminci Yüzyılın İlk Yarısı,** şiirinde olduğu gibi) zulümlü, ölümlü ve yalanla beslenen bir çağ olduğunu vurguluyor ve tek partili bir dönemde **özgürlükten** söz ediyordu. O dönemlerde Anadolu'yu Külebi ve Nazım'dan başka (elbet ki ilerici bir nitelikte) kaç şair dile getiriyordu ki!...

Kasaba kökenli, Anadolulu bir halk çocuğudur Külebi. Bu durum, **O'nun** sanatında halk kültürüne, Anadolu izlenimlerine yönelik güzel, olumlu özellikler yaratmıştır. Salt Anadolu'yu değil, **«Harb İçinde»** şiirinde olduğu gibi «babasız ağlayan çocukları, bir deri bir kemik kalan kadınları, sararıp solan kızları ve ilk kez (şiirimizde) **kardaş** dediği o yoksul, yorgun, yalınayak halkını da, savaş içinde görmüşcesine şiirleştirmiştir.

*
**

Nitekim, «Kurtuluş Savaşı»nı çocukluğundan kalma izlenimlerle **«Atatürk'e Ağıt»** şiirinde şöyle dile getiriyordu:

«Ben de gelecektim ama anam koymadı
Küçüksün oğul dedi
Ben giderim ana bırak dedim
Gideceğin bu yol dedi.»
(Rüzgâr, 1936-1946)

Bu bilinçsiz çocuksu duyuşlar ama içtenli tavır, Külebi'de **«Kurtuluş Savaşı»**nın şiirleştirilmesiyle ilgili ilk kıvılcımları oluşturur. Kendisi katılmaz ama, «Atatürk'e Ağıt»tan yola çıkarak, bu kavgaya katılanların heyecanını kendi duyarlığıyla özdeşleştirerek yansıtır:

«Vur ki anam babam
Vur ki kardaşım
Hayın düşman yurdumuzu almaya.»

Koçaklama türünde, tıpkı Dadaloğlu gibi yiğitçe bir sesleniş, halkın anlayabileceği yalın, ama vurucu bir dil, o'nun «öz»de halktan yana ve halk ozanlarının kavgacı söyleyişleriyle bir bütünlük oluşturduğunu gösterir. Pir Sultan, Köroğlu, Dadaloğlu gibi kavgacı bir söylemi oluşturur şiirde. Gerçi kavgaya girmemiştir Külebi, ama düşmanlar tarafından yanan, yakılan bir yurdun acısını yüreğinde duymuştur.

Bu acı ve Türkiye halkının Ulusal Kurtuluş Savaşı'ndaki Atatürk'le birlikte işgalci emperyalizme karşı gösterdiği yiğit mücadele, o'nun ne usundan, ne de yüreğinden silinmemiştir. Nitekim «Atatürk'e Ağıt» şiirini zamanla genişletmiş,

«ATATÜRK KURTULUŞ SAVAŞINDA»

(1950) adlı 13 bölümden oluşan bir destan yazmıştır. **«Külebi, bunu bir hafta içinde zaman zaman ağlayarak yazdığını söylemiştir bana. Karadenizin dalgalarından yurdu boydan boya dolaşan üveyik kuşlarına kadar, çok şeyin yer aldığı bu şiirde, Atatürk sevgisinin coşkun bir ırmak gibi çağladığına tanık oluruz.»** (2)

Külebi'nin, «Atatürk'e, Birlikte Savaşanlara ve Çocuklarına» adadığı,

Edirneden Ardahana kadar
Bir toprak uzanır
Boz kanatlı üveyikler üstünde uçar
....

diye başlayan şiirini, ilkokullardaki öğrencilerimize dek herkes bilir. Salihoğlu'nun belirttiği gibi, gerçekten de, «bu şiir, Atatürk sevgisiyle birlikte bütün Anadolu'yu ayaklandırır, düşmana karşı dağıyla, taşıyla, neredeyse dalgalandırır.» (3). Kurtuluş Savaşı'nda Kemal Paşa, O'nun yiğit halkı ve tüm Anadolu doğasıyla düşmana karşı ayaklanarak bütünleşir şiirde.

Kalkıp ayağa ardısıra baktı dalgalar
Kalktı takalar
İzin verseydi Kemal Paşa
Ardından gürleyip giderlerdi
Erzuruma kadar.

Dağı, taşı, dalgaları, takaları, yani Edirne'den Ardahan'a kadar- tekmil Anadolu düşmana karşı ayaklanmıştır. Ulusal Kurtuluş Savaşı tablosunda insan coşkusunu, doğanın canlı görüntüsü ve devingenliğiyle böylesine özdeşleştiren, bütünleştiren ozana az rastlanır, şiirimizde.

Ne var ki, Külebi, Kurtuluş Savaşı'nı Nazım gibi ayrıntılara inen geniş bir perspektifle vermemiştir. Anımsanacağı gibi Nazım bireylere, hatta rakamlara inen ayrıntılarla işlemişti, Kurtuluş Savaşı'nı. Külebi ise daha çok Kemal Paşa'ya duyduğu sevgiyle -ve onu idealize ederek- ulusun savaş içindeki genel görüntüsünü sergileyerek Kurtuluş Savaşı'nı yansıtır, şiirinde.

Askerler gelip geçiyordu güneyden
Yaralı, hasta, yorgun askerler.
Akşam olmuştu, yurda toplanıyordu
Sağ kalan yiğitler birer birer.

Bu sağ kalan yiğitlerin, Anadolu'daki «ananın, bacının, kızın, kızanın» umudu, bir kişide toplanır şiirde. Anadolu yoksul ve kimsesiz olduğu kadar, «Padişahlara karşı» güvenini yitirmiş, «inanç»sız ve «güç»süz kalmıştır. Külebi, halkının bu umutsuz ve ağlanacak halini yakarış ve ağıt şeklinde coşkun bir lirizmle dile getirir.

Kemal Paşa, yenilmez yiğit, şanlı komutan!
Savaşa girer gibi yetiş bize!
Yetiş bize, çöllerde bile olsan!
İnanç doldur, güç doldur içimize!
Bin kere yurdumuzu kurtaran!
Bir görseydin ağlardın halimize!

Külebi, Kurtuluş Savaşını şiirleştirirken duygusu ağır basar. Dizginsiz bir duygudur bu, M. Salihoğlu'na belirttiği gibi kendisini ağlatacak denli coşkun bir duygudur. Doğal ki bu coşkun duygu, birtakım kavramları, düşüncenin dışına atıp idealize edecekti. Bu açıdan Kurtuluş Savaşı'nın düşünsel, siyasal yönü şiire pek girmemiştir! Gerçi Külebi'nin Atatürk'te odaklaştırdığı ilerici bir düşünce vardır.

Hürriyeti sen yaydın içimize
Halkçıyız dedin halk içinden
İnançta hür yetiştirdin bizi
....
Devrimlerle yüceltti, çok yüceltti
Bu milleti temiz ellerin.

Ama bu düşünce, Kurtuluş Savaşı'nın geneldeki siyasal yönünü, amacını şiirde yansıtmaz. Bununla birlikte Atatürk'ü ve Kurtuluş Savaşı'nı içtenlikli ve coşkun bir duyguyla en güzel destanlaştıran ozanlarımızdan biri de Cahit Külebi'dir diyebiliriz.

---

(1) Cahit Külebi, «Özeleştiri» Yazın Dergisi, Mayıs 1981, sayı: 3.

(2) Cahit Külebi Özel Bölümü, hazırlayan: M. Salihoğlu, ANTOLOJİ aylık şiir dergisi, Şubat 1981, sayı: 2.

(3) a.g. dergi.

soruşturma

«Sizi, Ulusal Kurtuluş Savaşımızı, şiirlerinize konu edinmeye iten nedenler nelerdir? Bu şiirleri yazarken hangi ölçütleri dikkate aldığınızı ve özellikle neleri vermeyi amaçladığınızı açıklar mısınız?»

ATTİLÂ İLHAN

Tarih bilinci olmayan bir sanatçının, çağını kavrayamayacağını, anlayamayacağını düşünürüm. Bu bilinci edinmenin yolu, bilimsel yöntemle tarih, iktisat ve sosyoloji araştırmaları yapmaktır. Sanatçı, içinde yaşadığı toplumun, uzak ve yakın geçmişini, iktisat ve sosyoloji açısından bilimsel olarak inceleyecek ki, onu geleceğe yönelten sağlam bir tarih bilincine kavuşabilsin.

Türk sanatçısı, - hele benim neslimin sanatçıları - Kurtuluş Savaşının yakın ertesinde doğup büyümüştür ama, doğrusu Devlet-i Aliyye'nin batışıyla da, İstiklâl Harbi'yle de, Cumhuriyet'in ilânıyla da, ciddi olarak ilgilenmemiştir. Sadece 'cumhuriyetçi' olabilmenin, o dönemde, ne büyük bir devrimcilik olduğunu kestirebilen azdı. (Şimdi çok mudur, o da sorulacak soru ya, neyse!) Osmanlı'dan müdevver bazı sanatçılar, mayası övgüye dayanan, bir 'devrim' sanatı yapıyor; diğer bazılarıysa, gizli gizli, yerinde yeller esen eski saltanatın özlemini dile getirmeye çalışıyordu. Cumhuriyet nesli sanatçıları, onları beğenmedi, elinin tersiyle itti ama, yerine tarih bilinci olan bir sanat (bir şiir) koymayı düşünmedi. Zira, cumhuriyet nesli şiir yazacak çağa yetiştiğinde Müdafaa-i Hukuk öğretisi İnönü diktasının üstyapısal kültür ilericiliğine dönüşmüş, cumhuriyetçi bir ulusal bileşim yerine, 'batıcılık' ağır basar olmuştu. Bilindiği gibi, kurtuluş savaşı'nı, genellikle Anadolu İhtilâli konularını, tek parti'nin dalkavuğu 'maaşlı' şairlere bırakıp, 'yeniler' küçük adamın yaşama sevincini anlatmak peşine düştüler. Üstelik bu işi, gerçeküstücü Avrupalılardan aldıkları ilhamla yapıyorlardı.

Daha o zaman, Anadolu İhtilâli'ni ve onun yöneticisini, Behçet Kemal türünden ozanların elinden kurtarmak gerektiğine, yine toplumcular hükmetmişlerdir. Nâzım'ın 'Kurtuluş Savaşı Destanı', tam da İnönü diktası yıllarına düşer; kurtuluşun hangi koşullarda, hangi perspektivle yapıldığına orada sağlam işaretler vardır.

Kendi hesabıma, yaptığım işin çağdaş olmasını, bununla yetinmeyip geleceğe açılmasını istiyordum. Daha 1950' lerin başlarında, bunun için, yakın tarihimize iktisat ve sosyoloji düzeyinde eğilmenin zorunluluğunu kavradım. Böyle bir **background** olmazsa, ne şiirim, ne romanım ulusal bir tabana oturabilecekti, ne de savunacağım fikirler. Ulusal bileşim zorunluluğunu kavradığım an, yakın tarihimizin (tabiî, uzağının da) verilerini araştırmak, öğrenmek, sindirmek ve değer lendirmek zorunda olduğumu da kavra-

dım. Buradan Kurtuluş Savaşı'nın işlenmesine geçmek, sorun değildi. Hele ulusal demokratik devrimi içeren, anti-emperyalist bir halk savaşı olması, toplumcu bir ozana büyük heyecanlar verebiliyordu.

O günden bu güne, Kurtuluş Savaşı'nı işlemekle de kalmadım, Osmanlı'nın batışını hem şiir düzeyinde, hem roman düzeyinde ele aldım. Genç sanatçıların da aynı şeyi yapmasını öneririm. Bugünü anlamak, durumumuzu iyi değerlendirebilmek için, son iki yüzyılımızı çok iyi bilmek gerekiyor.

FAZIL HÜSNÜ DAĞLARCA

Kurtuluş Savaşımız, direnme olarak 1919'lardan çok önce başlar. Ülkenin düşürüldüğü sömürüler karanlığında, kişiler karanlığında Osmanlı adındaki ulus karanlığında kurtarılması bilinci yukarıda anılan günden yüzyıl kadar eskidir. 19 Mayıs 1919'un kolaylıkla yeşermesi, başarıya erişmesi bundandır. Yirmi cildi bulan «Bağımsızlık Savaşı» dizisini yeni kuşaklara Mustafa Kemal'in bayraktarı olduğu Büyük Kurtuluşumuzu anlatmak için yazdım.

Bu sorunuz yukarıdakilerle bitişik. **«Özel tavır»** deyimiyle soruyu açıklarken demek istediğinizi anlıyorum. Destanın içeriğini sormak istiyorsunuz. Bütün ozanlar gibi ben de, şiir yapımı gözü ile, kulağı ile insanımızı görmek, duymak eylemini sürdürmeye çalıştım. Onları silâh tutan ellerinin ulusal elle, ulusal silâhla birlikte yaşayan sıcaklığıyla vurgulamak istedim. Tümü 1300 sayfa tutan çalışmalarımın dev olay karşısındaki azıcıklığını biliyorum. Bir amacım da, genç arkadaşlarımı bu çalışmaya çağırmaktır.

CAHİT KÜLEBİ

Ulusal Kurtuluş Savaşımızı şiir konusu etmemin birçok nedeni var.

1. Ulusça başardığımız bir girişimin ozan olarak bende uyandırdığı coşku.

2. O sıralarda Atatürk için yazılan şiirler eski kasidelerden de farklı bir yapaylık içindeydi. Ben daha başka türlüsüne özendim.

3. Bu konu önceki şiirlerimde de kullandığım halk dili ve esprisine çok daha geniş olanaklar sağlıyordu. Mizacıma uyuyordu.

4. Daha önce küçük bir modelini yazdığım bu şiiri seslendirmek için o sırada Honegger'in yanında çalışan Nevit Kodallı ile de işbirliği yapmak istedim. Yalnız bu konunun özgün yönü benimle ilgilidir. Şimdi sanki kendisi bunları düşünmüş gibi birçok savlar ileri süren Kodallı o zamanlar «Ağaç» adlı bir sözlü müzik bestelemeye çalışıyordu.

5. Sömürülmüş ülkelere örnek bir eylemde bulunan büyük komutan, büyük devlet adamı ve eşsiz yenilikçi Atatürk'e karşı içten bağlılığımdan doğan coşkunun da bu girişimde büyük ölçüde etkili olduğunu söylemeliyim.

6. Beste söz konusu olduğu için, kimi yerlerde şiirden ödün verdiğimi, hemen hemen bütün besteyi, aklım erdiğince düşünerek her hafta birkaç mektupla Kodallı'ya önerdiğimi ve onun da bana uyduğunu belirtmem bir övünme sayılmamalıdır.

günümüzden

AKINCILAR DESTANI

AYDIN YALKUT

beşparmak dağlarından gümüş çanak örneği
iner karaova'ya güneş bir iner ama
ısıtmaz köylerin içini yaban bürümüş
yüreğime el değmiş ben recep kızı havva
ısınmaz yüreğime yaban eli yürümüş

ve yığmış alanlara yaban aha askerlerini
-ve daha sinsi yaban ve daha ağa yaban
ve daha iç yıkıcısı eli bıçaklısından-
hasan tahsin kurşun olmuş vuruvermiş alnından
bir mantarca göğermiş ilk efzun askerini

ve hasan tahsin'i vurmuşlar vururlar ha
sonra davullar vurulmuş vurulur ya
sonra kurultay kurulmuş kurulur ya
analar o sıralar çocuk doğururlar ya
analar o sıralar salt ölüm için

-geldikleri gibi elbet gidecekler-in
kim koymuşsa bu anlamsız sınırları usuna
ilk kurşunla kaç kurşunla kaç tırnak
en büyük kavgası başlamış gök ile yerin
uzanmış bozkırlardan kaç kıraç tırnak

II
bir hayıt dalınca çevik ada'lı uşak
bıyıkları öfkeden düşükçe terli
yol sürümüş ismail belinde al bir kuşak
koyacak yer bulamamış kocaman ellerini
kuşak al'dır kan al'dır bıçak kan rengi

ada'lı ismail'in ay gibi çıplaktır düşüncesi
ürkmeden ötecektir ağaçlarda ağustos böcekleri
ve son yıldızla tütüne eğilen örgülü saçlı kızlar
ilk yıldızla çekilirken tarhana kokulu çardaklarına
ellerini vereceklerdir emek ortaklarına

yürür olmuş ol durumda söke'li cafer
yürür olmuş kaç akıncı dal olmuş orman olmuş
kimi er olmuş kimi onbaşı kimisi çavuş
ölümsüz bir süreye gelmişce özgürmüşler
gökyüzünde boz kalpaklı birisini görmüşler

toprak gizler olmuş atların nal seslerini
sıklaşmış solukları eser olmuş uzamış
yıldızlı bir gök olmuş karanlıkta gözleri
sarmış karaova'yı sarmış duman sarmış toz
sarmış bir taburu bir ağaçta mitralyöz

sonra vurulmuş söke'li cafer vurulmuş ha
düşmüş demek koltuğundan kellesi
düşmüş demek ağacından mitralyöz
atılıvermiş akıncılar dört bir yandan tabura
sivri bir bıçak olmuş dişlerinde öfkesi

III

yine vurdukça ha vurdukça ha vurdukça ha
kanar olurmuş yüreklerinin bir yeri
ne olurmuş saldırmasa üstüne saldırmasa
bilse elini ezer bir özge örstür bu çağ
-mazlum halklar-ın başkaldırısını çekiçlediği

daha derler karaova boyunda
geceleri kan bağırırmış çığlık çığlığa
yaşamak zordur yaşamak kendinin uzağında
ölmek daha zormuş demek
kaç bin yıl insanının yoğrulmuş toprağında

IV

şimdi basmane'de bir otelde ada'lı ismail
kalkar bir dağ olur ayakta
yalçın kayalıkları sürbahan'da çakılı
çöker bir uykuya yayla olur yatakta
kapar gözlerini yabansı açar sancılı

şimdi basmane'de bir otelde ada'lı ismail
kordon'u görmüşlüğü yok mustafa kemal'den sonra

SANA ÖYLE GELMİŞ

ALİ YÜCE

Bir zamanlar ben
İstanbul'da Padişah iken
Düşlerine girmişim Batı
Belki de girmemişim
Sana öyle gelmiş
Uygarlığın ısırmış uygarlığımı
Dağlar gibi devrilmişim
Belki devrilmemişim
Sana öyle gelmiş

Ak Batı kara Batı
Alnımda bir top ışık
Sırtımda yara Batı
Hasta demişsin bana
Öldü demişsin Batı
Belki de ölmemişim
Sana öyle gelmiş

Bir zamanlar ben
Ankara'da Atatürk iken
Cumhuriyet iken Anadolu'da
Ulus iken halk iken
Birlik iken kavgada
Çürük bir diş gibi
Çektirip atmışım korkuyu
Bu beden bu cana dar gelmiş
Kan içinde kalmış yüreğim
Yaşamak bana ar gelmiş

Şimdi aylardan mor menekşe
Günlerden kırmızı karanfil
Karışmışım halk toprağına
Kızarmışım morarmışım
Açmışım bütün çiçeklerde
     Güle güle koklayın çocuklar
Sürtünmeden Batının karasına
Ağına takılmadan
Güle güle büyüyün çocuklar

«HALK ÇAĞI»ndan

SİNCANLI OVASINDA

SERENLİ KUYU

ARİF KARAKOÇ

1.
Kurşun çiseliyordu
seyrek ve iri
açılmıştı dua dua
toprağın elleri

Kurşun çiseliyordu
seyrek ve iri
Sincanlı ovasında
geceleri.

Sincanlı ovasındaki
serenli kuyunun
çıradan direkleri
doğrultmuş Akdenize namlusunu
çatlatır yürekleri

Yüreği yürek üstüne
işle diyordu.

Sincanlı ovasındaki
serenli kuyu
kalktı nöbete
düşünen asker gibi baktı
memlekete.

Sincanlı ovasındaki
serenli kuyu
öyle baktı ki yüzümüze
taş olsa erir idi
öyle gösterdi ki hedefi
kör olsa vurur idi.

Kılıcı kılıçla tıraşla diyordu
Sincanlı ovasındaki
serenli kuyu
gösterip Anadoluyu.

Bu savaş
özgürlük savaşıdır
göze sığmaz
anlamı söze sığmaz
yaşanır destan destan
gündüze geceden
başla diyordu.

2.
Karşıda düşman askerleri
ahacık bizimkiler
Mustafa Kemal bulutu
ha yağdı ha yağacak
koparacak tel örgüleri.

Kimi yaşını saklamış
kimi kamburunu
başlatmak için
kurşun yağmurunu.

Ahacık bizimkiler
baba oğul aynı yaşta.

Bekleşiyorlar
Sincanlı ovasındakiler
Mustafa Kemal bulutunu
başlatmak için
kurşun yağmurunu

Sincanlı ovasındaki
serenli kuyu
Mustafa Kemal'in ta kendisi
kartal etmiş abayı
geniş omuzlarına
kartal etmiş geceyi yarına.

Sincanlı ovasındaki
serenli kuyu
Mustafa Kemal'in ta kendisi
şahan sesini andırır
sesi
pençesi
Mustafa Kemal pençesi
masal eder düşmanı
yarına.

MUSTAFA KEMAL'CİLER

KEMAL BAYRAKÇI

hayatımızın kanayan yeriyken anadolu
savaşı haklı kılarken halkın bağrındaki acılar
güzel günlerin habercileri kuvayı milliyeciler
yeniden yaratmanın coşkusuyla yürüdüler
acının zulmün ve düşmanın üstüne üstüne
susmaz artık yerde karınca dalda çiçek
söz artık onlarındır
her biri menzilde kurşunlar üleşecek
ve o an mustafa kemal'i anımsadım
evrenin yüreğine zafer bayrağını çeken ellerini
nabızları nabızlarımda atmaya başlayan dillerini
ve o an mustafa kemal'i anımsadım
mustafa kemal'i
halk güllerinin düştüğü yerlerde açan
inancını direncini gönencini.

yurdumun ateş savrulan topraklarında
yasak güllerin çoğalan tomurcuğuyum
tüfeklerin mavzerlerin türküleşen sesinde
bağımsızlık türküsünün sıcağını paylaşırken
halk adına sancaklar yükseltenlerin çocuğuyum.

halk egemenliğine kanını akıtan adsız milliyeciler
kanat çırparak dönerken alın çatında zulmün
kavga bir barış gibi selâmladı
bıçağın ağzınca keskin direnciyle
yüreğine sevda düşmemiş yavuklusuz erleri
anaların cephede süt yerine mermi emzirdiği bebeleri
ve o an mustafa kemal'i anımsadım
kurtuluş anayasasını ilk yazan halk gülünü
dünyaya haykırılan «ya bağımsızlık ya ölümü»
ve o an mustafa kemal'i anımsadım
mustafa kemal'i
gelecek günlere inanç aşılayan
ilkelerini devrimlerini söylevlerini.

yaşanansam kır çiçeği gibi, yarına yaşanansam
hınçla vururum tarihe rengimi
dirence ağız veren yüreğimle

sunarım yedi iklim dört köşeye
devrim adlı hünerimi.

can almak için eğitilirken kurşun
yeniden çizilirken yurdumun haritası
paslanıverdi kınında ağıt
dudaklarda türkülerin izi açıldı
ve o an mustafa kemal'i anımsadım
yüreği yaşından genç olanı
yirmisinde bir delikanlı kadar güleç olanı
ve o an mustafa kemal'i anımsadım
mustafa kemal'i
yüzündeki sınır tanımaz sevdayı
30 ağustosu 29 ekimi 19 mayısı.

omuz omuza vuruşmanın sonunda
bugünün yerine konulurken yarın
acıdan gülen yüzün gizidir devrimciler
tadı dünlerden özlenen gelecek yaratılırken
alınterinin ölümsüz askeridir mustafa kemalciler.

KUVAYI MİLLİYE ÇETELERİ

POSTLU MESTAN EFE AĞIDI

YAŞAR AKSOY

yüreğimden yaralandım,
pek yaslıyım, karalıyım.
mestan efe de vurulmuş mu?
insan kuş mu?
Ya, melek mi uçup gitsin?
(bir halk türküsü)

çetecinin bilgesi postlu mestan efedir
yörük ali'nin ve demirci'nin yiğidi
yarım ekmek, nemli tütün, besmele ile su
altın diş, burma bıyık gürültülü kahkahasında
bozdağ oturak alemlerinden postu kalmış

kuramcı mı gerillacı mı (belki ikisi birden)
yeni cephelerin mimarı
refet paşa'nın gözdesi, gözbebeği, canı ciğeri
belki bu yüzden etem'e karşı ordudan yana
alaşehir kongresinde kürsüde kükremiş

savaştı mı kök söktürür gecelere
vın vın uçuşan kurşunlar vızıltı
mangal yürek apaçık üstüne üstüne
azıttıkça düşman tıpkısına anafartalar
nagantında leblebi bitinceye kadar

oy dağlım dağlı anam
gitti gider derler uzak mı uzak
bu kara tuzak niye gönül yakar
halkın tan yıldızı uçar mı gider
oy dağlım dağlı anam
ağıdım olsun sana helâl
zeybek ruhu uçmaz kalır derler

UUY DEVRAN

ABDULLAH ŞANAL

şu ıssız bahçeyi ne zaman görsem
gözüme yaş dolar
                    içim tarümar olur
şu kurumuş ceviz dalı
şu serensiz taş kuyu
yitik ellerindendir,
gözünden esirgeyip çiçeklerini
gülerdin yeşile melekler gibi
devşirip en olgun yemişlerini
kestiler ardından diktiklerini
ey devran... hey devran

sürü sürü yemen'lere gideli
derim: «naçar köylüyüz
tek karşı koymamız dağlara çıkmak»
mültezim, derebey, türedi ağa kadar
kapitülasyonlar ve borçlar kadar
süresiz askerlikler bitirdi bizi,
geçmişte mi bunlar, eski bir hikâye mi
devran daha düşman içimizde mi?
uuy devran... duy devran

sevr denilen paçavranın üstünde
zar sallarken birileri
                    sendin misak-ı millî
sendin kuva-yı millî'ye kan veren
trablus'ta, kafkasya'da, fizan'larda can veren
akan savaşlarca
                    kızılırmak
                                        sakarya..,
sen ki dünden yarınlara süren atının
utkun yenilmekmiş anla bahtını
heey devran... bey devran

o kartal bakışlı buyruk verende
denizlere döküp düşman leşini
çevirmişsin al atının başını
vurguncunun, seyircinin, hayının
taassubun, cılk karanın üstüne:
«oturulmaz deyyusların postuna»
diye durdurmuşlar yolundan seni
seni yıkan hançer kan eyler beni
benim kavgam daha zor
                    yad yabanla olsa ne
duyar mısın sesimi?
uuy devran... vay devran...

KAN KARDEŞİ MUSTAFA KEMAL'İN

ARİF MADANOĞLU

suskundu deniz
suskundu tunç ve mermer
tarih bir ihaneti doğuruyordu
utancını doğuruyordu, avrupa'nın

işte izmir'de
işgâl orduları obur ve aç
ilk kurşunun dur dediği
kan emici vampirlerine
dur dediği, inancın...
işte orda, uzanmış yatıyor işte orda
özgürlüğün ilk kurbanı hasan tahsin
kahraman ve yenik
kutsal direncin kıvılcımıdır o
kan kardeşi mustafa kemal'in

şahlandı deniz
dile geldi tunç ve mermer
tarih onurla ışıdı samsun'da
mustafa kemal'in haresidir o, görkemli
nabzıdır halk olmanın

tek başına isyandır mustafa kemal
erzurum'da, sivas'ta, ankara'da
yeniden doğuşun türküsüdür bu
sultanları, sarayları silip atmanın
egemenliği yaratmanın türküsüdür bu

işte topal osman, tek başına ordu
                    karadeniz dağlarında
saltanatın asi dediği zeybekler ki
yurtsever sevdayla diz vurup toprağa
                    bu topraklar için dövüştüler
bu yurdun kadını, kızanı tekmil can olup
bağımsızlık için elde kazma kürek
sakarya'da, inönü'de, dumlupınar'da
yürek yürek çarparak, çarpışarak
ilk kurşunu selâmladılar zaferle